

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**İSTANBUL'DA BİR KENTLEŞME İMKANI OLARAK YASAL-YASADIŞI
KARŞILAŞMALAR: GÖKKAFES (SÜZER PLAZA)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seda KAPLAN

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

HAZİRAN 2011

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**İSTANBUL'DA BİR KENTLEŞME İMKANI OLARAK YASAL-YASADIŞI
KARŐILASĐMALAR: GÖKKAFES (SÜZER PLAZA)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Seda KAPLAN
(502081032)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Funda UZ

HAZİRAN 2011

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502081032 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Seda KAPLAN**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**İSTANBUL'DA BİR KENTLEŞME İMKANI OLARAK YASAL-YASADIŞI KARŞILAŞMALAR: GÖKKAFES (SÜZER PLAZA)**” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı :   **Doç. Dr. Funda UZ**   .....

İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri :   **Prof. Dr. Ayşe ŞENTÜRER**   .....

İstanbul Teknik Üniversitesi

Yar. Doç. Dr. Özgür BİNGÖL   .....

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Teslim Tarihi :   **5 Mayıs 2011**

Savunma Tarihi :   **6 Haziran 2011**

Anneme ve kardeşime,

ÖNSÖZ

İstanbul'da doğmuş, İstanbul'da büyümüş ve daha sonra da İstanbul'la birlikte büyüyen bir mimar olarak İstanbul'un kentleşme pratiklerini irdeleyen bir tez konusu seçmiş olmam ne raslantısal ne de keyfidir. Bilakis bu durum benim için neredeyse mecburidir. İstanbul kent örüntüsünün son 15 yılda içinden geçtiği süreçlerde ya da aldığı virajlarda hem aktör olarak hem de acemi bir gözlemci olarak zaten halihazırda ucundan kıyısından yapıyor olduğum araştırmayı akademik bir mecraya taşımış oldum.

Bu süreç boyunca beni her zaman güler yüzü, bitmek bilmeyen enerjisiyle karşılayan ve manevi desteğini esirgmeden sürekli motive eden tez danışmanım Doç. Dr. Funda UZ'a teşekkürü bir borç bilirim. Her defasında derinlemesine irdelediği çalışmalarına getirdiği hassas eleştirileriyle tezimde çok büyük katkısı vardır. Ufuk açıcı önerileriyle her seferinde beni yeniden araştırmaya yöneltmiştir. Bu birlikte çalışma temposunda akademik kabiliyetime katkısı olan pek çok bilginin yanında hayatın kendisine dair de çok fazla şey öğrendim. Hocam herşey için çok teşekkürler.

Küçüklüğümden bugünlere bana her türlü eğitim ortamını sağlayan ve katkısını eksik etmeyen aileme çok teşekkürler.

Çalışmalarında fikirlerini benimle paylaşan, sıkıldığımda sohbetini eksik etmeyen ve her zaman yüzümü güldüren sevgili kardeşim Cankat Kaplan'a özel teşekkürler.

Haziran 2011

Seda Kaplan
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ŞEKİL LİSTESİ	xiii
ÖZET	xv
SUMMARY	xvii
1. GİRİŞ	1
1.1 Yasal –Yasadışı Karşılaşmalar	4
1.2 Kentleşme Motorları	6
1.2.1 Toplumsal hareketlilik	7
1.2.2 İmar süreci.....	7
1.3 Aktörler	8
2. KENTLEŞME ve 1980’LER	11
2.1 İmar Süreci	18
2.1.1 1980’li yıllara gelirken İstanbul’da imar süreci	18
2.1.2 1980’lerden 2000’lere İstanbul’da imar süreci	21
2.1.2.1 1980-1984: Askeri Darbe Yönetimi	24
2.1.2.2 1984-1989: Anavatan Partisi dönemi	25
2.1.2.3 1989-1994: Sosyal Demokrat Halkçı Parti dönemi	27
2.1.2.4 1994-2004: Refah Partisi dönemi	29
3. YASAL-YASADIŞI KARŞILAŞMALARINI BARINDIRAN ÖRNEKLEM:	
DOLMABAĞÇE 2 NO’LU PARK ALANI	33
3.1 Park Alanının Prost Planından Önceki Hali	34
3.2 Prost’un Planında Dolmabahçe 2 No’lu Park	37
3.3 2000’lerde Dolmabahçe 2 No’lu Park.....	42
4. YASAL-YASADIŞI KARŞILAŞMALAR BAĞLAMINDA BİR ÖRNEK:	
GÖKKAFES (SÜZER PLAZA)	51
4.1 Yapının Yapılmasını Sağlayan Politik Ortam	51
4.2 Gökkafes (Süzer Plaza)	54
4.2.1 Yapıdan önce 12 parselin durumu	57
4.2.2 2 No’lu park alanının turizm merkezi ilan edilmesi.....	57
4.2.3 Yapının imar koşulları	60
4.3 Kamuoyunda Gökkafes (Süzer Plaza).....	62
4.3.1 Gökkafes’e karşı düzenlenen gösteriler	62
4.3.2 Süzer Plaza’nın savunması.....	64
4.3.3 Basından Süzer Plaza’ya destek.....	65
4.3.4 Karikatürlere konu olan gökdelen.....	71
4.3.5 Gazete okurlarından protesto	75
4.4 Mimari Tasarım.....	76
4.4.1 Doruk Pamir’in tasarım yaklaşımı	76

4.4.2 Gökkafe's'in mimari özellikleri	80
5. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	87
KAYNAKLAR.....	91
ÖZGEÇMİŞ.....	95

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	: Anavatan Partisi
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	: Adalet Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İSKİ	: İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
KAKS	: Kat Alanı Kat Sayısı
KESK	: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ÖDP	: Özgürlük ve Dayanışma Partisi
PERPA	: Perşembe Pazarı
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
USD	: United States Dollars (Birleşik Devletler Doları)

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Karşılaştırmalı nüfus yoğunluğu (Urban Age İstanbul 2009 Gazetesi)....	13
Şekil 2.2 : Urban Age kentler karşılaştırması (Urban Age İstanbul 2009 Gazetesi) .	14
Şekil 3.1 : Taksim Topçu Kışlası (Kuruyazıcı, 1998).....	35
Şekil 3.2 : Surp Agop Ermeni Mezarlığı (Bilsel, 2010b).....	36
Şekil 3.3 : Gazhane, Bostanlar ve Bahçeler (Bilsel, 2010b)	36
Şekil 3.4 : Has Ahırlar (Aykut, 1999)	37
Şekil 3.5 : 1/2000 ölçekli 2 No’lu park planı (1940’larda yapılan yeni plan) (Bilsel, 2010a)	38
Şekil 3.6 : Dolmabahçe 2 No’lu park alanı düzenlemesi (Cumhuriyet Devrinde İstanbul, 1949)	38
Şekil 3.7 : Taksim Belediye Gazinosu (Cumhuriyet Devrinde İstanbul, 1949).....	39
Şekil 3.8 : İsmet İnönü Gezisi (Güzelleşen İstanbul, 1943).....	42
Şekil 3.9: Dolmabahçe 2 No’lu park (görüntü “Google Earth” uygulamasından alınmıştır)	44
Şekil 4.1 : Gökkafe tarihse akış diyagramı.....	55
Şekil 4.2 : Devlet Planlama Teşkilatı görüşü	58
Şekil 4.3 : Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu Kararı	58
Şekil 4.4 : Bakanlar Kurulu kararı (Resmi Gazete)	59
Şekil 4.5 : Turistik Otel Yerleşim Planı (Mevzi İmar Planı)	60
Şekil 4.6 : 1998 yılı onaylı plan tadilatı ve sınır değişikliği kararı	61
Şekil 4.7 : Gökyüzü Kararının	62
Şekil 4.8 : Gökkafe’e karşı hukuk zinciri (16.10.1998 Milliyet)	63
Şekil 4.9 : Gösteriye katılanların görüntüleri (26.10.1998 Yeniüzyıl)	63
Şekil 4.10 : 25.10.1998 tarihli Dolmabahçe Turizm A.Ş. ye ait basın açıklaması	66
Şekil 4.11 : 30.03.1985 Cumhuriyet Gazetesi.....	67
Şekil 4.12 : 02.07.1988 Cumhuriyet Gazetesi.....	68
Şekil 4.13 : 20.10.1998 Sabah Gazetesi	69
Şekil 4.14 : 31.10.1998 Hürriyet Gazetesi	70
Şekil 4.15 : 08.10.2004 Hürriyet Gazetesi	70
Şekil 4.16 : 07.11.2004 Hürriyet Gazetesi	71
Şekil 4.17 : 22.05.1999 Lemn Dergisi	72
Şekil 4.18 : 01.11.1998 Cumhuriyet Gazetesi.....	74
Şekil 4.19 : Cumhuriyet Gazetesi’ni protesto eden okurların mektupları.....	75
Şekil 4.20 : Doruk Pamir’in projeleri (Hollein, 2006).....	78
Şekil 4.21 : Sedad Hakkı Eldem’in ilk tasarımı (30.03.1985 Cumhuriyet Gazetesi)	80
Şekil 4.22 : Pamir’in önceki yapılaşma koşullarıyla bir gökdelen yapısını karşılaştırarak etüt ettiği boğaz silueti çalışması (Bozdoğan, 1992).....	81
Şekil 4.23 : Doruk Pamir’e ait önceki tasarımın karşılaştırmalı yapılaşma etüt çalışması (Url-2).....	82
Şekil 4.24 : Gökkafe’in farklı tasarım önerileri.....	83
Şekil 4.25 : Tip daire kat planları (Hollein, 2006)	84

İSTANBUL'DA BİR KENTLEŞME İMKANI OLARAK YASAL-YASADIŞI KARŞILAŞMALAR: GÖKKAFES (SÜZER PLAZA)

ÖZET

Kentleşme, uluslararası kentlerin varlığı ile yüzyıla damgasını vuracak önemli konular arasındadır. Sınırları ve ülkeleri tanımayan büyük metropoller birbirleriyle sürekli bir iletişim içerisinde olmakla birlikte aynı zamanda da yarış halindedirler. İşte bu kentlerden bir tanesi olan içinde yaşadığımız İstanbul'da bu kentleşme trendlerine ayak uydurmuş ve her geçen gün çehresini hızla değiştirmektedir.

Bu dev kentler sivrilmeye yarışta içerisinde kendine has özellikleriyle öne çıkmakta ya da geride kalmaktadır. Zamana ayak uydurmak adına hızlı çıkışlar yapma ihtiyacında olan metropoller geçmişleri ve altyapılarına yaslanarak geleceğe uzanmaya çalışmaktadır. Ancak yarış içindeki tüm kentleri aynı süreçler içerisinde geçiyormuş gibi varsayamayız. Tarihsel geçmişinin ve altyapısının daha planlı olduğunu söyleyebileceğimiz batı kentleri bu hızlı dönüşüm süreçlerini daha güçlü göğüslemektedir denebilir. Geç modernleşmiş ülkelerdeki kentler için ise durum aynı değildir. Zaten kentleşme deneyimini baştan beri oldukça hızlı yaşayan bu kentler bu yarışın içine büyük altyapı problemleri ile girmiştir. Problemler kentsel örüntüler üzerine hızlıca yenilerini örmek ise gelecekte karşımıza bambaşka görüngüler olarak çıkacaktır.

İstanbul da işte bu ikinci gruba daha çok uyan bir kenttir. Yeni kentsel politikalar ile birlikte karmaşık ve bir o kadar da hızlı ilerleyen bir sürecin içinde olan kent pek çok problem ve beraberinde dinamik barındırmaktadır. Bu alan mimarlık akademiyası için sınırsız bir araştırma alanıdır. Ancak bu günkü kentleşme eğilimlerini anlayabilmek ve sorunlara çözüm arayışlarına girebilmek için İstanbul'a özgü kentleşme dinamiklerini bakmak gerekir.

İstanbul'un kendine özgü kentleşmesini anlayabilmek için bütünsel bir araştırmadansa belirli bir noktaya odaklanmış eleştirel bir çalışma yapmak gerekir. Bu tür çalışmalarda kentsel kırılmalarda önemli yer teşkil eden bir istisnai durum kentin çok önemli bir karakteristiğini ortaya çıkarır. Bu karakteristik ise kent hakkında derinlemesine fikir edinmede yardımcı olur.

Bu çalışma için bu istisnai durum yasal-yasadişı karşılaşmalardır. İstanbul kentsel arenada tüm yasal ve yasadişı yapıların; hatta bazen hem yasal hem de yasadişı unsurları içinde barındıran yapıların birarada barındığı bir oluşturmaktadır. Tüm imar yasaları ve imar planlarının varlığına içinde barındırdığı yasadişı unsurlarıyla istisna özelliğini taşıyan bu yapılaşma eğilimi toplumun her tabakasının başvurduğu bir yöntem olarak sahneye çıkmaktadır. Çok büyük yatırım projelerinden, gecekondulara, hastanelerden, konutlara kadar neredeyse tüm yapılar bazen tamamıyla bazen de sadece bazı kısımlarıyla yasadişı yöntemlere başvurmaktadır. Bu yasadişı yöntemlerle yapılan inşai faaliyetlerin daha sonra yönetim tarafından gerek

imar aflarıyla gerekse yeni yönetmeliklerle yasal hale gelmesi ise sürecin kanıksanmasında etkin rol oynamaktadır. Bu yasal ve yasadışı süreçlerden geçen yapıların içinde kaldıkları bu oluşa yasal-yasadışı karşılaşmalar tanımlanmaktadır. Bu oluş yasalar tarafından tanımlanamaz ve kapsamamaz olduğu için istisnai özelliğini korurken, toplumun çoğunluğu tarafından kullanılabilir hale gelmesi istisnanın kuraldan nasıl daha kurucu hale gelebildiğini gözler önüne sermektedir. Nitekim ufak bir literatür taramasıyla bu türden yapılaşmaların İstanbul kentleşmesinde nasıl büyük bir yer teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Yasal-yasadışı karşılaşmaları ortaya çıkarmak için çalışma iki şekilde yürütülmüştür. Birinci yöntem kavramsal ve tarihsel çalışmalar, ikinci yöntem ise alan çalışmasıdır. Kavramsal çalışmalarda yasal-yasadışı karşılaşmaların çerçevesi çizilmiş ve tarihsel okumada ortaya çıkarılması için bazı yardımcı kavramlar öne çıkarılmıştır. Bu kavramların yardımıyla 1980 sonrası kentsel yönetim mekanizmalarına ve aktörlere yoğunlaşmıştır. Bu kavramsal ortaya koyuşun bir örnekleme olarak Dolmabahçe 2 No'lu parktaki benzer süreçlerden geçmiş yapılar hızlıca gözden geçirilmiş ve yine bu yapılardan biri olan Gökkafe yapısı tüm imar süreçleri, aktörleri ve topluma yansımalarıyla derinlemesine irdelenmiştir.

LEGAL-ILLEGAL CONFRONTATIONS AS MEANS OF URBANIZATION IN ISTANBUL: THE CASE OF GÖKKAFES (SÜZER PLAZA)

SUMMARY

Urbanization is one of the most important incidents in our age. It marks the century because of the existence of the international cities. These cities almost do not recognize borders and states. Their interrelation exceeds the capabilities of one administrative organization of the state. They are in relation and in competition with each other. For example, first problem of traffic jam is reported to city hall during the Byzantine times. This problem still continues and in fact one of the most important problems of our time. Now, is it possible to define Istanbul as only a city of Turkey? It has a historical aspect that goes beyond the limits of Turkey vertically in time. Istanbul also has agreements and relations with other big cities of the world or with international associations. As a result, Istanbul is one of these grand metropolises and keeps up with this urbanization trend. We can realize it in everyday life. We live in it and day by day our awareness of change on its appearance increases.

These giant cities, in the competitions of urbanization either distinguish from others with their unique aspects or fall behind. Metropolises are in need of taking rapid and courageous steps with the purpose of keeping up with the modern-age. These metropolises, to be able to take these steps, try to reach to the future by taking the support of their past and infrastructure. However, we should not assume immediately all cities that are in competition with each other experience equal processes. Every city has their own cultural history and infrastructure. So, their development and urbanization processes will be different as well depending on these differences. For example, western cities have more deliberated and planned past and infrastructure as compared with the rest of the old world. Because of that history, it is possible to suggest, Western cities' reception of rapid transformation processes of the new age became more salutary and ordered. Their reflection toward these innovations became more planned. One major reason for this difference is that, they were the actors of these transformations to a certain extent. However, in countries whose modernization occurs in a later period, situation is quite the contrary. These cities experience an accelerated version of urbanization processes. Therefore, they participate in the urbanization competition with big infrastructure problems. In addition, to build new structural patterns without planning on a basis of already a pattern of problematic city reflects further and greater problematic phenomenon in the long term.

Istanbul is a city that fits mostly to the latter group of metropolises. Istanbul is in a complicated and rapid process of urbanization especially after the establishment of new municipal policies. Therefore, Istanbul carries many potencies that possible to result as both problems and dynamics within. These potencies constitute an unlimited field of study for academicians of Architect. If we want to comprehend inclinations of urbanization in today's Istanbul and find a solution these problems, we should examine and inquire the urbanization dynamics indigenous to Istanbul that embedded in history.

A holistic inquiry would be insufficient for comprehending the idiosyncratic urbanization of Istanbul. So, one should carry one-step further and conduct a critical survey by focusing on a specific aspect. In these kinds of studies, an exceptional case that constitutes an important place in breaking points of urbanization processes reveal an important characteristic feature of cities. This characteristic feature helps us prefigure thoroughly on the city itself. By borrowing the concept of exception from Schmidt, we try reveal de facto circumstances in Istanbul. Exception is what builds the law by excluding itself from it. Possibility of the military coup in states of emergency is actually the limit of law. Existence of a hegemonic entity over the law carries the *potentia* of removing it. Transformation of *potentia* to *energia* transcends the law. So, what defines the law is exception.

The exceptional case for this study is legal-illegal confrontations. İstanbul has a form that hosts both of legal and illegal structures in the municipal arena. İstanbul includes these opposite structures all together. Sometimes, it is even possible to see both of these legal and illegal patterns in one structure. In İstanbul, there is a tendency of construction that carries exceptional aspects of illegal elements to the area of legal boundaries, development plan law and development plan implementation. This tendency occurs as a method conducted by all layers of society. It is possible to see this picturesque tendency in many cases, great projects of investment, shanty houses, hospitals, housing estates etc... It is almost like a custom to conduct illegal methods sometimes for the entire structure and sometimes for one part of it. In addition, it is not unusual to see that these constructional activities conducted with illegal methods are forgiven and immunized because of new regulations in construction plan. These regulations and exemptions play an important role in inurement of the process. We define the formation includes structures that process both of legal and illegal methods, as legal-illegal confrontations. This formation cannot be defined and compromised by laws. Therefore, they preserve their exceptional feature. However, they are also conducted by most of the people. This situation reveals the fact that exception is able to become more constituent and hegemonic than the law. Hence, it is easy to see how big these kinds of constructions occupy in İstanbul, by a bit of study of second literature.

This study is conducted with respect to two methods to reveal the legal-illegal confrontations. First method is conceptual and historical survey, and the second is field survey. In the conceptual part, it is tried to form a frame for legal-illegal confrontations. In addition, some supporter concepts are put forward for easing of understanding these confrontations in their historical existence. With the help of these concepts, we focused on municipal administration mechanisms and actors that existed after 1980s. We took a peek to the constructions that experience similar processes in Dolmabahçe Park No 2 as an exemplification of these concepts. After that, we concentrated on Gökkafes, which is one of these constructions in Dolmabahçe Park No 2, and scrutinized it in its entirety, meaning processes of planning, improvement, actors, and its ways of reflection in the society.

Urbanization is one of the most important cases of our age and İstanbul is one of the most interesting metropolises. A study of İstanbul with respect to its development historically does not show us just processes unique to İstanbul. We may also find some similarities in development and urbanization of İstanbul with other non-Western cities. Not only similarities but also differences are beneficial for us. Differences are as important as similarities for those who are dealing with

comparative studies. A major theory seems almost impossible for non-Western cities now. However, an accurate comprehension in development and urbanization of non-western cities would be possible only if these minor studies that are focusing on specific cases increases. Every little step will help us take the big one.

1. GİRİŞ

Kentleşme konusu, akademik ortamda birbirini destekleyen ya da çürüten tezler üzerinden tartışılırken aynı zamanda günlük hayatta zamanın akışı ve gündelik dinamiklerle birlikte form değiştirerek içinde yaşadığımız kentleri kurmaya devam etmektedir. Teorik olarak genel kabullerin varlığıyla birlikte kentleşme olgusu ülkelere ve kentlere göre değişiklikler göstermektedir. Çünkü her kentin başta coğrafi yapısı, kültürü, yapılaşma anlayışı ve ekonomi-politiği farklı örüntülere sahiptir. Bu sebepten her kent kendi hikâyesini yazmaktadır. Dünyanın bir kentinde geçerli olan bir kabul başka bir kentinde geçerli olmamaktadır.

Kentleşme kuramları penceresinden İstanbul kentleşmesine bakıldığında çeşitli nedenlerden dolayı bu kuramların kendini gerçekleştirme ortamını oluşturamadığı açık bir şekilde algılanmaktadır. Bu nedenler İstanbul'a kendine has karakteristiğini verirken çeşitli kentsel problemlerin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. İstanbul kentleşmesini algılayabilmek ve tartışabilmek için bu kentsel problemler/karakteristikler akademik ortamda çözümlenebilir bir dille ve çerçevesi çizilebilir bir yöntemle ortaya konmayı beklemektedir. Bu tez çalışması da böyle bir çabanın mütevazı bir ilk adımı olarak anlaşılabilir.

İçinde yaşadığımız kent olarak İstanbul'un bu kendine has kentleşme tarzı dönemlere göre farklılıklar gösterse de bugün gelinen noktada karşımıza, içinde fiziki ve sosyal çok sayıda dinamiği barındıran "karşılaşmalar kenti" olarak çıkmaktadır. Karşılaşmaları her açıdan ele almak mümkündür. Dünyanın pek çok ülkesinden, farklı dinlerden ve gelir gruplarından insanı barındıran farklı katmanlara sahip fiziksel çevreler beklenmedik bir araya geliş görüntüleri vermektedir. Çalışmanın ana odaklanma noktası olan mekân üzerinden konuya yaklaşırsak İstanbul'un karakterini oluşturan elemanlardan bir tanesi de bu mekânsal karşılaşmalar olmaktadır. Bu çalışmada aktörleri ve kentleşme motorlarıyla birlikte genel çerçeve yasal-yasadışı karşılaşmalar olarak çizilecektir.

İstanbul kentleşmesinde yapılaşma eylemine yoğunlaştığında gecekonduculardan, prestij projelerine kadar yapıların varoluşsal statülerinin yasal anlamda gri bölgelerde olduğunu görülmektedir. Bazı yapılar tamamen kaçak olarak yapılmakta, bazıları yapılmaya başlandığında yasaya uygun değilken çeşitli yönetmeliklerin projeye ruhsat vermeye elverişli olması için değiştirilmesiyle yasallaştırılmaktadır. Bu süreçte birbirinden farklı iki durum toplumun kent algısını etkilemekte ve insanların gündelik hayat pratiğini dönüştürmektedir. Yasal anlamda gri bölgelerde var olmanın önemsenen bir durum olmadığı düşüncesini sindiren insanlar çevrelerini bu algıyla dönüştürmeye ve değiştirmeye devam etmektedir. Bunun sonucunda da tüm kent bu türden yapılaşmalarla dolmaktadır. Bu yapılaşma tarzının senelere yayılan bir geçmişi olduğu göz önünde bulundurulursa artık neredeyse gelenekselleşmiş bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu olguyu tarihsel, yerel ve küresel herhangi bir özelliğini dışarıda bırakmayacak şekilde araştırarak bir yaklaşım gerekmektedir. Bu noktada eleştiri kavramı önem kazanmaktadır. Şentürer'e göre eleştiri, disiplinlerarasında, düşünme ve onun aracı sorgulamayla ilişkisi içinde başta felsefenin çalışma alanı içinde yer alır. Bu yönde, zaman zaman felsefe ile özdeşleştirilmiştir. Örneğin, Kant felsefesini eleştiricilik(criticism) olarak adlandırmış; felsefe tarihinde bazı dönemler eleştiri çağı olarak adlandırılmıştır. XX. yüzyıl başında Frankfurt Okulu'yla ön plana çıkan eleştiri kuramı(critical theory) ise toplumsal şartların kavranış, oluşum, etkileşim ve dönüşümleri üzerine odaklanan disiplinlerarası, diyalektik bir yaklaşım olarak XX. yüzyıl düşünsel platformunu etkileyen en önemli yaklaşımlardan biri olmuştur. Günümüzdeki etkili tartışmaların, araştırmaların da eleştiri kuramı devamında sürdürüldüğünü söylemek olasıdır (2004).

Böyle bir eleştirel yaklaşım içerisinde çalışmanın dinamiklerini açığa çıkaracak bir yöntem olarak *Eleştirel Gerçekçi Kuram* geniş bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Bu teori 1997 yılında Bhaskar tarafından geliştirilmiştir.¹ Buna göre gerçeklik, ortaya çıkmış olan olguların ve ampirik olarak gözlenenin genellenmesi ile değil, ampirik olarak gözlenen olgunun arkasındaki yapılar ve bu yapılara içkin güçlerin açığa çıkarılabilmesi ile anlaşılabilir (Kurtuluş, 2005; Tekeli, 2008). “Gerçeklik” olayların

---

¹ Bhaskar, R., 1997, A Realist Theory of Science , Verso, London

potansiyel olarak olabilme ihtimalidir. Yani olaylar arasındaki ilişki deterministik değil olumsaldır. Bu kurama göre araştırmaya yaklaşım da böyledir.

Olguların arkasındaki olayları araştırırken baştan bir kabulle gitmek yerine olgunun arkasındaki olayların nereye varacağı önem taşır. Olumsal ilişkiyi daha iyi anlamak adına Tekeli'nin (2008) verdiği örnek faydalı olacaktır: "Belli bir noktada bulunan bir toplumsal sistemde olumsal ilişkileri kullanarak iki kez simülasyon yaptığımızı düşünelim. Her iki halde de farklı noktalara ulaşılabilecektir. Oysa zorunlu ilişkiler kullanılırdı varılacak nokta aynı olacaktı."

Bu araştırmada yasal-yasadışı karşılaşmalara iki açıdan yaklaşılabilecektir. Bu yaklaşımlardan bir tanesi kavramın genel çerçevesini çizecek diğeri ise bir ispat mekanizması olarak çalışacaktır. Bu iki yaklaşımın ölçeği ve yoğunlaştığı özne birbirinden farklıdır. Genel çerçeveyi çizmek için liberal politikaların devreye girdiği 1980 sonrası İstanbul kentleşmesine odaklanılacaktır. Kentleşme motorları ve aktörler üzerinden tarihsel bir yaklaşımla eşikler üzerine yoğunlaşarak aralarındaki ilişki açığa çıkarılmaya çalışılacaktır. Toplumun algısını etkileyen ve yasalara karşı onları adeta umursamaz hale getiren iki temel yapı olarak bahsettiğimiz gecekondu ve tüm yayın organlarından rahatlıkla takip edebileceğimiz prestij projeleri üzerinden devam edecek araştırma bu ikili yapı ile toplumsal aktörler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmaya çalışacaktır. Bu noktaya kadar adı geçen çalışmalar çoğunlukla dönemselsel ve kavramsal araştırmalar ile gerçekleştirilecektir.

Çalışmanın savını tartışmaya açacak olan bölümde ise Gökkafes olarak ünlenmiş olan yapı ele alınacaktır. Bu yapının seçilmesinin nedeni çok tartışılan bir yapı sürecine sahip olmasından ve yasal-yasadışı karşılaşmaları ortaya çıkaran aktörlerin ve ilişkilerin büyük bir çoğunluğunu yapı sürecinde barındırıyor olmasındandır. Yine bu yapının seçilmesinin bir nedeni ise yayın organları tarafından çok fazla haber konusu yapılmış olması ve toplumun kent algısını etkilemiş olmasıdır. Bu sebeple bu bölümde yapılacak araştırma dava dosyaları ve gazete, dergi kupürleri üzerinden yapının hikâyesinin okunması olacaktır. Bu ikinci kısım da yasal-yasadışı karşılaşmaların bir kentleşme imkânı olarak karşımıza çıktığı varsayımının seçilen örnek ile ispatlanması beklenmektedir.

1.1 Yasal –Yasadışı Karşılaşmalar

Yasa kelimesi TDK'nin Büyük Türkçe sözlüğünde “devletin yasama organları tarafından konulan ve uyulması gereken kurallar bütünü, kanun” olarak tanımlanmıştır. Yasanın İngilizce karşılığı olan “law” kelimesinin Oxford Sözlüğünde anlamı belirli bir ülkenin veya toplumun üyelerinin eylemlerini düzenleyen, herhangi bir cezai durum karşısında bunun cezasının verilmesi ile bireyi zorunlu tutabilecek kurallar sistemidir.

Yasa Osmanlıcada *kanun* kelimesine karşılık gelirken AntikYunanca'da *kanon* ve *nomos* kavramlarına gitmektedir. Yasa anlayışı, antikçağ düşüncelerinde *kader* anlayışıyla karışmıştır ve törebilimsel kuralla ilgili kılınmıştır. Antik Yunanca'da yasa anlamına gelen kelime aslında *nomos*'tur. Bu kelime Arapçada namus kelimesiyle karşılığını bulmuştur. *Kanon* sözcüğü ise örnek yöntem anlamlarını dile getirir. Örneğin Roma imparatorluk çağı başlangıcında örneklik edecek on söylevciyi toplayan listeye *Attika Söylevleri Kanonu* denir. Katolik kilisesinin buyruk ve kuralları ise *kanon hukuku* adı altında toplanmıştır. İslam düşünürleri bu kelimeyi devşirirken *kanun* deyişiyle *kural* ve *ilke* terimleriyle anlamdaş kılmışlardır. Osmanlı düşünürleri ise bu kelimeye *yasa* anlamını vermişlerdir (Hançerlioğlu, 1993).

Yasa kavramı siyaset felsefesinde Schmitt(2005) tarafından *istisna* kavramıyla birlikte anlatılmıştır. Siyaset alanındaki çalışmalarında istisnai ve uç durumlara odaklanan Schmitt'e göre istisnalar kaideden daha önemlidir. Sınır-kavram, popüler literatürün kirlenmiş terminolojisinde olduğu gibi belirsiz bir kavram değildir, bilakis en dıştaki etki alanına ait bir kavram anlamına gelir. Buna uygun olarak bu tanım olağan hal ile değil, bir sınır-durumla bağlantı kurabilir. Çünkü genel bir norm mutlak bir istisnayı hiçbir zaman içeremez (Schmitt,2005).

Kierkegaard istisnai durumun kamu hukuku içerisinde yeri için birebir alıntıyla şunları söylemiştir:

“*İstisna hem tümeli, hem de kendisini açıklar. Ve eğer tümel hakkında doğru dürüst bir inceleme yapılmak istenirse, ihtiyaç duyulan tek şey, gerçek bir istisnayı bulmaya çalışmaktır. İstisna, her şeyi tümelden çok daha açık bir şekilde ortaya koyar. Tümel hakkındaki sonu gelmeyen konuşmalar uzadıkça bıkkınlık verir; istisnalar vardır. Eğer bunlar açıklanamıyorsa, tümel de açıklanamaz. Çoğunlukla bu güçlüğün*

farkına varılmaz, çünkü tümel tutkuyla değil, rahat bir yüzeysellikte düşünülür. Buna karşılık, istisna, tümeli yoğun bir tutkuyla düşünür.”(a.g.e.)

İstisnanın kamu hukuku içindeki hem tanımlayıcı hem de kurucu durumu noktasından kentteki sınır oluşumlara yaklaşırsak *yasal-yasadışı karşılaşmaları* tam bir istisnai durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentteki yasal oluşumları imar yasaları, imar planları zaten yönetmektedir. Ancak İstanbul için her zaman bir *fazla* bulunmaktadır ki; bu *fazla* yasalarla tanımlanamaz ve kontrol altına alınamazdır. Bu durum karşımıza iki türlü çıkmaktadır. Birincisi yasalarda yeri olmayan bir olgunun gelişiyor olması, ikincisi ise yasama erkinin bazı özel kişilere iltimaslı davranarak yasaya müdahale ederek aslında yasal olmayan bir oluşumu yasal hale getirmesidir. İşte yasal olmayan ama aslında tam olarak yasadışı olarak da tanımlanamayan bu sınır kavramını ifade etmek için *yasal-yasadışı karşılaşmalar* terimi kullanılacaktır. Kierkegaard’ın da ifade ettiği gibi tümel hakkında yapılacak inceleme için kullanacağımız istisnai durum bu yasal-yasadışı karşılaşmalardır.

Kent bağlamında yasal-yasadışı karşılaşmalar kavramı ilk bakışta olumsuz izlenimler bıraksa da içinde potansiyeller barındırmaktadır. Şenel’e göre; insanlar evrensel yasalar yaratıp kenti de bunlara göre yapılandırmaya, bir düzene koymaya çalışsa da aslında kent farklı şekillerde yorumlandıkça ve dolayısıyla dengeden uzaklaştıkça “evrenselden tek olana, zenginliğe ve çeşitliliğe doğru hareket eder”. Her kente özgü problemler oluştuğunda (bu sisteme yeni bir girdi olabilir) o kent kendine özgü bir tepki verecektir. Bu tepki öngörülemez ve bu sayede o kenti diğer kentlerden ayıran özellikleri oluşur (2002).

İstisnai bir kavram olarak ele alınan yasal-yasadışı karşılaşmaların barındırdığı potansiyel de kenti kurma özelliğinden ileri gelmektedir. İstisnaların sisteme yeni girdiler katarak sistemi kurma pozisyonuna paralel olarak yasal-yasadışı karşılaşmalar da kentin dinamikleri içerisinde oluşan yeni durumlar olarak gerek kentli tarafından algılanması gerekse de kent planları içerisinde yerini almasıyla kentleri doğrudan kurmaktadır.

İstisnai bir durum olarak yasal-yasadışı karşılaşmaların kenti kurma durumunu ortaya koymak için konunun çeşitli açılardan ele alınması gerekmektedir. Mekânsal olarak İstanbul yasal-yasadışı karşılaşmalar sahnesi olarak ele alınacaktır. Yasal-yasadışı karşılaşmaları mümkün kılan liberal politikaların yerleşmeye bağladığı ve giderek

tüm karakteristiğini kentsel yönetim kademelerinde hissettirdiği 1980-2000 arası çalışmanın çerçevesini çizecek zaman aralığıdır. 1980-2000 arası yasal-yasadışı karşılaşmalar sahnesi olarak İstanbul'un yapılaşmaya ilişkin çapraşık ilişkilerini ortaya çıkararak hikâyesini okumak için *kentleşme motorları* ve *aktörler* önem kazanan kavramlardır. Bu kavramlar ışığında yapılacak tarihsel bir okuma ile bu karşılaşmaların ortaya çıktığı münferit olaylar görebilebilecek, hem de kentleşme motorları ve aktörler arasındaki ilişki açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

Yasal-yasadışı karşılaşmalar ışığında İstanbul kentleşmesine bakıldığında araştırılmaya değer pek çok vaka olduğu görülmektedir. Bu çalışmada incelenecek olan Gökkafeş olayı ise kentsel bağlamda varolan yasaları yok sayması, yapının varlığını sürdürebilmesi için varolan yasaların tekrardan düzenlenmesiyle kazandığı istisnai kurucu özelliğinden dolayı öncelikle incelenmeye değer görülmüştür. Diğer yandan çoğaltılabilecek örnekler arasında basında çokça yer alması, pek çok davaya konu olması ve toplum tarafından karşıt gösterilerin öznesi olması sebebiyle oldukça sivrilen bir örnektir. Çalışma kapsamında yasal-yasadışı karşılaşmaların bir örneği olarak ele alınacak Gökkafeş olayının hem İstanbul kentleşmesi bağlamında derinlemesine bir örnek sunması hem de olaylar ve aktörler arasındaki ilişkileri gözler önüne sermesi amaçlanmaktadır.

Gökkafeş yapısı yasal-yasadışı karşılaşmalar kavramına bir örnek olarak incelenirken görülmüştür ki yapının yakın çevresini oluşturan Dolmabahçe 2 No'lu Park alanında bu statüde pek çok yapı bulunmaktadır. Dolmabahçe 2 No'lu Park alanının küçük bir araştırma ile üzerinde bulunan yapılarla birlikte yasal-yasadışı karşılaşmalara bir örneklem oluşturacağı görülmüştür. Diğer yandan Gökkafeş yapısının yapılabilmesini mümkün kılan da yine bu bölgede benzer türden yapılaşmalara verilen izinler olduğu düşünüldüğünden alan araştırması Dolmabahçe 2 No'lu Park alanı ile genişletilmiştir.

1.2 Kentleşme Motorları

Motor kelimesi TDK'nin sözlüğüne göre herhangi bir gücü devinime çeviren aygıttır. Oxford sözlüğüne göre ise enerjiyi devinime çeviren hareketli parçalardan oluşan makinedir. Açığa çıkan enerji çeşitlidir ve bu çeşitlilik motorun türüne bağlıdır. Kenti açığa çıkan enerjinin vücuda gelmiş hali olarak ele alırsak; bu açığa çıkan enerjinin karakterini belirleyen de işleme tabi olduğu motorlara bağlı olacaktır. Bu

motorlar *toplumsal hareketlilik* ve *imar süreci*dir. İstanbul'un yasal-yasadışı karşılaşmalar bağlamında karakteristiğini veren işte bu iki motordur.

1.2.1 Toplumsal hareketlilik

Modern anlamda kentleşmeyi tetikleyen kırsalda yaşayan nüfusun kentlerde yoğunlaşmaya başlamasıdır. Genel anlamıyla iş gücünün tarımdan sanayiye dönüşerek kentlere göç etmesidir. Toplumsal hareketlilik ise göçü kapsamakla birlikte ondan daha fazlasını içermektedir. Zaten günümüz kentlerindeki dinamikleri ifade etmek için de klasik anlamda göç tek başına yeterli olmayacaktır.

Toplumsal hareketlilik kente dışarıdan gelenlerin kent içerisinde yerleştikleri yerde oluşturdukları demografik hareketlilik ve kentlinin kent içindeki yer değiştirmelerini kapsamaktadır. Klasik anlamda göç hala devam etmektedir. Ancak bunun yanında Güney Afrika ülkelerinden gelenler, Türkiye'nin doğusundaki ülkelerden (Afganistan, Pakistan) gelerek İstanbul'u bir geçiş noktası olarak kullanıp aslında Avrupa'ya ulaşmak isteyen yasadışı toplulukların hareketi de vardır. Kentin kendi sınırları içerisinde de gruplar katmanlaşarak sürekli yer değiştirmektedir. Mesela tarihi yarımada da ki eski mahallelerin yangınlar sebebiyle boşalması ve orada oturanların kentin çeperlerine yerleşmesi; kente göç dalgası ile henüz gelenlerin çöküntü bölgeleri olduğu için ucuzluğu sebebiyle bu bölgelere yerleşmesi ve yine günümüzde dönüşüm projeleriyle alt gelir grubundaki bu insanların bu bölgelerden çıkarılarak yerine üst gelir grubundaki insanların yerleştirilecek olması gibi. Kentin çeperlerine yapılan üst-orta gelir grubuna hitap eden kapalı siteler sebebiyle buralara yerleşen topluluklar da bu hareketin elemanlarıdır. Diğer yandan kentin belirli bölgelerinin cazibe merkezi haline gelmesiyle yatırımcıların hareketleri de toplumsal hareketlilik içerisinde yer almaktadır. Örneğin; 1980 sonrası Büyükdere-Maslak hattındaki parsellerin emsallerinin yükseltilmesiyle bölgenin iş merkezine dönüşmesi gibi.

1.2.2 İmar süreci

İmarla ilgili yasalar, planlar ve bu yasalarla planları yapan kuruluşlar, uygulayıcılar bu sürecin elemanlarıdır. Kentleşme motoru olarak imar sürecine iki yönden yaklaşılmaktadır. Birincisi tarihsel olarak İstanbul'da imar sürecinin nasıl geliştiği, ikincisi ise işlerlik mekanizmasının rant ve kişisel menfaat karşısında konumlanmasıdır.

Tarihsel anlamda İstanbul'un imar planlama süreciyle tanışması cumhuriyet öncesine dayanmaktadır. İstanbul kenti belediye kavramından önce imar planı kavramıyla tanışmıştır. Çünkü modern anlamıyla belediye kadrosu oluşturacak yetişmiş kadro olmadığından yurt dışından uzmanlar davet edilerek imar planı çalışmaları yaptırılmıştır. Ülke çapında bir imar kanunu çıkmadan önce ise kentlerin imar planları vardı. Devlet Planlama Teşkilatı ise tüm bu gelişmelerden sonra kurulmuştur(Bu konuyla ilgili daha detaylı anlatımlar daha sonraki bölümlerde yapılacaktır). İstanbul'un bugünkü görüntüsünü günümüze kadar yapılmış her imar çalışmasından parçaların bir araya geldiği bir kolaj olarak okumak mümkündür.

İmar sürecinin işlemesi ise imar planlarının kenti düzenlediği varsayımının pratikteki uygulamasıdır. Bugüne kadar bütüncül bir imar planı yapılmamış olan İstanbul için imar süreci uygulaması incelenecek bir içerik sunmaktadır. İlerideki bölümlerde görüleceği üzere her yönetim değişiminde imar çalışmaları baştan başlamış ve yönetimler değiştiğinde biten çalışma genellikle kullanılmamıştır. Bunun yanında bazı özel bölgeler için özel imar planı çalışmaları yapılmış ve belediyelerin çalışma mekanizmaları alana müdahaleyi kolaylaştırmak için değiştirilmiştir. Bir de tamamen yasadışı olan gecekondu ve bazı site yerleşimleri vardır ki; bunlar imara açılmamış kent bölgelerinde sürpriz yerleşim toplulukları oluşturmuştur.

Toplumsal hareketlilik ve imar süreci birlikte ele alındığında kentleşme motorlarını oluşturmaktadır. Bu motorlardan ikisi de farklı şekillerde çalışmaktadır. Toplumsal hareketlilik kentin içten kaynamasını tanımlarken imar süreci bu iç enerjinin hangi süreçlerden geçerek vücuda geldiğini anlatmaktadır.

1.3 Aktörler

İstanbul'un kendi kendini kurmuş gibi görünen birçok farklı yapısal unsurun fütursuzca yan yana gelerek oluşturduğu imajının önemli sebeplerinden bir tanesi de yapılaşma sürecine katkıda bulunan aktörlerdir. Bu aktörlerin kimler olduğu ve eylemleri birlikte önem kazanmaktadır. Çünkü kentsel ölçekte ya da sadece belirli bir yapıya odaklanıldığında yapılaşma eylemine katılan aktörler ve tutumları değişiklikler göstermektedir. Yapı tamamen kaçak ise aktörlerden bazıları görevlerini yapmayarak sahneye çıkmaktadır. Diğer yandan yapı başta kaçak ancak sonradan bazı ereksel mekanizmaların o durum için farklı çalıştırılmasıyla yasallaştırılmış ise

bu durumda aktörler bir defaya mahsus olarak başka görevler üstlenmiş olabilmektedir.

Aktörler konusu işlenirken üç ana gruplama üzerinden gidilecektir. Bunlar; aktörlerin kim olduğu, aktörlerin eylemleri ve kullanıcıdır.

Aktörler tezin üzerinde odaklanacağı iki konu olan 1980 sonrası İstanbul kentleşmesi ve Gökkafeş olayındaki tüm aktörleri kapsayacak şekilde çözümlenmiştir. Bunlar;

-Yasama Erki

-Yargı Erki

-Belediye Başkanı

-Mimar

-Müteahhit

-Sivil Toplum Kuruluşları

-Yatırımcılar

-Basın

Aktörler eylemleriyle birlikte ele alınmalıdır. Çünkü bazı aktörler hem karar mekanizmasının içinde bulunmaktadır hem de yatırımcı gibi yapıyı yaptıran bir konumdadır. Diğer yandan yine yasama erki bazen yeni yasalar çıkartarak eski yasaları geçersiz kılmakta ve çıkartılan yasaların izniyle yapılan birkaç tekel yapı o yasaların yeniden değişmesiyle yasal olmayan yapılaşmaya dönüşmekte ve yıllar süren mahkeme davalarıyla birlikte hayatlarını sürdürmektedir. Yatırımcılar, yasal olmadığı halde yönetim mekanizmalarına yakınlıklarından dolayı yüksek rantlı arsalarla plana uygun olmayan yapılar yapabilmektedir ve yasal açıdan gri bölgede kalan bu yapıları mimarlar tasarlamaktadır.

Kullanıcı diğer aktörlerle birlikte değil de başka bir grup olarak ele alınmıştır. Çünkü kullanıcı aslında tüm yapılarda yapının içerisinde hayatının bir bölümünü geçiren ve o yapıyı dönüştüren bir aktör olarak bulunmaktadır. Farklı olarak kategorize edilmesinin nedeni gecekondular gibi bazı yapılarda mimar gibi yapıyı yapanın da kendisi olmasıdır.

2. KENTLEŞME ve 1980'LER

Kentleşme, modernleşme mekanizmalarından söz edilmeden işlenecek bir kavram değildir. İlk olarak makinenin icadı, sonrasında tarımda makinenin kullanılması ve tarımda çalışan insan gücünün tasfiye edilmesiyle açıkta kalan iş gücünün şehir merkezlerine yığılmaya başlaması bu süreci başlatır. Türkiye'de Kentleşme Komisyonu 1971 raporunda tanımlandığı haliyle; kent, tarımsal olmayan üretim yapılan ve tüm üretimin denetlendiği, dağıtımının koordine edildiği; belirli teknolojinin beraberinde getirdiği, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme türüdür (Türkiye'de Kentleşme Komisyonu 1971 Raporu, 1971).

Kent ve kentleşme bu şekilde ifade edildiğinde keyfi bir algılama oluşturabilir. Ancak gerçekte durum bundan farklıdır. Bu süreç oldukça sert ve hızlıdır. Daha önceleri tarımla uğraşan kitleler işsiz kaldıklarında hayatlarını sürdürebilmek için kentlere göç etmek zorunda kalmıştır. Tarımda makineleşme beraberinde tarım sektöründen başlayarak oldukça keskin bir rekabeti beraberinde getirmiştir. Daha az insan gücü ve daha çok makine kullanımı karı arttırdığından daha önce tarımla uğraşan büyük kitleler makinelerin insanların yaptığı işi yapmaya başlamasıyla köylerden çıkmak zorunda kalmıştır. Serbest piyasanın etkisiyle neredeyse tek kural haline gelen rekabet köy, kent, ülke sınırları içerisinde kalmamış ve her sektöre yansiyarak uluslararası konjonktüre egemen olmuştur. Bilgin'e göre ise tarımda makineleşme, ticari tarımın sıçrama yapması, kentlerde sanayinin gelişmesi ve kitleler halinde kentlere göç olguları ile ifade edilen süreç bu uluslararası ortamın sonucudur (Bilgin, 1998).

Kentleşmenin başlaması kuramsal olarak bu mekanizmalarla anlatılmıştır. Diğer yandan da modernleşmenin başladığı ülkelerde görülen bu kentleşme biçimi akademik ortamlarda genel-geçer kentleşme olarak kavramsallaştırılmıştır. 18. yy sonları ve 19. yy başlarına denk gelen bu kentleşme tarzı Amerika ve Kuzeybatı Avrupa ülkelerinde görülmüştür. Ancak dünya üzerindeki tüm kentleşmelerin bu tarzda olduğu söylenemez. Önce modernleşen ülkelerdeki kentlerin hikâyesiyle,

gelişmesi çeşitli nedenlerle daha geç ve farklı oluşan ülkelerdeki kentleşmeyi bu kavramsallaştırmayla açıklamak mümkün değildir. Kıray'ın da ifade ettiği gibi; Amerika gibi, Avustralya gibi tarihinde feodal sosyal düzen taşımayan memleketlerin şehirlerinin teşekkülü ve gelişmesi ya da modern sınıai toplum haline 15. yüzyılda gelmeye başlamış ve bugün nüfusunun %90'a yakını kentlerde yaşayan İngiltere gibi bir memleket, bir kentin bugünkü gelişimini tayin eden faktörlerin ve bu gelişmede yer alan oluşumların örneğini Türkiye gibi henüz feodal toplum düzeninden kurtulamamış, yeni yeni modernleşen ve sınıaileşen memleketteki bir kentin büyümesinde izlenen ve gözlenen oluşumlarla aynı olamayacağı anlaşılır (1998).

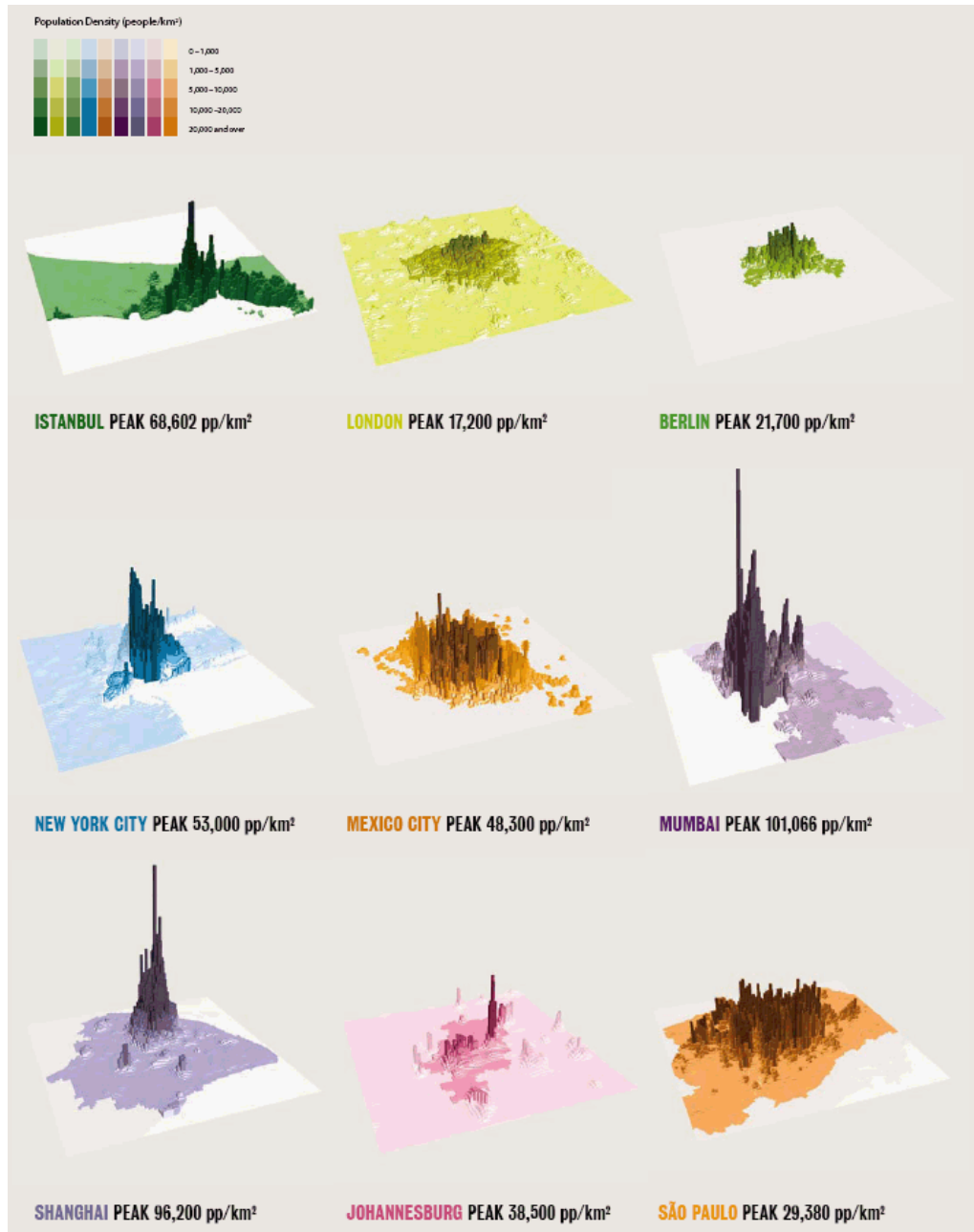
Dünyanın değişik bölgelerindeki kentleşmeler birbirinden farklı dinamiklere sahip olmakla birlikte birbirini etkileyen mekanizmalar da ortaya koymaktadır. Aslında farklı kentleşme dinamiklerinin ortaya çıkmasını sağlayan da yine birbirini etkileyen bu ikili mekanizmaların kendisidir. Yoğun sanayileşen modern kentler hammadde ve gıda ihtiyaçlarını çeşitli taşıma yollarıyla çevre ülkelerden sağladığından bu süreç çevre ülkelerdeki kentlerde dönüşümlere neden olmuştur. Kıray'a göre; merkez ülkelerde büyüklük kademelenmesi düzenli yerleşmeler arasındaki iki yönlü yoğun bir ilişki ile metropolitan alan dediğimiz yerleşmeler düzenini doğurmuş, çevre ülkelerde bir tek hakim kent, başka yerleşmelerle kıyaslanmayacak kadar büyük bir kent ortaya çıkmış, çevresindeki diğer yerleşmeleri dolaylı ya da dolaysız etkileyerek bunların küçülmelerine yol açmıştır (1998).

Bu bağlamda İstanbul kentleşmesini anlayabilmek için gözümüzü batıya değil, Kahire, Mexico City, Rio gibi Üçüncü Dünya metropollerine çevirmemiz gerekmektedir. Modernist projenin başlıca unsurlarından olan konut, altyapı, çevre yatırımları bu modelde şehrin büyümesini yönlendiren unsurlar olmamakta, şehir ana yolların çizdiği eksenleri kuşatarak, adeta kendiliğinden genişlemektedir (Bilgin, 1995).

Urban Age İstanbul 2009 araştırmasında küresel kentler arasında yapılan çeşitli karşılaştırmalarda İstanbul'un özellikleri ile dahil olduğu kentleşme eğilimleri ortaya konmuştur.

Bu çalışmaya göre; km²'ye düşen kişi sayısının en yoğun olduğu alan İstanbul'da bu değer en yakın olduğu kent olan New York'tan yüksektir. Ancak New York pik

noktası sivrilme şeklinde ortaya çıkan bir yoğunluk grafiğinden ziyade yoğunluğun dağıldığı bir grafik ortaya koymaktadır. İstanbul gibi bir sivrilme noktası şeklinde yoğun olan diğer kentler Şanghay ve Mumbai'dir. Bu iki kentin pik değerleri ise İstanbul'dan daha yüksektir. Kilometre kareye düşen kişi sayısı yoğunluk karşılaştırması nüfusun İstanbul'a göre çok daha düşük olduğu Londra ve Berlin ile yapılmasıyla görülecektir ki bu iki kent oldukça homojen bir yoğunluk grafiği çizmektedir. İstanbul'un yoğunluk oranının 1/3'ünden daha düşük olduğu bu kentlerde daha düzenli bir yerleşme bulunmaktadır (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 : Karşılaştırmalı nüfus yoğunluğu (Urban Age İstanbul 2009 Gazetesi)

Urban Age İstanbul 2009 araştırmasında bu küresel kentler pek çok farklı kriter göz önünde bulundurularak karşılaştırılmıştır. Yoğunluk karşılaştırmasının yanında farklı değerlere bakıldığında İstanbul'un kentleşme bağlamında dâhil olduğu ya da yakın olduğu grup daha iyi anlaşılacaktır (Şekil 2.2).

	 Population in 1990 in the administrative city	 Current population in the metropolitan region	 Population growth since 1990	 Projected growth 2005-2025 (people per hour)	 Peak density (people per km ²)	 Central Area Density (people per km ²)	 GDP per capita (USD)	 Percentage of national GDP produced by each city	 Percentage of the country's population residing in each city	 Income inequality (measured by the GINI index)
İSTANBUL	903,482	12,697,164 2008	1,305%	14	68,602	20,116	\$12,856* 2008	22.0%* 2008	17.8% 2007	43 2003
NEW YORK	3,437,200	18,815,988 2007	447%	11	53,000	15,361	\$55,693 2008	3.3% 2008	2.8% 2008	50.4 2007 Metropolitan Region
SHANGHAI	1,000,000*	18,150,000 2006	1,715%	28	96,200	24,673	\$8,237 2005	5.0% 2005	1.0% 2005	45 2001
LONDON	6,506,954	7,556,900** 2007	16%	1	17,200	7,805	\$60,831 2007	16.4% 2007	12.4% 2007	31.7 1995
MEXICO CITY	415,000*	19,239,910 2005	4,536%	13	48,300	12,541	\$18,321 2006	21.5% 2006	8.4% 2006	55.7 2005
JOHANNESBURG	829,400 1950	3,888,180** 2007	369% 1950-2007	4	38,500	2,270	\$9,229 2005	14.8% 2005	8.1% 2005	75 2005
BERLIN	2,712,190	4,300,000 2002	59%	0	21,700	7,124	\$34,017 2007	3.4% 2007	4.2% 2007	n/a
MUMBAI	927,994	19,280,000 2005	1,978%	47	101,066	34,269	\$1,871 2006	2.9% 2006	0.9% 2006	35 2004
SÃO PAULO	239,820	19,223,897 2007	7,916%	18	29,380	10,299	\$12,021 2006	11.9% 2006	5.8% 2006	61 2005

Şekil 2.2 : Urban Age kentler karşılaştırması (Urban Age İstanbul 2009 Gazetesi)

Şekil 2.2'ye göre 1990'dan bu güne nüfus artışı oranlarına bakıldığında %1000-2000 arasında bir değere sahip olan kentler; İstanbul (%1305), Şanghay (%1715) ve Mumbai (%1978)'dir. Buna karşın nüfus artışı oranları Berlin ve Londra'da iki haneli değerlerde kalmaktadır. Kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla değerleri açısından bakıldığında ise İstanbul (12.856 USD) ile Şanghay (8.237 USD), Mexico City (18.321 USD), Johannesburg (9.229 USD) ve Sao Paulo (12.021 USD) kentleri ile aynı grupta bulunmaktadır. Bu değerler New York (55.693 USD) ile Londra (60.831 USD)'da İstanbul'daki değer 2,5-3 katı olarak ortaya çıkmaktadır. Şehir başına düşen gayri safi yurt içi hâsıla oranlarına bakıldığında İstanbul (%22,0) ve Mexico City (%21,5) diğer 7 kenti geride bırakarak en tepede yer almaktadır. Bu değerlendirme ile birlikte İstanbul'un kentleşme eğilimlerinin tabii ki barındırdıkları

farklılıklarla birlikte Şanghai, Mumbai, Mexico City ve Sao Paulo'ya daha yakın olduğu görülmektedir.

Gelişmiş ülkelerin yaklaşık 150 yıllık bir sürede yaşadıkları dönüşümler, az gelişmiş bu ülkelerde II. Dünya Savaşı sonrasında birkaç on yılda yaşanmıştır. Toplumun bu hızlı değişim sürecine ayak uydurması kolay olmamış, zaten kıt olan kaynaklar hızlı kentleşme sürecinin yarattığı sorunlara ayrılamamıştır. Sonuçta da en temel göstergelerini gecekondulaşma, kırdan göç eden kitlelerin kentlerde yeterli iş bulamamaları gibi sorunlarda bulabileceğimiz bir dizi “çarpıklık” az gelişmiş kentleşmenin temel özellikleri arasında yer almıştır (Işık, 1995). Hızlı kentleşme kentlerde hızlı ve çarpık genişlemeleri oluştururken enformel üretim ve yapılaşma ilişkilerini beraberinde getirmiştir. Yasaların ve planların önceden tahmin edemediği ve devamında kontrol edemediği bu gelişme sonucu en başta konut gereksinimleri yasadışı yollarla giderilmiştir.

Tüm genel değerlendirmelere karşın kentleşme her kente ait karakteristikler taşımaktadır. Şenel'in de ifade ettiği gibi; insanlar evrensel yasalar yaratıp kenti de bunlara göre yapılandırmaya, bir düzene koymaya çalışsa da aslında kent farklı şekillerde yorumlandıkça ve dolayısıyla dengeden uzaklaştıkça evrenselden tek olana, zenginliğe ve çeşitliliğe doğru hareket eder. Her kente özgü problemler oluştuğunda (bu sisteme yeni bir girdi olabilir) o kent kendine özgü bir tepki verecektir. Bu tepki öngörülemez ve bu sayede o kenti diğer kentlerden ayıran özellikleri oluşur (2002).

Diğer küresel kentlerden farklı olarak, İstanbul her zaman bir dünya kenti olmuştur: bin beş yüz yıldan fazla imparatorluk başkenti olan bu şehrin efsanevi görkemini, önce Avrupa, ardından da Balkanlar ve Ortadoğu haset dolu gözlerle izlemiştir. Modern çağa kadar İstanbul, yalnızca servetiyle değil, salt büyüklüğüyle dahi Batı'daki bütün büyük kentsel yerleşim birimini gölgede bırakmıştır (Keyder, 1999).

Türkiye modernleşmesi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından daha önceye Tanzimat dönemine dayanmaktadır. Bu dönemden 1920'li yıllara kadar olan dönem tam bir modernleşme olarak tanımlanamamaktadır. Çünkü modernleşme hareketi modern olmayan bir sistemin içerisinde bölge bölge gerçekleştirilmektedir ve kapsama gibi bir özelliği yoktur. Noktasal olarak bazı alanların modernleşmesi hızla modernleşen dünyanın yanında oldukça yavaş kalmaktadır.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte 1950'lere kadar modernleşme hareketi tamamen şekil değiştirmiştir. Devletin önderliğinde devam eden modernleşme hareketleri toplumun tüm unsurlarını hareketlendirecek kayda değer bir gelişme olmadan Batı'ya entegre olmaya yönelik "iradi bir modernleşme" süreci ortaya koymuştur. Bu, devlet kurumlarının ve kamusal yaşamın politik elitinin öngörülere (ya da bazı durumlarda "rızası") doğrultusunda kademeli bir biçimde yukarıdan aşağı dönüştürülmesi anlamına gelmiştir (Bilgin, 1998).

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda olduğu gibi, Türkiye de, II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, hızlı ve ani bir kentleşmeye maruz kalmıştır (Tekeli, 2009). Savaş sonrası tekrardan yapılaşma sürecine giren Avrupa kentlerinin İstanbul ile kurduğu ticari ilişkilerin artması ve Amerika'dan gelen çeşitli para yardımları ile Türkiye'de tek hâkim kent gelişimi görülmüştür. 1950'lere kadar nüfusu azalan ve eski merkezi özelliklerini yitiren İstanbul hızlı bir şekilde göç almaya başlamıştır. Tek partili dönemden yeni çıkan Türkiye'nin bu modernleşme süreci pek çok akademisyen tarafından "popülist modernite" olarak adlandırılmaktadır. Tekeli'ye göre; ani ve hızlı nüfus artışı arsa spekülasyonunu artırmış ve yükselen arsa fiyatları orta gelirli grupların karşılayabileceğinin ötesine geçmiştir, kentler imar sınırlarının dışına doğru taşmıştır. Hızlı ve ani kentleşmenin bu ilk yılları sırasında, Türkiye bir yandan da tek parti rejiminden, popülist eğilimlerin arttığı, kayırmacı ilişkilerinin egemen olduğu çok partili bir demokrasiye geçmiştir. Bunların hepsi de, kentlerde ucuz iş gücü ihtiyacını artıran bir sanayileşme arayışına denk gelmektedir (2009).

Dünya'da ABD ile doğu bloğu ülkeleri arasında başlayan sanayileşme ve kapitalizm yarışı ile birlikte Türkiye de çok partili dönemin etkisiyle serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmıştır. Ancak kente yapılacak yatırımlar için kapitalin biriktiği güçlü aktörlere ihtiyaç vardır. 1980'lere kadar kapital sahibi aktörler sahneye çıkmadığından kentleşme küçük teşebbüslere sahne olmuştur. Dolayısıyla kente damgasını vuran yapılaşma merkezi otorite tarafından kente açılan geniş bulvarlar ve hızla artan nüfusu barındırmak için yasal ve yasadışı yollarla inşa edilen apartman ve gecekondular yerleşmeleridir.

1980 sonrası dönem ise yeni iletişim teknolojilerinin damgasını vurduğu değişimlere sahne olmuştur. Tüm dünyanın birbirinden haberdar olduğu iletişim olanakları sanayiye dünyayla entegrasyon olanağı tanımıştır. Bunun tabii bir sonucu olarak doğu Marmara bölgesi tüm iletişim yollarının kesiştiği bir bölge olarak aşırı

sanayileşmiştir. Bu sanayileşme beraberinde bölgede nüfus yığılmalarına yol açmıştır. İstanbul, Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte başlayan bir süreçte yitirdiği geleneksel kozmopolitliğini bu kez bir modern metropol kozmopolitizmi biçiminde yeniden kazanmaktadır (Tanyeli, 2004). İstanbul'un yeni dinamiklere sahip bu döneme girmesi ile kentte yeni yapı çeşitleri ortaya çıkmıştır. Kapital sahibi yatırımcı aktörlerin de sahneye çıkmasıyla birlikte uluslararası oteller, alışveriş merkezleri, ofis blokları, rekreasyon ve eğlence alanları gibi daha önce görülmemiş yapı örüntüleri İstanbul kentleşmesine damgasını vurmaya başlamıştır.

1950'lerde ilk göç dalgasıyla İstanbul'da görülen yasadışı gecekondu yerleşmeleri kentin kendine özgü dinamiklerinden bir tanesidir. Bu gecekondu yapılaşmasının ve plansız büyümenin beraberinde getirdiği ilişki ağları 1980 sonrası ortamında bir yandan yeni gecekondu yerleşmelerinde bir yandan da kapital sahibi aktörlerin yatırım projelerinde etkin olmuştur. 1980 Askeri Darbesi sonrasında yönetime gelen aktörler de bu ilişki ağlarına eklenmiş ve yasadışı ilişkilerin yasal süreçlerin içine girdiği ve sıkı sıkıya eklenildiği yönetim mekanizmaları ve bunun bir yansıması olarak da kentlerde yasal-yasadışı karşılaşmalar olarak kavramsallaştırılan yapılaşma görüngüleri ortaya çıkmıştır.

İstanbul kentleşmesinin kendine özgü olarak nitelendirilen bu yasal-yasadışı karşılaşmalar kavramı 1980 sonrasında tam anlamıyla sahneye çıkmıştır. 1980'ler sonrasında bu bağlamda özel bir dönem olarak ele alınmasının çeşitli nedenleri vardır. Tekeli'ye göre; bu döneme kadar kentteki rantlar genellikle küçük girişimcilerin ilgi alanı iken, bu yıllardan sonra büyük sermayenin de ilgi alanına girmiştir. Kent bir önceki dönemdeki gibi tek tek binaların eklenmesiyle değil kent parçalarının eklenmesiyle büyümektedir (2001). Kurtuluş'a göre ise; sermaye ile iktidar seçkinleri arasında her zaman gizli olarak var olan kayırmacılık ilişkilerinin değişen politik ahlakla birlikte bu dönemde meşruiyet kazanmasıdır (2005).

Bu bölümde “yasal-yasadışı karşılaşmalar sahnesi olarak 1980'ler İstanbul'u” aktörler ve kentleşme motorları bağlamında incelenecektir. Kentleşme motorlarından olan “imar süreci” ile İstanbul üzerinden tarihsel bir okuma yapılacak ve kent içerisindeki toplumsal hareketlilik ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Kentleşme motorlarının tarihsel bir perspektifle incelenmesi ile ortaya çıkan ilişki ağlarıyla da aktörler ve aldığı roller berraklaştırılacaktır.

2.1 İmar Süreci

Kentleşme motorlarından olan imar süreci iki farklı başlık altında incelenecektir. Bunlar 1980'lere gelirken İstanbul'da imar süreci ve 1980'lerden 2000'lere İstanbul'da imar sürecidir. Konunun iki farklı bölümde incelenmesinin nedeni bu iki dönemin aktörler ve kentleşme dinamikleri bağlamında farklı dinamiklere sahip olmasıdır. Yasal-yasadışı karşılaşmaların aslı sahneye çıktığı dönem 1980'ler olmasına rağmen ilk bölümde, 1980'lere kadar kentin içinden geçtiği tarihsel süreçler hakkında da fikir sahibi olmak gerektiğinden genel bir inceleme yapılmıştır. İkinci bölümde ise imar süreci tüm dinamikleriyle detaylı bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır.

2.1.1 1980'li yıllara gelirken İstanbul'da imar süreci

Cumhuriyet'in kurulmasıyla kentlerin imarı konusu büyük önem arz eden konulardan birisi olmuştur. Ankara'nın imarı için Ankara'ya davet edilen prof. Jansen ile Atatürk arasında geçen konuşmayı Falih Rıfkı Atay'ın aktardıklarından öğrenebiliyoruz:

“ Jansen:

- *“Bir şehir planı tatbik edecek kadar kuvvetli bir iradeniz var mıdır?” diye soruyor.*

Atatürk kızıyor ve Türkçe olarak:

- *“Ne tuhaf adam bu! Bizim yaptığımız işler arasında plan tatbiki de nedir” gibi sözlerle karışık bir hayli veriştirerek,*
- *“Profesörün bundan şüphesi mi var?” diyor.*

Jansen:

- *“Hayır, amma biz Almaya'da bile hususi menfaatlerin elinden planları kurtarabilecek kuvvetli idareleri güç buluyoruz” diyor (Yavuz, 1998).”*

Yavuz'un araştırmalarına göre Falih Rıfkı Atay'ın çok daha sonraki bir ifadesi ise şöyledir:

“Profesör Jansen o tarihten 1950'ye kadar tamamıyla haklı çıktı.”

ve devamında Profesör Jansen'in Falih Rıfkı Atay'a son sözü “Artık şehir planının altından benim imzamı silebilirsiniz” olmuştur (Yavuz, 1998).

İstanbul'un 80'li yıllara kadar nasıl imar edildiği incelenirken, yukarıda alıntılanan Cumhuriyet'in başkenti Ankara örneğini hatırlatan noktalar bulmak olasıdır. Bir kent imarı için gerekli olan imar planından fazlasıdır. Yukarıdaki kısa anekdot İstanbul'un tüm imar mücadelesini sadelikle özetlemektedir. Bu noktada şehrin biçimlenmesinde iki kavram karşımıza çıkmaktadır. Kamu yararı ve sivil teşebbüs. Bir adım ilerisini ise Jansen'in sözleriyle ifade edecek olursak; "*kamu yararını tatbik edecek kuvvetli irade*" ve karşısında sivil teşebbüsü olumlayan popülist irade. Bu iki kavram bağlamıyla birlikte İstanbul imarına damgasını vurmuştur. Bazı dönemlerde kamu yararı gözetilirken bazı dönemlerde de sivil teşebbüs başını alıp gitmiştir.

Bir modernleşme projesi olarak İstanbul'un imarına bu pencereden bakacak olursak ilk odaklanacağımız nokta modern araçlar ve yöntemlerle üretilmiş olan imar haritaları olmalıdır. Çünkü daha öncesinde İstanbul farklı yöntemlerle idare edilen imar kurallarına sahip bir yapılaşma içerisinde kurulmaktadır. Kentin modernleşmeye başlamasıyla haritalama faaliyetleri ilk modern yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak haritaların varlığı yine tam anlamıyla modern bir imar planının olduğunu ispatlamaz. Tekeli'nin araştırmalarına göre Osmanlı ordusunun reformu için gelen genç subay Von Moltke 1836 ile 1839 yılları arasında İstanbul sokaklarını dolaşarak plançete ile şehrin haritasını yapıyor ve bu haritada anayol güzergahları, çıkmaz sokakların kaldırılacağı ve yeni yolların birbirini dik keseceği gibi ana kararlara yer veriyordu (2005). Böylelikle kısmi de olsa ilk imar planı 1840 yılı olarak tarihlenmektedir.

Yıldız'ın çalışmalarına göre takip eden yıllarda sadece İstanbul'a yönelik Ebniye Nizamnamesi (1948) çıkartılmıştır. Bu tüzükte yapılacak yapıların normları, cadde ve sokakların genişlikleri ve parselasyonlar ile ilgili kurallar bulunmaktadır. 1864 yılında Turuk ve Ebniye Nizamnamesi (Yollar ve Yapı Tüzüğü) ve nihayet 1882 yılında tüm kentleri disipline etmeyi amaçlayan Ebniye Kanunu çıkartılmıştır. Ebniye Kanunu ibadet yerleri, meydanlara yapı yasağı, yapı yükseklikleri ve yapı türlerine ilişkin esaslar getirmiştir (1999).

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Ankara'nın başkent olmasıyla İstanbul bir süre nüfusu küçülen bir kent olmuştur. 1933'te İstanbul'un imar planının yapılması için bir yarışma açılır. Yarışma sonucunda Elgötz (Berlin Teknik Üniversitesi'nden bir uzman), Agache (Fransız Şehircilik Birliği Başkanı) ve Lambert'in (Paris, New York ve Chicago kent planlarına imza atmış mimar ve kent plancısı) hazırladığı

planların ortak önerilerinin bulunduğu ama ağırlıklı olarak Elgötz'ün planına referans veren bir plan hazırlanır. Bu planda günümüze kadar uzanmış bazı ana kararlar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Haydarpaşa limanı, Yeşilköy'deki havaalanı, Sultanahmet ve Taksim'in kültürel merkez olması, Taksim, Harbiye ve Beşiktaş bölgelerinin kentsel park alanı olması ve Haliç üzerindeki Atatürk köprüsüdür (Ekinci, 1994). Ancak bu plan uygulanmaz ve 1936 yılında Paris Bölgesi Planlama Kurulu Başkanı Henri Prost İstanbul'a çağrılır. Böylelikle İstanbul'un ilk nazım planı yapılır (Batur, 1998). Plan çalışması 1936'dan 50'li yıllara kadar süren kapsamlı bir çalışma olur. Bu 20 yıllık periyot bilimsel çalışmaların ışığında kent yönetiminin kamu yararını gözettiği bir zaman dilimidir (Ekinci, 1994).

II. Dünya Savaşı sonrasında henüz tamamlanmış olan Prost planı gerçekleştirilemez. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi Tapan'a göre İstanbul, nüfusu artmayan bir kentken savaş sonrasında kalabalıklaşan bir kent olmuştur. Prost'un planı ise savaş öncesi İstanbul'u için yapılmıştır ve hızlı nüfus artışını öngörmeyen yaptırımları vardır. Birdenbire yetersiz kalan plan Lütfi Kırdar'ın da belediye başkanlığından ve valilikten ayrılmasıyla tamamlanmayan bir operasyon olarak kalmıştır (1998). Planın uygulanmamasının diğer nedeni ise tek partili dönemden çok partili döneme geçilmesinin İstanbul'daki yansımalarıdır. Menderes'in halkın desteğini arkasına alarak iktidar olması büyük bir merkezi otorite ortaya çıkarmıştır ve Menderes doğrudan İstanbul imarına soyunmuştur. Ekinci'nin dikkat çektiği üzere; Belediye Meclisi'nde kurulan bir inceleme komitesi Prost'un çalışmalarını yönettiği imar planı için "süsleme planı" eleştirisini getirir ve ekonomik gelişmelere elverişlilik, uygulanabilirlik açısından yeniden elden geçirir (1994).

Menderes'in kent imarı konusuna meylini gösterir bir başka işaret ise 1956 tarihli Cumhuriyet'in ilk İmar Kanunudur. Bu gösterge Menderes hükümetinin kent algısı hakkında da fikir vermektedir. Çünkü bu İmar Kanunu ilk İstimlâk Kanunu ile aynı yıl yürürlüğe girmektedir. Adı geçen kanunlar Yıldız'ın hazırladığı kronolojiye göre 6785 sayılı (16.07.1956) İmar Kanunu ve 6830 sayılı (08.09.1956) İstimlâk Kanunudur (1999). Menderes dönemi olarak anılan serbest teşebbüsün ekonomi politikası olduğu bu dönemde kentlere damgasını vuran sivil inisiyatifin popülist politikaları olmuştur.

1960 yılında ordunun yönetime el koymasıyla 50'li yılların imar anlayışı da değişir. İmar Planlama Süreci ve Mimarlar Odası'nın Yaklaşımı Raporu'na göre 1960-1980 yılları arası planlı kalkınma dönemi olarak nitelendirilmiştir. İlk olarak 1961 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulur. 1965 yılında ise diğer büyük kentlerle birlikte İstanbul Nazım Bürosu kurulur (2010). Büronun çalışmaları ile Prost'un çalışmalarındaki temel ilkelerin benimsendiği çeşitli ölçeklerde planlar hazırlandı. Ancak plan çalışmaları 1980 yılına kadar devam etti. Doğan Hasol'un 1965 tarihli bir makalesinde daha önceki nüfus şartlarına göre hazırlanan imar planlarının o yıllarda kentlerde görülen gelişmeleri karşılayacak nitelikte olmaması sebebiyle kentin o günkü ihtiyaçlarını karşılayacak bir planının olmadığı ifade edilmektedir. 60-80 yılları arasındaki dönemi kamu yararının gözetildiği bir dönem olarak nitelendirsek de 80 yılına kadar kentin tam anlamıyla bir nazım planının olmadığı anlaşılmaktadır.

Buraya kadar İstanbul'un 1980'li yıllara gelirken içinden geçtiği imar planı süreci tarihsel bir perspektifle nirengi noktalarında yoğunlaşarak aktarılmaya çalışılmıştır. İlk örneğe referansla görülüyor ki; bir şehrin imarı çıkar çevrelerinin manipülasyonuna oldukça açık bir süreçtir. Tüm süreç kamu yararı ve kişi yararı arasındaki mücadelenin bir özeti gibidir. Bu birbirini yenilememeye durumu nihayetinde Prost ekibi tarafından yapılan planların hayata geçmemesi, Menderes tarafından uygulanan imar operasyonları, 60'larda askeri yönetimin tekrar başlattığı plan çalışmalarının on yıllar sürmesi ve tüm bu süre boyunca İstanbul'un bütüncül bir imar planı yok iken hızlı kentleşmeye maruz kalması İstanbul'un tam anlamıyla plansızlıklar içinden geçerek 1980 yılına gelmesine sebebiyet vermiştir. Süreç içerisinde bir imar planı tamamlandığında iradenin el değiştirmesi ve dolayısıyla anlayış değiştirmesi, sonrasında o çalışmanın rafa kaldırılarak bambaşka uygulamaların gündeme gelmesi adeta bir kader haline dönüşmüştür. Nitekim 1980 yılı da bu durumun bir tekrarıdır. Darbe ile birlikte henüz onaylanan plan hiçbir şekilde uygulanmaz.

2.1.2 1980'lerden 2000'lere İstanbul'da imar süreci

1980 sonrası dönemin akademik anlamda incelenmeye değer bir dönem olmasının Türkiye ve Dünya ölçeğinde pek çok nedeni vardır. Bu nedenler ekonomik, politik, sosyolojik alanlarda meydana gelen çeşitli gelişmeler ve bu gelişmelerin kentler üzerindeki etkileridir. Bu nedenlerden bazıları Sönmez'e göre; "ekonomik ve

toplumsal politikalardaki yeni ortam ve durum yaratma potansiyelinin, tüm dünya ile birlikte Türkiye’yi de etkilemesi, -kuramsal yaklaşımlarda dillendirildiği adıyla “yeni zamanlar”, Türkiye için karşılığı olarak sıklıkla kullanılan “değişim yılları” oluşturması-, gündelik hayatı, kentle olan ilişkimizi, kenti kavrayışımızı etkileyen kentteki fiziksel değişimler, bu değişimlerin popüler medyada yer alma biçimleriyle kentsel söylemi oluşturmadaki etkisi, 80’li yılları ve İstanbul’daki görüngülerini incelemeye değer kılmaktadır” şeklindedir (2011). Tekeli’ye göre ise; “II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan demografik geçiş ve kentleşme gibi süreçlerin belli bir doygunluk düzeyine ulaşması, dünyanın yaşadığı büyük bunalım karşısında girdiği yeniden yapılanma sürecinin yönünün artık açıklık kazanmaya başlaması ve 1980 yılının, hem 24 Ocak Kararları, hem de 12 Eylül müdahalesi dolayısıyla Türkiye’nin yaşamında önemli bir dönem noktası olmasıdır” şeklindedir (1998).

1980’li yıllar dünya ekonomisinde önceki dönemlere göre bazı farklı eğilimlerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu farklı eğilimler kentler üzerinde bambaşka etkiler yaratmıştır. Özdemir’in ifade ettiği gibi; üretken sermaye kapitalizmin büyük krizi sonucu içine girdiği değersizleşme sürecine karşı yeni birikim arayışlarına girmiştir ve bulduğu yanıt esnek birikim tarzı olmuştur. Esnek birikim tarzı sermayeyi ulus-devletin sınırlarından çıkarmayı ve dünya üzerinde dolanımını sağlamayı hedeflemektedir. Esnek birikim sürecinin mekansal boyutta açığa çıkması “dünya kentleri” kavramı ile ifade edilmiştir. Bu anlamda “dünya kentleri” bütünsel kapitalist ilişkilerin, güç ilişkilerinin ve buna bağlı olarak iktisadi, politik, ideolojik ve kültürel ilişkilerin kontrol edildiği merkezler olarak karşımıza çıkmaktadır (2005). Bu gelişmeye kadar ulus devletinin ekonomik dinamikleri içerisinde tanımlanan kentler sınırları aşmış ve uluslararası ekonominin dinamiklerini belirleyen mekanlar haline gelmiştir. Çift taraflı etkiyle kent parçaları önceki dönemlere nazaran daha çok değerlenmiş ve yabancı sermaye için yatırım aracına dönüşmüştür. Kent topraklarının bu hızlı değerlenme süreci üretimdeki değersizleşme ile birlikte düşünüldüğünde inşaat sektörünün üretime göre ekonomik değer kazanana bir sektör haline geldiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

Bu ekonomik değişimlerin kentler üzerindeki birincil etkileri ile kentleşme yeni boyutlar kazanmış ve yeni dinamiklerin de eklenmesiyle çerçevesini değiştirerek tartışılmaya başlanmıştır. Kurtuluş ve Türkün’e göre bu dönemde, üretimin coğrafi ölçeğinde ve kentler arası hiyerarşideki dönüşümler, küresel kent/dünya kenti

kavramları, yeni üretim süreçleri ve ortaya çıkan yeni sanayi merkezleri, yerel yönetim-demokrasi ilişkileri, kentlerde yeni rant alanları, küresel ekonominin ortaya çıkardığı yeni merkezler, yeni işbölümüne bağlı olarak ortaya çıkan sınıfsal katmanlaşmalar ve bunların mekansal tercihleri ile şekillenen yeni kentsel ayrışmalar, dolayısıyla kentsel rantın yeniden bölüşümü ile kazanan ve kaybeden grupların incelenmesi yeni araştırma konuları olarak gündeme yerleşmektedir (2005).

Dünyada meydana gelen bu değişimler karşında Türkiye'nin ekonomi politikalarında ve kentleşme eğilimlerinde de değişimler meydana gelmiştir. Tekeli'nin araştırmalarına göre ekonomi alanında getirilen yenilikler; Türkiye'nin 1980 yılına kadar izlediği iç piyasaya dönük, ithal ikamesiyle kalkınma modelini terk ederek, dışa açık ihracata yönelik bir kalkınma modelini benimsemesi; haberleşme kapasitesi arttırması; küresel bir ekonominin gerektirdiği yeni kurumlar olan sermaye piyasalarının, serbest ticaret ve üretim bölgelerinin kurulması ve bankacılık yapısında önemli reformların yapılmasıdır (1998). Kentleşme eğilimlerindeki değişimler ise yatırımcılar ve yönetim mekanizmaları arasındaki ilişkilerin değişmesi ve kente yapılan yatırımların boyutlarının ve içeriğinin değişmesiyle açıklanmaktadır. Kurtuluş ve Türkün'ün çalışmalarına göre yeni eğilimler şu şekilde ifade edilmektedir; “siyasette kayırmacılık ilişkilerinin hızla palazlandığı yeni burjuvaziye, küresel tüketim kültürü ile tanıştıracak kentsel yatırımlar; özellikle İstanbul'da çöküntü halindeki tarihi mekanları yeniden öne çıkaran projeler, kapalı lüks konut siteleri, lüks eğlence ve dinlence mekanları, spor ve kongre merkezleri olarak ortaya çıkmaktadır” (2005).

1980 sonrası meydana gelen bu değişimlere paralel olarak İstanbul özelinde de değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerin en önemlilerinden bir tanesi dünya ekonomisine eklemlenmek isteyen sanayinin desantralize olmasıdır. Marmara Bölgesi içinde desantralize olan sanayi gerekli yapısal değişimleri de gerçekleştirmiştir. Bu noktadan sonra sanayide üretimin yanında ürünün reklamının yapılması ve dış pazarla kurulacak ilişkiler önem kazandığından holdinglere bağlı yönetim merkezleri kent merkezine taşınmıştır. Dünyadaki örnekleri gibi bu yönetim merkezleri gökdelen şeklinde yapılaşmış ve Büyükdere-Maslak aksında yerini almıştır. Holdinglerin yönetim merkezlerinin kent merkezinde konumlanmasıyla tanımlanan yeni ticari ilişkiler ağı içerisinde bankacılık ve finans sektörleri de yerini almış ve Büyükdere-Maslak hattında başlayan yapılaşma eğilimine eklemlenmiştir.

Bu gelişmeler sonucu kentten dışarıya kaçan üretim sektörünün yerini her alana hitap eden hizmet sektörü almıştır.

Sanayinin desantralize olmasını mümkün kılan en önemli gelişme ikinci köprüünün ve devamında TEM otoyolunun yapılmasıdır. Kentin artan cazibesi ile kente yeni göç eden gruplar TEM otoyolunun çevresinde yerleşerek yeni gecekondu alanları oluşturmuştur. 1950'lerde yapılaşan gecekondu mahalleleri ise dönemin sunduğu yeni ekonomik imkanlar ile apartmanlaşmış ve çıkarılan imar afları ile yasallaşmıştır.

Diğer yandan özel araç sahipliğinin artması ile kent içinde sıkışan ve diğer kentsel sınıflarla, gruplarla aralarında giderek artan toplumsal mesafenin olumsuzluklarından kurtulmak isteyen üst gelir grupları “villa gettoları” kurmaya, kredi olanakları açılan orta sınıflar ise kooperatif örgütleri içinde çeperden pay isteme çabalarına girişmiştir (Şenyapılı, 1998).

Uluslararası bankaların, otel zincirlerinin, uluslararasılaşan ekonomiye uygun ofis binalarının, alışveriş merkezlerinin ve danışmanlık firmalarının çevrelediği İstanbul kentinin ekonomisinin temeli üretimden hizmetlere ve daha da önemlisi spekülatif, yüksek rant getirici alanlara kaymıştır. Tüm bunlar sermaye birikim alanı olarak kentsel rantlara işaret etmektedir. Böylesi bir ortamda, kentsel arsanın temini temel mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu temel mesele toplu konut, sanayi, turizm, havaalanı yatırımları için yer seçimi gibi kentsel işlevlerin yerleşmesinde de belirleyici hale gelmiştir. Böylelikle kent topraklarının ve Hazine arazilerinin önemi artmaya başlamıştır (Özdemir, 2005). Bu gelişmelerden sonra kent içindeki çöküntü alanları ve su havzalarıyla, Boğaziçi ön görünümdeki arsalar ve ormanlık alanlar inşaat sektörü yapılaşmaya hazır arsalar olarak algılanmıştır. Dönemim popülist politikaları ve kayırmacı ilişkileri sebebiyle kentin sağlığı için önem teşkil eden bu arsaların bazıları korunamamış ve yapılaşmaya açılmıştır.

1980'lerin genel havasını yansıtan bu incelemelerden sonra imar sürecine odaklanılacaktır. Yönetim mekanizmaları aktörlerle birlikte ele alınacak ve çıkartılan yasalarla birlikte kentlerde yasal-yasadışı karşılaşmaları mümkün kılan ortam açığa çıkartılacaktır.

2.1.2.1 1980-1984: Askeri Darbe Yönetimi

1980 yılı Cumhuriyet tarihinde bir dönüm noktasıdır. 1978-1979 ekonomik krizi ve politik fraksiyonlar arasındaki silahlı çatışmaların genelleşme eğilimi, iki büyük parti

(AP ve CHP) arasında uzlaşma zemininin yok olması sonucu siyasal gerilimin doruk noktasına ulaşmış olması, 1950'den beri süre gelen siyaset anlayışı ve ekonomi politikaları ile yönetilemeyeceğini göstermiştir. 1979'un sonlarında kurulan Demirel azınlık hükümetinin aldığı "24 Ocak Kararları" olarak anılan ekonomik reform paketi ve 12 Eylül askeri darbesi bu dönemin sonunu getirmiştir (Gürsel, 2003).

İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlı Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosunun 1980 Temmuz'unda artık noktalayalım denilerek onaylanan 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı 12 Eylül Askeri Darbe hükümetinin yönetime geldiği gibi Nazım Plan Bürosu'nu lağvetmesiyle geçersiz hale gelmiştir (Ekinci, 1994).

Askeri yönetim süresince kentleşmeyi etkileyecek çok önemli kanunlar çıkartılmıştır. Bu yasalardan bugün hala tartışma konusu olanlar; imar planlarına aykırı yapılaşma izinleri veren Turizmi Teşvik Kanunu, Boğaziçi'nde geri görünüm bölgelerini yapılaşmaya açan Boğaziçi Kanunu, o zamana kadar yapılmış tüm gecekondu yerleşimlerini affeden İmar Affi Kanunu'dur. İlginç olan nokta Askeri Darbe yönetimi süresince çıkartılan bu kanunlardan bazılarının 1982 Ekim'inde kabul edilen Anayasa'nın çıkmasından önceki anayasa hazırlık sürecinde çıkartılmış olmasıdır. Ve devamında 1982 Anayasası'nın geçici 15. Maddesi ile bu sürece kadar çıkartılan kanun ve konsey kararları Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle dava açılmazlar kategorisine koymaktadır.

Bu dönemde gerçekleştirilen bir diğer tartışmalı olay İmar ve İskan Bakanlığı'nın kaldırılmasıdır.

Askeri Darbe Yönetimi'nden sonraki ilk yerel seçimlerde Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi yüksek bir oy oranıyla tek başına iktidara gelmiştir. Turgut Özal darbe yönetiminden önceki yönetimde 24 Ocak kararlarını hazırlayan teknik heyetin başındaki Başbakanlık Müsteşarı, askeri yönetim hükümetinde ekonomik işlerden sorumlu Başbakan Yardımcısı olarak görev yapmıştır. Darbeden sonraki ilk genel seçimlerden de Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanı olarak çıkmıştır.

2.1.2.2 1984-1989: Anavatan Partisi dönemi

Turgut Özal'ın başbakan olduğu ve Anavatan Partisi'nin %50'nin üzerinde milletvekili çıkardığı genel seçimlerin ardından 1984 yerel seçimleri yapılmıştır. Anavatan Partisi'nin büyükşehir belediye başkanı adayı olan Bedrettin Dalan seçimleri kazanmış ve belediye başkanı olmuştur.

1983'te gerçekleşen seçimlerle yönetime gelen Anavatan Partisi (ANAP), liberal kanat ve açık bir İslami görüş ile muhafazakar kanat olmak üzere iki yaklaşımdan oluşmaktaydı. Liberal merkez sağ, dinci ve milliyetçi sağ ideolojilerini bir araya getirmiştir. Piyasa ekonomisi ile İslami değerlerin bir sentezini yapmayı hedefleyen partinin ideolojisi muhafazakar ilerici ve Batı rasyonalitesini benimsemiş İslami kültürel değerlere bağlılık olarak tanımlanmıştır. Özal, partisini neoliberal politikaları en başarılı şekilde uygulayabilecek tek parti olarak ilan etmiştir. Neoliberal politikaların benimsenmesiyle uluslararası ve ulusal elit grupların parti politikalarını desteklemeleri ve ülke içindeki muhalefetin zaten askeri darbe ile bastırılmış olması, ANAP'ın bu dönemdeki siyasi başarısının arkasındaki önemli dinamiklerdir (Öktem, 2005).

Anavatan Partisi'nin kentsel politikalarına hakim olan söylem İstanbul'u Ortadoğu ve Avrupa'nın uluslararası ticaret, kültür ve finans merkezi yapmaktır. Başbakan Özal ve belediye başkanı Dalan, Beyrut'un iç savaş dolayısıyla merkezi rolünü kaybettiği, İstanbul'un Ortadoğu'da finansal merkez olarak Beyrut'un yerini alması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Öktem, 2005). Yine bu dönemde Arap yatırımcıların yatırımları için Türkiye'ye özellikle de İstanbul'a yönelmiş ilgileri yadsınamaz bir gerçektir. Özal'ın ve Dalan'ın Arap yatırımcıların varlığından yola çıkarak savundukları bu söylem İstanbul'un bu dönem içindeki yapılaşmasının genel hatlarıyla çerçevesini çizmektedir.

Bu güçlü iktidar döneminde çıkartılan kanunlardan en önemli olanları 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkındaki Kanun ve 3194 sayılı İmar Kanunu'dur. Bu iki kanun ile birlikte Turgut'un ifadeleri ile 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planları'nı yapmaya ve onamaya, uygulamaya ve uygulatmaya Büyükşehir Belediyesi yetkilendirilirken, ilçe belediyeleri 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planları'nın yapım ve onaması konusunda yetkili kılınmışlardır (2004).

Yerel yönetimlerin yerele ait kararlar için yetkili kılınması dönemin ihtiyaçları açısından aslında olumlu bir karardır. Diğer yandan bu kararların devredildiği dönemde İstanbul'un bütüncül bir Nazım Planı'nın olmaması sebebiyle belediyelerce alınacak bu kararların nereye dayandırılacağı kafalarda soru işaretleri bırakmaktadır. 3030 sayılı yasanın bir başka dikkati çeken noktası Ekinci'ye göre şöyledir; 3030 sayılı yasadaki önceki 1580 sayılı belediyeler yasasına göre belediye başkanının

meclis tarafından düşürülebilmesi için gerekli oy çoğunlu 2/3 iken bu yasayla birlikte 3/4'e çıkarılmıştır (1995).

Dönemin belediye başkanı Dalan 1980 Nazım Planının pasif, korumacı ve pratikte işlemez olduğunu öne sürmüştü ve Büyük Şehir Belediyesi Planlama Müdürlüğüne 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planları ile 1/5.000 Nazım Plan çalışmaları yapılmış olmakla birlikte, kentin farklı parçalarına ilişkin planlar yerli ve yabancı firmalara ihale edilmeye başlanmıştır (Öktem, 2005). Belediyelerin sahip olduğu geniş yetkiler ile yapılan bu plan çalışmalarına istinaden bu dönemde Dalan, ağır sanayinin kent dışına taşınması, tarihi yarımadaadaki sanayi ve merkez aktivitelerini azaltarak turizm alanına dönüştürülmesi, uluslararası iş merkezi yaratılması, beş yıldızlı otellerin, alışveriş merkezlerinin ve lüks konut alanlarının inşasının cesaretlendirilmesi ve merkezi iş alanının ve turistik alanların havaalanına otoyollar ve bağlantı yollarla bağlanması gibi operasyonlara girişmiştir (Öktem, 2005). Bu operasyonlar ve inşaa faaliyetleri arasında en tartışılan birkaç tanesi; Tarlabası bulvarının açılması, Soğukçeşme Sokağı'nda yapılan restorasyon çalışmaları, Büyükdere-Maslak hattının gökdelen yapılaşmasına açılması, PERPA, Acarkent ve bu tezin de araştırma konusu olan Gökkafe (Süzer Plaza)'tir. Bu yapıların yapılmasını mümkün kılan mekanizmalardan bir tanesi de Dalan'ın kullandığı küresel kent söylemidir.

Anavatan Patisi'nin İstanbul'u uluslararası kent yapmak söylemini nasıl, hangi kentsel operasyonlarda ve ne zaman kullandığına bakıldığında amacın yabancı sermaye için uygun bir ortam yaratmak, İstanbul'u neoliberal politikaların vitrini yapmak, kenti Amerikan kentlerine benzeterek modernleştirmek ve büyük sermaye ile politik ortaklık ilişkisini sürdürmek olduğu ortaya çıkmaktadır (Öktem, 2005).

2.1.2.3 1989-1994: Sosyal Demokrat Halkçı Parti dönemi

Bedrettin Dalan'ın büyükşehir belediye başkanlığı ardından 1989'da yapılan yerel seçimlerde Sosyal Demokrat Halkçı Parti seçimleri kazanmış ve Nurettin Sözen belediye başkanı olmuştur. SHP'nin bu başarısı Anavatan Patisi döneminde yaşanan usulsüzlüklerle mücadele edeceği söyleminden ileri gelmiştir.

SHP iktidarının ilk yıllarında dünya kenti söyleminde demokratikleşme, insan hakları, uluslararasılaşma vb. kavramlara vurgu vardır. SHP'nin amacı İstanbul'u Avrupa sistemine eklemek ve kent için hinterlandı olan Avrupa'da önemli bir rol vererek dünya kenti yapmaktır (Öktem, 2005). Bu çerçevede biçimlenen partinin

ekonomik ve kentsel politikaları eşit fırsat, insan hakları vb. gibi sosyal demokrat değerlere serbest piyasa ekonomisinin direktiflerini birleştirmeye çalışmıştır (Ekinci, 1994).

Yine SHP döneminde İstanbul'un küresel bir kent olabilmesi için merkezi bir iş alanına ihtiyaç duyulduğu önceki yönetim gibi kabul edilmiştir. Ancak bu yönetimde bu iş alanı için Büyükdere-Maslak Hattı'nın uygun olmadığı çeşitli gerekçelerle vurgulanmıştır. Bu gerekçelerden en önemlisi 1980 yılında onaylanan ve darbe yönetimi tarafından yok sayılan İstanbul Nazım Planı'ndaki kararlardan bazılarında dönüştür. Eğer bu bölgeye yüksek yoğunluklu yapılaşma yapılırsa kentin 1980 tarihli plan kararlarına ters düşecek şekilde orman alanlarının ve su havzalarının bulunduğu kuzeydeki alanlara doğru genişleyeceği düşünülmüştür. Bu sebepten dolayı merkezi iş alanı SHP yönetimi tarafından yapılan Nazım Plan'da Ferhatpaşa olarak belirlenmiştir.

Nurettin Sözen göreve geldikten sonra yaşanan usulsüzlüklerle mücadele edeceği yönündeki seçim vaatlerini yerine getirmeye başlamıştır. Dalan döneminde yapımına başlanan tartışmalı yapıların yapılaşma kararlarını gözden geçirmiş, hukuksuz bulunduğu noktalara müdahale etmiş ve yapılaşma koşullarını değiştirmiştir. Çoğu turizm merkezi statüsünde olan bu yapılar önceki dönemde verilen imar izinlerini kaybetme durumuyla karşı karşıya kalmıştır.

Diğer yandan hükümetin başında hala Anavatan Partisi bulunmaktadır. Bu gelişmeler Anavatan Partisi'nin küreselleşme söyleminin gerçekleşmesini sağlayacak olan bu projelerin önünün kesilmesi ya da sürecin yavaşlaması anlamına gelmekteydi. Sözen büyükşehir belediye başkanlığında göreve başladıktan neredeyse bir ay sonra merkezi yönetimce turizm merkezlerine ilişkin plan yapma yetkisi belediyelerden alınarak Turizm Bakanlığı'na devredilmiştir. Böylelikle Dalan döneminde yapımına başlanan tartışmalı yapıların önü açılmıştır.

Kamuoyunda İSKİ skandalı olarak bilinen rüşvet ve yolsuzluk iddiaları bu dönemde yaşanan su sıkıntısının başlaması, Ümraniye çöplüğünün patlaması, belediye çevre temizlik işçilerinin grevi gibi yaşanan olumsuzluklarla birlikte partiyi yıpratmıştır (Öktem, 2005).

SHP'nin İstanbul Büyükşehir Belediyesini yönettiği zaman boyunca merkezi hükümet 1991'e kadar ANAP daha sonra ise SHP ve Doğru Yol Partisi koalisyonu

tarafından yönetilmiştir. ANAP'ın merkezi hükümette olduğu dönem boyunca merkez ve yerel hükümetin küresel kent projeleri çatışmıştır. Merkezi hükümet Dalan döneminde başlayan ve büyük sermayenin önemli bir kısmı tarafından desteklenen projeyi sürdürmekte kararlı iken bu proje SHP hükümetince durdurulmuş ve inceleme altına alınmıştır. Bu da yerel yönetimle merkezi yönetim ve yerel hükümetle büyük sermayeyi karşı karşıya getirmiştir (Öktem, 2005).

2.1.2.4 1994-2004: Refah Partisi dönemi

Refah Partisi 1980'ler boyunca popüler olmaya başlamış ilk büyük seçim zaferini 1994 yerel seçimlerinde kazanmıştır. Temelde İslami bir siyaset izleyen bu partinin ideolojisi güçlü sanayileşme yoluyla ekonomik gelişme ve sosyal hayatın İslami ilkelere göre düzenlenmesi ve nihayetinde adil topluma ulaşma olarak özetlenebilir. Partinin ideolojisi seküler devletin ideolojisiyle daha baştan çatışmış bu da partinin birçok kez Anayasa Mahkemesince kapatılmasıyla sonuçlanmıştır. Partinin ideolojisi izleyen yıllarda küreselleşme söylemi içinde yeniden tanımlanmıştır. Partinin ideolojisinin yeniden yapılanması da küresel kent söylemine Refah Partisi döneminde yeni boyutlar kazandırmıştır (Öktem, 2005).

Refah Partisi ekonomi politikasını faizsiz, sömürsüz, tekelsiz, devlet tarafından düzenlenen piyasalar ve tam istihdam olarak tanımlamıştır (Öktem, 2005). Partinin adil düzen adını verdiği bu sistem küreselleşme karşıtı bir söylemdir. Nitekim hükümetin küreselleşme politikaları ve küreselleşme yanlısı yatırımcıların tutumları sebebiyle parti bu söyleminden vazgeçmek durumunda kalmıştır ve yeni biri söylem geliştirmiştir. Bu yeni söyleme göre küreselleşme adil düzen anlayışı içinde şeffaf icraatlarla yerini bulmuştur.

Refah Partisi'nin İstanbul vizyonu ANAP ve SHP dönemlerinden farklı olarak Osmanlı anlayışına dayandırılmıştır. Öktem'e göre; Refah Partisi'nin eliti İstanbul'u uluslararası ticaret ve teknoloji merkezi yapmak üzere güçlü bir motivasyon göstermiştir. Ancak bu projenin Türk, İslami, Osmanlı ve Anadolu kültürel değerleriyle dengelenen bir proje olması gerektiği vurgulanmış, küreselleşme söylemi, Türk ve İslami değerlerin katılması koşuluyla benimsenmiştir. İstanbul'un tarihi, kültürel ve doğal değerlerini koruyarak ve dünya kenti kimliğiyle özdeşleştirerek dünya kenti olması hedeflenmiştir. Refah Partisi İstanbul'u İslami değerler temelinde tanımladığı ulusal kültüre vurgu yaparak dünya kenti yapmayı

amaçlamıştır. 1994 seçimleri boyunca Refah Partisi propagandasını İstanbul'un ikinci kez fethi ve karanlığın ışığa dönüşü olarak tanımlamıştır (2005).

Bunun için önerilen politikalar tarihi kent dokusunu korumak, uluslararası ölçekte spor, kültür, ticaret ve servis alanları düzenlemek, kültürel ve sosyal aktiviteleri iyileştirmek, uluslararası konferans, kongre, sanat ve kültür merkezleri yaratmak, müze ve arşiv merkezleri açmak, turizm potansiyelini geliştirmek, uzmanlaşmayı cesaretlendirmek, rekreasyon ve turizm alanlarının kalitesini iyileştirmek, sanayiye kent merkezinin dışına taşımak, hizmet sektörünün gelişmesini desteklemek, ulaşım ve iletişim sistemini iyileştirmek ve merkezi iş alanını geliştirmektir (Öktem, 2005).

Refah partisi küreselleşme gereği gelişecek merkezi iş alanının aynı SHP yönetimi gibi Büyükdere-Maslak hattı gibi merkezi bir bölgede olmaması bilakis merkez dışında bir bölgede konumlanması gerektiğini savunmuştur. Bunun içinde Refah Yönetimi tarafından hazırlanan Nazım Planı'nda merkezi iş alanı için uygun görülen yeri Yenibosna göstermiştir. Ancak Refah yönetimi de tıpkı SHP yönetimi gibi bu söylemini gerçekleştirememiştir.

İstanbul'un 1980'lerden 2000'lere kadar içinden geçtiği imar süreçleri göz önünde bulundurulursa 1980'de tamamlanan İstanbul Nazım Planı'nın geçersiz kılınması sonrasındaki süreçte kent planlanana tam tersi gelişmelere sahne olmuştur. Neoliberal kentleşme politikaları ve küreselleşme söylemleri ile hızla değerlenen kent arsaları kimi zaman yasadışı yollarla kimi zamanda yasal ama gayriahlâkî yollarla (tepeden inme yasaları) yapılaşmaya açılmıştır. Bu gelişmenin önünü açan en önemli durum ise her gelen belediye yönetiminin kendinden önceki dönemde tamamlanan Nazım Planı'nı geçersiz sayarak kendi İstanbul vizyonu çerçevesinde yeniden Nazım Planı çalışmasına girişmesidir. Plan çalışmalarının uzun sürdüğü göz önünde bulundurulursa plan tamamlanana kadar geçen sürede kentsel yatırımların durmayacağı da göz önünde bulundurulurken alınacak ana kararların aceleyle gelmiş ve bütünlükten yoksun olduğunu söylemek çok da yanlış olmaz.

1960'da kurulan İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun başlattığı ve 1980'de tamamlanan en kapsamlı çalışma olan İstanbul Nazım Planı'nın yapılaşma kararları ile darbe yönetimi tarafından planının geçersiz kılınması ve ardından her yerel yönetim tarafından tekrar tekrar yapılan nazım planlar sonucu İstanbul'un içinde bulunduğu durum karşılaştırılacak olursa aradaki farklar açıkça ortaya çıkacaktır.

1980 tarihli İstanbul Nazım Plan çalışmalarında 4 temel ilke benimsenmiştir:

1. İstanbul Metropolitan Alanı kuzeyinde yer alan orman, tarım alanları ve su havzaları korunacaktır.
2. Kent doğu batı aksında lineer gelişecektir.
3. Kentin ana ulaşım omurgası, doğu – batı aksında yer alan demiryolu aksı olacaktır.
4. Boğaziçi, tarihi çevre ve özellikle tarihi yarım ada, Beyoğlu-Galata korunacaktır.

Oysa kentin bugünkü profili tanımlanacak olursa;

- İlkesiz ve üst ölçekli plan kararları olmadan yayılan bir metropoliten olması
- Kontrolsüz alanlar ile (belde belediyeleri) boşluklu, tanımsız ve denetimsiz alanları içeren bir metropoliten alan oluşu,
- Ağırlıklı kuzeyinde kalan orman alanlarının, tarım alanlarının ve tüm su havzalarının tahrip edilmiş olması
- Kaçak yapılaşma olgusunun yoğun baskısı altında kalması
- Bir yağ lekesi gibi (yine plan dışı getirilen ulaşım aksları ve önlenemeyen spekülatif girişimlerin yönlendiriciliği ile) büyümesi, yayılması
- Kara yolu ağırlıklı bir ulaşım ağı kurgusu içinde gelişmesi
- Özellikle Boğaziçi ve tarihi çevreler başta olmak üzere kentin tarihsel ve doğal peyzajının tahrip edilmesi (Turgut, 2004).

3. YASAL-YASADIŞI KARŞILAŞMALARINI BARINDIRAN ÖRNEKLEM: DOLMABAĞE 2 NO’LU PARK ALANI

Dolmabahçe 2 No’lu Park alanı bu çalışma içerisinde öncelikle Gökkafes yapısını barındırmasından dolayı önemli bir alandır. Gökkafes yapısının bu alanın karakteristik yapısıyla organik bir bağı bulunmaktadır. Alan zerindeki tüm yapılar incelendiğinde görülmüştür ki yasal-yasadiŐi karşılaşmaları barındıran yapılaşma türleri Gökkafes yapısından önce de uygulanmıŐtır. Hatta daha ileri giderek denebilir ki, Gökkafes yapısının yapılmasını mümkün kılan ya da zihinlerde bu yapının yapılabileceği imajını oluşturan bu daha önceki uygulamaların yapılabilmif olmasındır. Bu sebeptendir ki Dolmabahçe 2 No’lu Park alanının üzerindeki yapılarla birlikte incelenmesi tez kapsamında oldukça önem kazanmaktadır.

20. yüzyılın ilk yarısında gelişen Şehircilik yaklaŐımlarında yeşil alanlar, “sağlıklı kentler” yaratmanın olmazsa olmaz koŐulu olarak görülmüştür. Prost’un raporlarında sıklıkla kullandığı serbest sahalar kavramı parklar, gezi parkları, gezinti yolları, manzara terasları, meydanlar, bulvarların yanı sıra, spor alanları dâhil tüm kamusal açık alanları içermektedir (Bilsel, 2010b).

Prost tarafından yapılan Avrupa Ciheti Nazım Planı’nda iki adet yeşil alan bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Tarihi Yarımada’da diğerisi ise GmŐsuyundadır. Tarihi Yarımada’da bulunan 1 No’lu Park, GmŐsuyunda bulunan 2 No’lu Parktır. Prost 2 No’lu Park’ı serbest sahaların tüm özeliklerini taşıyan bir park olmanın yanında çeşitli tören ve gösterilerin de gerçekleŐtirilebileceđi bir rekreasyon alanı olarak tasarlamıştır.

Dolmabahçe 2 No’lu Park; Taksim ve Maçka arasında kalan Gümüşsuyu vadisinde, Dolmabahçe Sarayı’ndan Nişantaşı’na kadar ulaşan geniş alanı kapsamaktadır. Prost Galata-Beyoğlu Nazım Planı’nı çalışırken Galata’daki dar sokaklı, yüksek katlı yerleşim dokusunu sağlıklı bulmamıŐtır. Bu bölgede yapılaşma örüntüsünün ve dolayısıyla nüfusun seyrekleŐmesi gerektiğini düŐünmüŐtür. Bunun için aŐamalı bazı müdahaleler öngörmüŐtür. Gümüşsuyu vadisinde tasarlanan Dolmabahçe 2 No’lu Park bir öncül hamledir. Bu park alanı çevresinde daha seyrek yeni yerleşimler

oluşturulacaktır ve Galata'da ikamet edenler yavaş yavaş yeni oluşan yerleşimlere aktarılacaktır. Bu kaydırma ile boşalan apartmanların üst katları kamulaştırılacak ve yıkılacaktır. İlerleyen aşamalarda sokaklar da genişletilecek ve ışık almayan konut kalmayacaktır. Eski yerleşim dokusuna sahip Galata bölgesi bu şekilde sıhhileştirilirken hem yeni yerleşim alanı için bir park alanı tasarlanmış hem de tüm İstanbul halkı için yeni bir rekreasyon alanı planlanmıştır (Bilsel, 2010a).

Dolmabahçe 2 No'lu Prost planı ile tasarlanmıştır. Bu plandan önce bu geniş alanın farklı bölgelerinde farklı özelliklere sahip yerleşimler bulunmaktadır. Planın yapılmasından 1950'ye kadar geçen süre Park'ın düzenlemesi ve üzerine inşa edilecek yapıların büyük bir kısmının inşası sürecidir. Bu düzenlemelerle Park alanının çehresi bütünüyle değişmiştir. Günümüzde ise Park alanı çeşitli noktalardan müdahalelerle Prost Planı'na göre oldukça farklı bir karakteristik kazanmıştır.

Park alanının yasal-yasadışı karşılaşmalar bağlamında günümüzdeki karakteristiğini kavramak bakımından bu üç dondurulmuş zamanda inceleme yapmak gerekmektedir. Bu üç dondurulmuş zaman; Prost Planından önceki hali, Prost Planıyla birlikte geçirdiği değişim ile oluşan hali ve günümüzdeki halidir. Park alanının incelenmesinde bu üç zamanın seçilmesinin nedeni, park alanının ve üzerindeki yapıların bu zamanlarda birbirinden oldukça farklı karakteristiklere sahip olmasıdır. Bu farklılıkların bir biriyle karşılaştırmalı incelenmesi ile parkın değişen çehresinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

3.1 Park Alanının Prost Planından Önceki Hali

Dolmabahçe 2 No'lu Park çok büyük bir alanı kapsamaktadır. Prost Planı'ndan önce bu alanda birbiriyle ilişkili olmayan yapılar ve yerleşimler bulunmaktadır. Bunlar Taksim Topçu Kışlası, Surp Agop Ermeni mezarlığı, Gazhane binası ve fabrikası, Dolmabahçe Sarayı'na ait has ahırlar(Istabil Amire), çeşitli bostanlar ve bahçelerdir.

Taksim Topçu Kışlası 19. yüzyılın başlarında yapılmıştır. Bugünkü Taksim Gezisi'nin bulunduğu alanı tamamıyla kaplayan oldukça büyük bir yapıdır (Şekil 3.1). Ortasında büyük bir avlu bulunan, cephesi yer yer tepeleri sivri soğan kubbeli tepeciklerle, at nalı kemerli kapı ve pencerelerle hareketlendirilmiş, Kuzey Afrika İslam mimarisine özgü öğelerin ağır bastığı eklektik bir yapıdır (Kuruyazıcı,1998).

Şekil 3.1 : Taksim Topçu Kışlası (Kuruyazıcı, 1998)

Bu yapı tarihte önemli olaylara sahne olmuştur. Topçu Kışlası 31 Mart olayında Taşkıışla'da başlayan ayaklanmaya destek vermiş, Hareket Ordusu tarafından isyanı bastırmak için açılan top ateşine maruz kalmıştır ve bayağı zarar görmüştür. 1921'de gazeteci Sait Çelebi tarafından kışlanın avlusu bir futbol stadyumuna dönüştürülmüştür ve bir daha askeri amaçla kullanılmamıştır. Cumhuriyetten önce Türk takımları işgal devletlerinin takımlarıyla burada futbol maçları yapmıştır ve ilk Türk milli futbol karşılaşması Cumhuriyetin kurulmasından üç gün önce bu sahada Romanya ile Türkiye arasında gerçekleştirilmiştir (a.g.e.).

Belediye Mezarlıklar Müdürlüğü 1930 yılında 1580 sayılı yasa ile kurulmuştur. Müdürlük yine 1580 sayılı yasaya itafen İstanbul'daki tüm mezarlıkları tespit etmiş ve devralmıştır. Ancak bazı mezarlıkların devri belediye ile devretmek istemeyen vakıflar arasında dava konusu olmuştur. Tüm davalar belediye lehine sonuçlanmıştır ve mezarlıklar belediyeye devredilmiştir. Surp Agop Ermeni Mezarlığı da bunlardan bir tanesidir (Cumhuriyet Devrinde İstanbul,1949). Bu mezarlık Topçu Kışlası'nın arkasından başlardı ve Bugünkü Surp Agop Hastanesi'nin tam karşısına denk gelen Prost'un İnönü Gezisi adını verdiği alanda uzanırdı (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 : Surp Agop Ermeni Mezarlığı (Bilsel, 2010b)

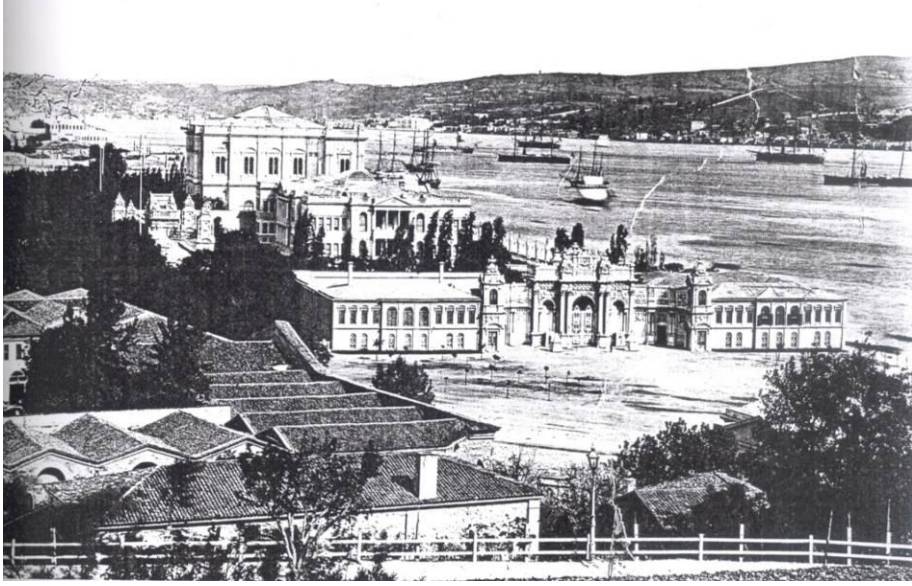
Gümüşsuyu vadisinin deniz seviyesine indiği noktada Gazhane binaları, yamaçlarda ve vadide çeşitli bağlar ve bahçeler bulunmaktaydı (Şekil 3.3).

Şekil 3.3 : Gazhane, Bostanlar ve Bahçeler (Bilsel, 2010b)

Dolmabahçe Gazhanesi bugün İnönü Stadyumu'nun bulunduğu alanda yer almaktaydı. Bir fabrika binası ve müdürlük binası olan Gazhane'nin İnönü Stadyumu'nun yapılması için Haliç'e taşınması kararı alınmıştı. Stadyum ilk olarak Gazhane yıkılmadan inşa edilmiştir. Ancak tam seyirci kapasitesine ulaşması için bu binaların da yıkılması gerektiğinden yönetim binaları ve fabrika yıkılmıştır ve yerine tribün inşa edilerek İnönü Stadyumu tamamlanmıştır (Cumhuriyet Devrinde İstanbul,1949). Bu gün ise Gazhane'nin bir kısmı hala ayakta.

Park alanında bugün İnönü Stadyum'unun olduğu alanın sahile doğru olan kısmındaki Has Ahırlar Dolmabahçe Sarayı'na hizmet etmekteydi. İstabil Amire olarak da geçen bu yapılarda Padişah ve yüksek mevkideki devlet adamlarının bineceği atlar yetiştirilirdi. Bu yapı topluluğunun yıkılmadan önceki hali için şekil 3.4'ü inceleyiniz.

Şekil 3.4 : Has Ahırlar (Aykut, 1999)

Görüldüğü üzere Prost'un planladığı Dolmabahçe 2 No'lu Park'tan önce alanda birbirleriyle ilişkisiz çok çeşitli yapılar bulunmaktaydı. Bunlardan bir kısmı metruk durumda bir kısmı ise tarihi değeri olan yapılardır. Ancak Prost'un yüzyılın şehircilik anlayışıyla yaptığı planlara uyularak bu yapılar yıkılmıştır ve yerlerine yeni düzenlemeler ve yeni yapılar inşa edilmiştir.

3.2 Prost'un Planında Dolmabahçe 2 No'lu Park

Dolmabahçe 2 No'lu Park alanı Prost'un çalışmalarında birkaç planda geçmektedir. Bu planların yanında özel olarak bu alana ilişkin 1940'larda yapılmış bir düzenleme çalışması bulunmaktadır (Şekil 3.5).²

---

² Henri Prost'un hazırlamış olduğu İstanbul Nazım Planı ile ilgili daha detaylı bilgi için; Bilsel, F., C., Pinon, P., (editörler), 2010, İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyetin Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması 1936-1951, Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul, kitabını inceleyiniz.

Şekil 3.5 : 1/2000 ölçekli 2 No'lu park planı (1940'larda yapılan yeni plan) (Bilsel, 2010a)

2 No'lu Park İstanbul'a tasarlanan parklar içerisinde en geniş alana sahip olanıdır. Bu bölgenin hızlı bir şekilde değerlendirileceği düşünülerek istimlâki çabuk yapılmıştır. Yerine çok sayıda (30.000'den fazla) ve çeşitli ağaçlar, fidanlar ekilmiştir (Şekil 3.6); parklar, yürüyüş yolları ve merdivenli seyir terasları düzenlenmiştir. Bu parklardan bazıları şunlardır: bugünkü taksim gezi parkından başlayan ve Harbiye Askeri Müze'ye kadar olan İnönü Gezisi, Valikonağı Caddesi ve Harbiye Askeri Müze arasında kalan Çocuk Bahçesi. Bugün hala kullanılan Taşkılla, Kadırgalar, Emlak (bugünkü adıyla Abdi İpekçi), Asker Ocağı ve Bayıldım Caddesi bu düzenlemeyle birlikte açılmıştır (Cumhuriyet Devrinde İstanbul,1949).

Şekil 3.6 : Dolmabahçe 2 No'lu park alanı düzenlemesi (Cumhuriyet Devrinde İstanbul, 1949)

Yollar, ağaç ve park düzenlemelerinin yanında park alanı içerisinde bazı yapılar da yapılmıştır. Taksim Belediye Gazinosu, Tenis Eskrim ve Dağcılık kulübü, Divan Otel, Radyo Evi, Hilton Oteli, Askeri Müze, Spor ve Sergi Sarayı, Açık Hava Tiyatrosu, Şark Kahvesi, İnönü Stadyumu ve Opera binası yapılması planlanan binalardır.

Taksim Belediye Gazinosu bugün Ceylan İntercontinental Otelinin yerinde yapılmıştır. 1948 yılında bu gazino için Belediye tarafından jüri üyeleri arasında Lütü Kırdar, Henri Prost, Emin Onat ve Rüknettın Güney'in bulunduğu ulusal bir yarışma açılmıştır (Url-1). Rüknettın Güney tarafından tasarlanan yapı az katlı ve yeşille uyumlu bir yapıydı (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 : Taksim Belediye Gazinosu (Cumhuriyet Devrinde İstanbul, 1949)

Tenis Eskrim ve Dağcılık Kulübü bugünkü Hyatt Regency Otelin bulunduğu yerdedi. Bahçesinde tenis kortları bulunan bu kulüp Türkiye'nin ilk dağcılık kulübü olan yapının mimarı yine Rüknettın Güney'dir.

Divan Oteli ilk olarak 1956 yılında yapılmıştır. Mimarları Rükneddin Güney ve Avedis Hubeser'dir. Daha sonra otel Vehbi Koç'un isteği ile büyük bir yenileme sürecine girmiştir. 1972-1975 yılları arasında Abdurrahman Hancı'nın hazırladığı projeye göre ön cephedeki balkonlar kapatılarak daha büyük odalar oluşturulmuştur ve çatı katı oda katı olmuştur. 1985-1989 yılları arasında ise bitişikteki Ünver Oteli'nin satın alınması ile iki otel birleştirilmiştir. Divan Oteli'ne Divan Pub, Divan Pastanesi ve Divan Restoran yapıları da eklenerek gündelik hayatta yerini almıştır. Ayrıca bu mekanların dekorasyonunda pek çok sanatçının eseri bulunmaktadır: İlhan

Koman Heykeli, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun alçı panosu, Erol Akyavaş'ın panoları ve diapozitifleri, Balkan Naci İslimyeli'nin bir alışması, Mustafa Pilevneli'nin rlyepleri, Jale Yılmabaşar'ın seramik barı, Gencay Kasapı'nın boncuk perdeleri ve Füreya Koral'ın Ayşe Kulin'in *Füreya* isimli kitabına konu olan Kuşlar Panosu (Biol, 2008). Ek yapıların yapılması bu sanat eserlerinin yapılmasına n ayak olmuştur denilebilir. Ancak bu ek yapılar Vehbi Koç'un Taksim Gezisi'nin alt kısmındaki araziyi 1957'de satın almasıyla olanaklı olmuştur. Günümüzde ise bu yapı yıkılmış olup yerine yeni bir otel yapısı inşa edilmektedir.

Radyo evi 1945 yılında yapılmıştır. Bu yapı için bir yarışma düzenlenmiştir. Yarışma sonucunda Doğan Erginbaş ve mer Günay'ın projeleri galip gelmiş ve yapı projeye uygun yapılmıştır (Altın, 2003a). 2005 yılında Radyo Evi'nin otel olacağı yönündeki söylentilere karşı Radyo Evi alışanları binanın önünde "radyoevimizi yıktırmayız" sloganlarıyla bir gösteri düzenlemiştir.

Hilton Oteli Sedat Hakkı Eldem ile Skidmore, Owings, Merrill tasarımı bir yapıdır. Tüm inşaat faaliyetleri 1952 ile 1984 yılları arasında srmştir. Ana binanın inşaatından sonra Eldem katkısı 1984'e kadar srmştir. 1975'te araç otoparkı ve dükkanlar ile birlikte bir vaziyet planı çalışması yapılmıştır. Bu çalışmanın hemen ardından ofis bloğu projesi gelmiştir. 1984'te ise şadırvan isimli bir eğence mekanı, ek odalar ve konferans salonu ilavesi yapılmıştır (Bozdoğan, 1987). Hilton Oteli Türkiye'nin ilk beş yıldızı otelidir.

Spor ve Sergi Sarayı'nın bugün bilinen adı Ltf Kırdar Kongre ve Sergi Sarayıdır. Mimarları P. Vietti-Violi, şinasi şahingiray ve Fazıl Aysu olan yapı 1949 yılında açılmış ve ilk olarak Avrupa Güreş şampiyonasına ev sahipliği yapmıştır. şampiyona bugün ana bina olarak bilinen yapıda gerçekleştirilmiştir.

Açık Hava Tiyatrosu için İstanbul Belediyesi'nin açmış olduğu proje yarışmasında Y.Mimar Nahit Uysal ve Y.Mimar Nihat Yücel'in ortak projesi 1946 yılında birincilikle ödüllendirilmiştir. İnşaat ve tesisat bakımından geçen zamanla eksikleri giderilen tiyatronun şekli proje yarışması sonunda birinci gelen tasarımından biraz farklıdır (Mortaş, Sayar, 1948). 1948 yılında ilk temsili ile açılan yapı Spor ve Sergi Sarayının güneyinde denize doğru bir alt kota yerleştirilmiştir. Aslında ilk olarak park içinde başka bir nokta dşnlmştir ancak daha sonra bu bölge daha uygun grlmştir.

Taşlık/Şark Kahvesi eski Taşlık semtinin mevcut yüksek istinat duvarı üzerinde konumlandırılmış oluşu nedeniyle çok dikkat çekici bir kentsel simge niteliği taşımaktaydı. Mimarı Sedad Hakkı Eldem'in kendisine model olarak aldığı Köprülü Yalısı divanhanesinin T planlı şemasına uygun tasarladığı yapı betonarme malzemeyle inşa edildiğinden oldukça tartışmalı bir yapıydı. Ancak 1980'lerde Swiss Otel yapımı için yıktırılmış ve geride yeniden inşa edilmiştir. Bu yapım hem konumunun benzersizliğinin ortadan kalkmasına, hem de özgün oranlarının alt üst oluşuna yol açmıştır. Türkiye'deki Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığının en ciddi kayıplarından biri sayılmalıdır (Altın, 2003a).

İnönü Stadyumunun yapımı Taksim Topçu Kışlasının yıkılmasıyla gündeme gelmiştir. Prost'un önceki plan çalışmalarında aslında Dolmabahçe'de bir stadyum bulunmamaktadır.

Topçu Kışlasının bahçesindeki Taksim Stadının kışlayla birlikte yıkılmasından sonra şehrin merkezi ve ulaşım olanakları fazla olan bir noktada yeni bir stadyum yapılması kararı alınmıştır. Bir araştırma sürecinden sonra en uygun noktanın Dolmabahçe'deki eski İstabli Amire binasının ve ahırlarının bulunduğu alan olduğuna karar verilmiştir. Mimarları Vietti Violi, Fazıl Aysu ve Şinasi Şahingiray olan stadyumun yapımına 1939 yılında başlanmıştır. II. Dünya Savaşı sebebiyle bazı duraksamalardan sonra 1947 yılında açılmıştır. İlk açıldığında 20.000 kişiliktir. Gazhane binasının ve fabrikanın yıkılıp tribünlerin bu alanlara doğru genişletilmesiyle 50.000 kişi kapasiteye ulaşması planlanmıştır (Cumhuriyet Devrinde İstanbul,1949).

Bu binaların dışında aynı dönemde yapılması düşünülmüş Opera Binası vardır. Çok uzun bir yapım tarihçesi olan yapının öyküsü 1930'da başlar. İlk proje Auguste Perret'ye ısmarlanır ve uygulamaya da 1930'ların sonunda geçilmiştir. Savaş ve ekonomik zorluklar inşaatın durmasına neden olur. 1950'lerin başında proje bir kez daha ele alınır. Büyük oranda değiştirilip güncellenir ve genişletilir. Bu ikinci aşamadan Faruk Akçer ve Rüknettin Güney sorumludur. Onların projesi de 1960 ihtilaline kadar kısmen uygulanır ve yapım 1963'e kadar durdurulur. Son aşama tasarımı, önceki projeyi kapsamlı olarak gözden geçiren Hayati Tabanlıoğlu'na aittir. Ancak talihsizlikler bitmez ve yapı açılışının ardından büyük bir yangın geçirir. Aynı mimar tarafından onarılarak yeniden hizmete açılır (Altın, 2003b). Bugünkü adıyla AKM (Atatürk Kültür Merkezi) olarak bilinen yapının 2010 İstanbul Kültür Başkenti

hazırlıkları kapsamında yıkılacağı yönündeki söylentiler üzerine tüm kamuoyu ve mimarlar birleşerek yapının yıkılmak yerine restore edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu gelişmeler üzerine yapının restorasyon işini Murat Tabanlıoğlu ve eşi Melkan Tabanlıoğlu üstlenmiştir. Yapının restorasyonu hala sürmektedir.

Şekil 3.8 : İsmet İnönü Gezisi (Güzelleşen İstanbul, 1943)

Tüm bu yapıların dışında İnönü Gezi parkı Taksim meydanından Harbiye Askeri Müze'sine kadar olan geniş alanda insanların yürüyüş yapabilecekleri, temiz hava alabilecekleri yürüyüş yolları ve yeşil çevre düzeniyle birlikte tasarlanmıştır (Şekil 3.8). Asker Ocağı Caddesi'nin açılmasıyla ikiye bölünen park bir yaya üst geçidiyle birleştirilmiştir. Yaya üst geçidinden sonraki kısımda sol tarafta caddeye paralel kısımda altı ticaret üstü konut işlevli modern apartmanlar tasarlanmıştır. Gezi yolları bu apartmanlarla Tenis Eskrim ve Dağcılık Kulübünün arasından devam ederek Askeri Müze'nin arkasından Spor ve Sergi Sarayı'na kadar uzanmaktadır.

3.3 2000'lerde Dolmabahçe 2 No'lu Park

Prost'un planının ardından park alanı 1980'den sonra dramatik değişikliklere sahne olmuştur. Bu değişim sürecini incelemeyi önce iki olguya dikkat çekmek gerekmektedir. Bunlardan bir tanesi 1982'de yürürlüğe giren Turizmi Teşvik Kanunu ile oluşan devletin turizm anlayışı, diğeri ise İstanbul'un kentleşmesinde uzun süre söz sahibi olan Refah Partisi'nin yeşil alanlara bakışıdır.

Merkezi yönetimin sahip olduğu turizm anlayışı 2011 yılı itibariyle Kültür ve Turizm Bakanlığı ile yönetilmektedir. Ancak bakanlık her zaman Kültür ve Turizm

Bakanlığı olarak birleşik bir yapıya sahip değildir. İlk olarak 12 Eylül darbesinin ardından birleştirilen bakanlıklar 1989’da ayrılmıştır. Kültür Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı 2003 yılına kadar kendi teşkilatlarıyla icraatlarını sürdürmüştür. 2003 yılında AKP hükümeti ile bakanlıklar tekrar birleştirilmiştir. Bu ayrılma ve birleşme süreçlerinin kendi içinde elzem çeşitli nedenleri olduğu aşikârdır. Devlet turizmi para getirici bir araç, kültürü ise para götürücü bir araç olarak görmektedir. Bakanlıkların ayrı olduğu dönemlerde Kültür Bakanlığı bütçelerinde sıkıntılar görülmüştür. Diğer yandan bakanlıkların birleşik olduğu dönemlerde ise kültür yatırımları için ödenek ayrılabilmesine karşın bu seferde kültür varlıkları turizm yatırımlarına kurban gitmiştir. Çünkü Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak isimlendirilen bakanlık hem kültürel mirastan hem de turizm yatırımlarından sorumludur. Bu da kültürel mirasın bir turizm girdisi olarak algılandığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekinci’nin de ifade ettiği gibi; tarihsel değerlere aynı anda turistik niteliğinin de yapılması, kültürel mirasa ve bu mirasın yaşatılmasına bizdeki genel bakış açısını da bir anlamda özetlemektedir. Eski evlerin, eski kent dokularının, sivil mimarlık örneklerinin, kısaca yaşadığımız coğrafyadaki uygarlık değerlerinin korunması ve yaşatılmasında, neredeyse bütün amaç turistlere göstermek ya da turizme kazandırmak üzerinde yoğunlaşmaktadır (Ekinci, 1995).

Devlet Turizmi Teşvik Kanunu ile turizm yatırımlarını teşvik ederken kültür varlıklarına ait koruma süreçlerini bürokrasi olarak algılayıp hızlandırmakta ve kültür değerlerinin yok olmasına kadar varabilecek uygulamaları desteklemektedir. Daha ileriye giderek Turizmi Teşvik Kanunu’na dayanarak oluşturulan turizm projelerini hayata geçirenler, 1982 anayasasının geçici 15. Maddesine dayanarak dava açılmazlar statüsünde bulunmaktadır.³ Turizmi Teşvik Kanunu’yla projelerin önü açılmakta ve geçici 15. madde ile projelerin arkasındaki isimler korumaya alınmaktadır.

Merkezi yönetimin turizme bakış açısının yanında 1980’den sonra İstanbul’un yerel yönetiminde uzun süre söz sahibi olan Refah Partisi geleneğinin yeşil alanlara bakışı

---

³ 1982 Anayasası’nın geçici 15. Maddesi, 12 Eylül 1980 ile 6 Kasım 1982 arasındaki Konsey Kararları ve Danışma Meclisi Yasaları’nın Anayasa’ya aykırı savıyla dava açılıp, iptal edilemeyeceklerini hükme bağlamıştı. Böylece 82 Anayasa’sı salt temel hak ve özgürlükleri askıya alan değil, ülkenin ve kentlerin kültür ve doğa değerlerini spekülasyona teslim eden yağma yasalarını ve bu yasaları yürürlüğe sokanları da geçici olarak koruma altına almış oluyordu (Ekinci, 1994).

da önemlidir. Yine Ekinci bu anlayışı şöyle özetlemiştir: “ Bilindiği gibi Refah Partisi Osmanlı geleneğinden olmadığı gerekçesinin yansırı, daha da önem verdiği sosyal ahlakı bozuyor gibi bir nedene dayanarak, şehircilikte halka açık büyük park anlayışına karşı çıkıyor. Bu tür yerlerde ahlak dışı davranışların olduğuna dikkat çeken refah partisi, şeriat düzenine en uygun yeşil alan ihtiyacının bahçeler olduğunu belirtiyor ve o nedenle de kentlerde bahçeli evleri yaygınlaştıracığını söylüyor” (Ekinci, 1995).

Dolmabahçe 2 No’lu parktaki değişimleri bu bakış açısıyla okumak gerekmektedir. Çünkü park alanı dönemin önemli şehircilik anlayışlarından olan yeşil alan gereksinimi için tasarlanmıştır. Bugün ise oteller ve kongreler merkezi olarak işlev görmektedir.

Şekil 3.9: Dolmabahçe 2 No’lu park (görüntü “Google Earth” uygulamasından alınmıştır)

Dolmabahçe 2 No’lu Park genel hatlarıyla üç büyük bölüm halinde incelenecektir (Şekil 3.9). Bu bölümler; Taksim Gezi Parkı, Maçka Parkı ve bu iki park arasında kalan alandır. Gümüşsuyu vadisinin hâlihazırdaki durumunda aslında böyle bir yasal ayırım bulunmamaktadır. Bu ayırım alanlar üzerinde bulunan yapılaşma eğilimleri, fiziksel sınırlar ve kullanıcı özellikleri dikkate alınarak yapılmıştır. Taksim Gezi Parkı olarak bölünen alan oteller ve kongreler merkezi olarak algılanmakta ve kamusalıktan uzaklaşmış olarak ele alınmaktadır. Maçka Parkı olarak ele alınan bölüm vadinin yeşil olarak kalan ancak aynı zamanda da atıl kalmış bölümü olarak

nitelendirilmektedir. Bu iki alanın arasında kalan bölüm ise stadyumun, belediyeye ve özel şahıslara ait geçici yapıların ve bağlantı yollarının bulunduğu karma işleve sahip bir alan olarak ele alınmaktadır. Bu grupta ile ele alınacak olan bölümlerde bugün var olan yapılar yakından incelenecektir.

1950'lerde İnönü Gezisi olarak adı geçen alan şu anda oldukça küçük bir park alanıdır ve adı Taksim Gezi Parkı'dır. 50'lerden bu güne İnönü Gezisi üzerinde pek çok yapı inşa edilmiştir. Hasol'un da ifade ettiği gibi göze çarpan büyük değişiklikler şunlardır: "Gezi'den Emekli Sandığı'na tahsis edilen bir dilim üzerine ilkin 1950'lerde Hilton Oteli kuruldu. Hilton yapılaşmasını Vakıflar Oteli (eski Sheraton, bugünkü Ceylan Intercontinental) izledi. Arkasından Harbiye Orduevi, Harbiye Muhsin Ertuğrul Sahnesi ve Cemal Reşit Bey Konser Salonu ile Hyatt Regency Oteli geldi. 1953'te açılan İstanbul Spor ve Sergi Sarayı, yıllar sonra Lütfi Kırdar Uluslararası Kongre ve Sergi Sarayı'na dönüştürüldü ve eklenen yeni salonlarla büyütüldü" (Hasol, 2007).

Bugün Taksim Gezi Parkı olarak taranılan alan üzerinde Taksim Meydanı'ndan Şişli'ye doğru sırasıyla; Taksim Belediye Gazinosu'nun yerinde Ceylan Intercontinental Oteli, Tenis Eskrim ve Dağcılık Kulübü'nün yerinde Hyatt Regency Oteli, İnönü Gezisi'nin yeşil alanının bir parçası üzerinde Divan Otel, Taşkışla'nın karşısında Pasteur Hastanesi ve şapelinin bulunduğu alanda Taksim Residences, Cumhuriyet Caddesi üzerinden Şişli'ye doğru TRT Radyo Evi, çevre binaları ile Hilton Oteli, Harbiye Orduevi, Harbiye Muhsin Ertuğrul Sahnesi, Cemil Topuzlu Açık Hava Tiyatrosu, adı sık sık değişen (şu anki adı Al Jamal) geçici bir yapıya sahip eğlence mekânı, Lütfü Kırdar Kongre Sergi Sarayı ve Askeri Müze bulunmaktadır.

İnönü Gezisi'nin Asker Ocağı Caddesi'nden itibaren Şişli'ye doğru olan bölümü tamamen binaların arasına sıkışmış ve oldukça küçülmüştür. Taksim Gezi Parkı ise İnönü Gezisi'nden arta kalan en belirgin ve kenarlarından azar azar kemirilmiş olsa da bütünlüğü bozulmamış tek alanıdır. Ancak burası da birkaç sene öncesine kadar tinercilerin kendilerine mekan edindikleri oldukça bakımsız bir alan niteliğindedir. Bugün ise Taksim meydanına bakan, merdivenle yükseltilmiş kısım gezi parkının arka kısmını dışlayarak çeşitli etkinliklere geçici yapılarla ev sahipliği yapmaktadır. Etkinliklerin düzenlendiği zamanlarda meydana bakan alan oldukça kalabalık iken gezinin arka kısımları karanlık kalmakta ve ıssızlığını korumaktadır.

Maçka Parkı olarak işaretlenen alan yeşil alan özelliğini büyük ölçüde korumaktadır. Maçka Parkı'nın içinde Swiss Otel'den Nişantaşı'na kadar sırasıyla; yürüyüş yolları ile düzenlenmiş Maçka Demokrasi Parkı, İBB Park ve Bahçeler Müdürlüğüne ait geçici yapılar, Gazhane yapısından bugüne ulaşan yapı, önceki yıllarda lunapark olan ancak bugün yeri boş kalmış Küçükçiftlik Park, ilk inşa edildiğinde Levent Kırca-Oya Başar Tiyatrosu olarak hizmet veren ancak bugün içinde spor salonlarının ve sinemanın bulunduğu kültür ve eğlence mekanı bulunmaktadır.

Maçka Parkı'nın Maçka Caddesi üzerinde ise girişi caddeden verilen kafeler bulunmaktadır. Bu yapılar son yıllarda ortaya çıkmış ve çoğunlukla hafta sonu çalışan sosyal mekanlardır. Bu kafelerden önce yine girişi caddeden verilen ancak üzeri tamamen açık birkaç mekan bulunmaktaydı. Bunlar sadece masa ve sandalyeleri olan ve seyyar ocaklar üzerinde gözleme ve çay ikram eden çay bahçeleriydiler. Belki de çay bahçelerinin gözden düşmesiyle bu mekanlar da moda ayak uydurarak bu şekilde dönüşüm geçirdiler.

Gümüşsuyu vadisinde Taksim Gezi Parkı ve Maçka Parkı arasında kalan alanda ise denizden kuzeye doğru sırayla İnönü Stadyumu, stadyumun arkasında İBB Atık Yönetim Müdürlüğü, Ritz Carlton Oteli (Süzer Plaza), Taşkışla, İTÜ Mezunlar Lokali, Şişli Belediyesi Evlendirme Dairesi, Gazhane binasının karşısına denk gelen alandaki geçici yapıda otomobil onarım merkezi ve İstanbul Otobüs A.Ş. bulunmaktadır.

Dolmabahçe 2 No'lu parka sonradan yapılan yapıların yanında yeni bağlantı yolları eklenmiştir. Ritz Carlton Oteli'nin yapılmasıyla arsanın çevresindeki yollar tekrardan düzenlenmiştir. Evlendirme Dairesinin yapılmasıyla Evlendirme Dairesi Yolu açılmıştır. Son dönemde ise iki adet tünel açılmıştır. Bunlardan bir tanesi İnönü Stadyumu'nun arkasında bulunan ve Piyalepaşa Bulvarı'na bağlanan tüneldir. Diğeri ise Taşkışla Caddesi'nin Hilton Oteli'nden Açık hava Tiyatrosuna kadar olan kısmının yer altına alınmasıyla oluşmuş tüneldir.

Bu yeni düzenlemeler ve yapılar Gümüşsuyu vadisinin görünümünü ve havasını değiştirmiştir. Özellikle eklenen binaların büyük bir çoğunluğunda yapım süreci ile ilgili durumlar hukuk davalarına konu olmuştur. Örneğin; Swiss Otel Dolmabahçe Sarayı'nın arka bahçesinin bir bölümünün yatırımcıya kiralanması ile yapılmıştır. Ritz Carlton Otel inşaatı tüm ruhsat iptallerine ve yıkım kararlarına rağmen devam

etmiştir. Yine Hilton Oteli Emekli Sandığına ayrılan bir arsa üzerinde yapılmıştır ve bugün satışı söz konusudur. Ceylan İntercontinental Oteli, adına yarışma açılarak yapılan bir kamusal yapı olan Taksim Gazinosu yıkılarak inşa edilmiştir. Son olarak Hyatt Regency Otel Türkiye'nin ilk dağcılık kulübünün binasının bulunduğu arsaya inşa edilmiştir.

Tartışmalı olmasına rağmen inşa edilen otel yapılarının yanında bazı gerçekleştirilmemiş projeler de bulunmaktadır. Taşkışla binası otele, Maçka Kışlası ise Menkul Kıymetler Borsası'nın iş hanına dönüştürülmek istenmiştir. Hatta Taşkışla Maliye ve Gümrük Bakanlığı tarafından 5 yıldızlı otele dönüştürülmek üzere ESKA İnşaat A.Ş.'ye 49 yıllığına kiralanmıştır. Ancak İTÜ'lü akademisyenler tarafından açılan karşı davalar ile projeler iptal edilmiştir (Ekinci, 1994).

50'lerden bu yana Dolmabahçe 2 No'lu park alanında sözü geçen yapıların yapılabilmesi ya da projelerinin gündeme gelebilmesi üzerinde buldukları arsaların ya da yakın çevrelerinin "Turizm Merkezi" ilan edilmesiyle olanaklı hale gelmektedir. Bir alanın Turizm Merkezi ilan edilmesi o alanın imar koşullarının bağlı bulunduğu ilçenin ve kentin imar planlarının dışına çıkma olanağını beraberinde getirmektedir. Hatta buradaki örnekte olduğu gibi yapılaşma izni olmayan alanlarda yapılaşmaya olanak sağlanmaktadır. Diğer bir deyişle turizm merkezleri kentlerin imar planlarında açılan deliklerdir. Çünkü bu alanlara ait yapılaşma koşulları kentin imar planına göre değil de, Turizm Bakanlığı tarafından yapılan planlara göre belirlenmektedir (Güner, 2011).

Merkezi yönetimin turizm anlayışı ve İstanbul belediye yönetiminin parklar konusundaki görüşü ile Dolmabahçe 2 No'lu parkın Taksim Gezi parkı olarak isimlendirilen alanı oteller ve kongre salonları merkezi haline gelmiş, Maçka Parkı olarak isimlendirilen alanı oldukça atıl kalmış bir park alanına dönüşmüş ve bu iki alanın arasında stadyumun bulunduğu alan ise geçici yapılarla belediyeye hizmet eden kuruluşlara tahsis edilmiş bir alan haline gelmiştir.

Eskiden İnönü Gezisi denilen yeşil alan bugün yeşil özelliğini oldukça kaybetmiştir. Maçka tarafından İnönü Gezisine doğru bakıldığında yeşil alan adına; güzel bir çevre düzenlemesi içinde oteller, yeni açılmış yollar ve evlendirme dairesi yolu üzerinde park etmiş birçok minibüs görünmektedir. Oteller yeşil tonunu hala korumasına karşın artık kamusal alan olmadıklarından park alanı olarak nitelendirilememektedir.

Diğer yandan bu alan hava fotoğraflarından incelendiğinde tenis kortu yoğunluğunun şaşırtıcı derecede yüksek olduğu bir alan olarak göze çarpmaktadır.

Maçka parkı, park özelliğini korumasına karşın oldukça bakımsız kalmış ve atıl hale gelmiştir. Park sabah saatlerinde çevre sakinleri tarafından spor alanı olarak ve evcil hayvanları gezdirmek için kullanılmaktadır. Günün diğer saatlerinde ise ıssızlığı dikkati çekmektedir. Kentin en güzel manzarasına sahip böyle bir alanın kentli tarafından bu kadar az talep görmesi oldukça şaşırtıcıdır. Akşam saatlerinde ise alan potansiyel bir suç mahalline dönüşmektedir.

İnönü Stadyumu'nun arkasında kalan bölüm ise belediye kuruluşlarına ayrılmış alanlar ve bağlantı yolları ile doludur.

İlk tasarlandığında bazı tarihi değeri olan yapıların da yıkılmasıyla geniş bir yeşil alan olarak düzenlenen Dolmabahçe 2 No'lu park aslında Bilsel'in ifadesine göre çağdaş bir kent yaşamını destekleyecek kamusal alanlar olarak tasarlanmasına rağmen(Bilsel, 2010b) ne kadar kamusal alan ihtiva ettiği tartışılmalı çeşitli yapılaşma süreçlerinden geçmiştir. Aslında bu yeşil alan dünyada pek çok örneğine rastlanabilecek Manhattan'daki Central Park gibi bir konseptte tasarlanmıştır. Kentin temiz hava deposu olarak düşünülen park aynı zamanda gezi yolları ve parklarla birlikte insanların vakit geçirebilecekleri bir alan olarak düşünülmüştür. Bu özellikte bir alanın yapılaşmaya açılması oldukça düşündürücüdür.

Diğer yandan bir kentleşme anlayışı olarak kent merkezine yeşil alan açılmasının İstanbul kentleşmesinde anlamlı olup olmadığı ya da bu yeşil alan düzenlemesinin içeriği başka bir tartışma konusudur. Dolmabahçe 2 No'lu Park'ın açıldığı ilk zamanlara ait fotoğraflarda insanların park içindeki seyir teraslarında yürüyüş yaptığı ve parklarda çocuklarıyla vakit geçirdikleri görülmektedir. Bu fotoğraflara göre park 1950'li yıllarda oldukça işlevsel kullanılmaktadır. Ancak aynı parkın bugün yeşil alan ve park olarak kalan tek alanı olan Maçka Parkı'nın bugünkü durumu oldukça farklıdır. Park çeşitli suç olaylarına sahne olan ve yürüyüş yapmanın neredeyse korkunç bir hal aldığı bir yerdir. Bu durumun sebebini saptamak zordur. Yeşil alan konseptinin İstanbul halkı tarafından talep görmeyen bir kentleşme anlayışı olduğunu söylemek ise çok da doğru bir saptama olmaz. Çünkü İstanbul halkının mevsimin bahardan yazıya dönen aylarında ilk sıcak güneş ışınlarıyla refüjlerde bile piknik yaptığı basın ve yayım organlarına sık sık yansımaktadır. Bu noktada park

düzenlemesinin nasıl yapıldığı öne çıkmaktadır. Bir alanı yürüyüş yolları ile düzenlemek ve çeşitli ağaçlar dikmek her zaman o alanın insanlar tarafından kullanılacağı anlamına gelmemektedir. Nitekim yine parkın ilk açıldığı zamanlara ait fotoğraflarda tüm Gümüşsuyu vadisi çeşitli ağaçların dikildiği, yürüyüş yolları ve seyir teraslarının düzenlendiği oldukça açık ve büyük bir alandır (Şekil 3.6). Park alanının bugünkü işlevsizliği göz önünde bulundurulduğunda İnönü Gezi Park'ının park olarak kalmamış olması neredeyse olumlu olarak görülebilmektedir. Tabii bir kamusal alanın otellere kiralanarak özel alanlara dönüştürülmüş olması tüm olumlu yanları yok edebilmektedir. Son tahlilde park alanındaki kültür mekanları ve Maçka parkındaki illegal geçici kafeler kullanımı artırmaktadır ve parka hareketlilik kazandırmaktadır.

Yasal-yasadışı karşılaşmalar bağlamında Dolmabahçe 2 No'lu park çok çeşitli bir hikaye ortaya koymaktadır. Başta tarihi değeri olan yapıların yıkılarak yeşil alana çevrilmesi bu gerilimli ilişkiyi başlatmaktadır. Daha sonrasında yeni çıkan yasalar çerçevesinde(!) kentliye tahsis edilmiş bir yeşil alanın otellere 49 yıllığına kiralanmak suretiyle özelleştirilmesi ve şu anda da bu yapıların tamamen satılmasının gündeme gelmesi tam da bu gerilim doğasına uygun durumlardır.

4. YASAL-YASADIŞI KARŐILAAŐMALAR BAĞLAMINDA BİR ÖRNEK: GÖKKAFES (SÜZER PLAZA)

Yasal-yasadişı karşılaşmalar bağlamında incelenecek olan Gökkafeş yapısı bir kent parçası olarak yasal-yasadişı karşılaşmalar sahnesi olan Dolmabahçe 2 No'lu park alanı içerisinde bulunmaktadır. Bu yapı tasarım aşaması, inşa süreçleri ve ruhsat süreçleri göz önünde bulundurulduğunda yönetim mekanizmalarının, yatırımcının, tasarımcı mimarın, sivil toplum kuruluşlarının, basın-yayın organlarının ve toplumun kendisinin aktör olarak yer aldığı, yasal ve yasadışı süreçlerin tamamen iç içe geçtiği artık ahlaki olan ile ahlaki olmayanın ayırt edilmesinin oldukça zorlaŐtığı bir görüngü sunmaktadır. İstanbul kentleşmesinin tek yapı ölçeğinde en önemli örneklerinden biri olan bu görüngüyü katmanlarına ayırmak ve anlamak için üç ana başlık oluşturulmuştur. Bunlardan bir tanesi bu yapının yapılmasını sağlayan sosyo-politik ortam, ikincisi tüm yapılaşma ve izin mekanizmalarının kamuoyuna yansıyan yönleriyle birlikte aktörlerinin de incelendiği Gökkafeş olayı, üçüncü bölüm ise çalışmanın Mimari Tasarım alanında hazırlanan bir tez olması sebebiyle mimari tasarımının incelendiği bölümdür.

4.1 Yapının Yapılmasını Sağlayan Politik Ortam

1980'lerin yasal-yasadişı karşılaşmaları mümkün kılan sosyo-politik ortamı tüm aktörleri, aktörler arasındaki ilişkileri ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan kentleşme eğilimleri ile genel olarak bu yapının yapılmasına olanak sağlayan ortamdır. Daha özelde ise IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu bu yapının yapılmasını mümkün kılan ortamı oluŐturmada daha öne çıkmaktadır.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda genel olarak öne çıkan unsurlardan bir tanesi ekonomik alanda yabancı sermayeyi yurda çekme politikasıdır. Pek çok farklı alanın yanında turizmin geliştirilmesi bu kararlarının içinde bulunmaktadır. Yabancı Sermaye Politikasının konuya ilişkin maddeleri aşağıdaki gibidir:

“813. IV. Plan döneminde uygulanacak yabancı sermaye politikasında yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak ve Türkiye ekonomisine katkısını artırmak amacı gözetilmiştir.

814. Bu amaçla bugüne değin izlenen yöntemlerden farklı olarak, Türk ekonomisinde, yabancı sermaye ve teknolojiye yararlanmanın gerekli olduğu saptanan konular için ilgili üretimci yatırımcı kuruluşların yabancı firmalarla doğrudan ilişki kurmaları kolaylaştırılacak ve özendirilecektir. Yabancı sermaye uygulaması IV. Plan döneminde 6224 sayılı Yasa çerçevesinde yürütülecek, bürokratik işlemlerin en aza indirilerek hızlı karar alınmasını sağlanabilmesi için Yasanın uygulamaya ilişkin ilkelerine, hazırlanacak bir yönetmelikle, açıklık getirilecek ve Planla birlikte uygulamaya konacaktır.

823. Turizm sektöründe, öncelikle fiziksel planları kesinleşmiş bölgelerde, kitle turizmine ve dış turizme dönük nitelik taşıyan büyük ölçekli yatırımlar yabancı sermaye politikası çerçevesinde özendirilecektir.”

Kalkınma Planı’ndan seçilen maddelerde görüldüğü gibi ülkeye yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak önemsenmektedir. Ülkenin kapitalist ekonominin gerekliliklerinden olan uluslararası ekonomiye eklenmesi için yabancı yatırımcının Türkiye’ye girmesinin bu yolla sağlanması öngörülmüştür. Bunun önünde engel olabilecek unsurlar da önceden düşünülmüştür. Bunun için üretimci ve yatırımcı kuruluşların yabancı firmalarla doğrudan ilişki kurmasının kolaylaştırılması, özendirilmesi ve bürokratik işlemlerin en aza indirilmesi için 6224 sayılı Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu çıkarılmıştır.

Turizmi Teşvik Kanunu 12.03.1982 yılında yürürlüğe girmiş bir kanundur. IV. Beş yıllık kalkınma planındaki yabancı sermayenin yurda çekilmesi için öngörülen sektörlerden bir tanesi olan turizm sektörünü düzenlemek için yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla ülke çapında turizm sektöründe hizmet veren turizm işletmeleri bu yasaya tabidir. Bu turizm işletmelerinin kanuna tabi olması turistik tesisin yapılacağı alanın turizm merkezi ilan edilmesi ile mümkün olmaktadır. Kanunun ikinci maddesinde de belirttiği üzere; “Bu Kanun, turizm hizmeti ile bu hizmetin gereği kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezlerinin tespiti ile geliştirilmelerine, turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesine, düzenlenmesine ve denetlenmesine ilişkin hükümleri kapsar” ifadesi ile kapsamını belirlemiştir.

Bu yasanın pek çok açıdan tartışmalı olan uygulamalarından en öne çıkan iki tanesi; kıyı bölgelerindeki orman arazilerini turizm merkezi ilan etmek suretiyle kamu yararı gözetmeksizin turizme açması ve İstanbul ve başka kentlerdeki korunması gerekli kentsel sit alanlarını turizm merkezi ilan ederek kamu yararı yerine kişi yararı gözeterek kullanıma açmasıdır.

Bu teze konu olan kısmı ise Dolmabahçe 2 No'lu Park içerisinde bugünkü Süzer Plaza'nın üzerinde bulunduğu 12 parseli turizm merkezi ilan etmesidir.

Turizm Bakanlığı, Turizmi Teşvik Kanunu ve Bakanlar Kurulu Kararı ile herhangi bir alanı turizm merkezi ilan etme yetkisini elinde tutmaktadır. Ancak turizm merkezlerinde yapılaşma bazı hükümlere bağlanmıştır ve kanunun 6. maddesinde açıkça ifade edilmektedir:

“Turizm bölgelerinde ve turizm merkezlerinde; Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin kamu yararına korunmasına veya kamu yararına kullanılmasına katkıda bulunacak yapı ve tesisler, bu Kanunun 3. maddesindeki belgelere sahip olmak kaydıyla, tapu kaydı aranmaksızın, 8. maddedeki koşullara uygun olarak, imar planlarına göre yapılabilir ve işletilebilir.”

Bu maddede belirtildiği gibi yapılacak yapılar öncelikle kamu yararını korumalı ve kamu yararına kullanılmalıdır. Yine turistik yapı yapılacak alan var olan imar planına uygun olmalıdır. Ancak Turizmi Teşvik Kanunu bu maddelerle tezat oluşturan başka uygulamaları içermektedir. Turizm merkezi ilan edilen alanın bulunduğu bölgeye ait nazım planına uyma zorunluluğunun ortadan kalkmasıdır. Herhangi bir alanın yapılaşma koşulları tüm planlama kademesi içinde bir plana tabidir. Ancak o alan turizm merkezi ilan edilirse planların içinde bir delik açılır ve o bölgenin yapılaşma koşulları turizm bakanlığı tarafından hazırlanacak plana tabi olur.

Turizm merkezi ilan edilen herhangi bir alanda yapı yapmanın koşulunun Turizmi Teşvik Kanunu kapsamında kamu yararının korunması olarak ifade edilmesi ilk bakışta oldukça olumlu bir yaklaşım olarak görülmektedir. Ancak üzerinde biraz düşünüldüğünde bu ön koşulun bilimsel yöntemlerle asla ispatlanamayacak bir kriter olduğu görülecektir. Böyle muğlâk bir ön koşul her türlü manipülasyona açık gözükmektedir. Bu ön koşul 1980'lerin popülist politik ortamında IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda getirilen ülkeye yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak ve yabancı yatırımcıların turizm alanlarındaki yatırımların önündeki bürokratik

engellerin kaldırılması ile ilgili maddelerle birlikte düşünüldüğünde ise neredeyse süreci hızlandırmak adına yasada bırakılmış bir açık kapı olduğunu düşündürmektedir.

Gökkafes projesinin hayata geçirilmesi IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Turizmi Teşvik Kanunu'nun damgasını vurduğu sosyo-politik ortamda birbiri ardına ortaya çıkan benzer özelliklerdeki yatırım projelerinin konuşulduğu bir anda düşünülmüştür.

4.2 Gökkafes (Süzer Plaza)

Yapı Şişli ilçesi, Gümüşsuyu mahallesi, 78 pafta, 755 ada, 12 parselde bulunmaktadır. Yapının inşaatı ile ilgili proje başvurusu, ruhsat ve izin belgesi alma gibi tüm bürokratik işlemleri 1983 ile 2001 yılları arasında gerçekleşmiştir ve yapı 06.10.2001 tarihinde Ritz-Carlton Oteli olarak açılmıştır.

Gökkafes yapısının 15 yıla yakın süren yapım sürecini anlamak oldukça zordur. Bu süreç içerisinde birçok olay iç içe geçmiştir. Yapı hakkında açılan onlarca dava bulunmaktadır. Bu davalar sonu yapılaşma izinleri tekrar tekrar değişmiştir. Sürecin her aşamasında daha önce gizli kalan bir olay açığa çıkmıştır ve gidişat buna göre yeniden konumlanmıştır. Süreci tüm bu karışıklıklar içerisinde çözümlmek için katman katman soymak gerekmiştir. Bu uzun soluklu ve detaylı çalışmanın sonucunda sürece ilişkin tüm aktörler, değişen yapılaşma izinleri, ruhsat iptalleri, tepeden inme yasaların etkileri ve kamuoyuna yansıma şekillerinin içinde bulunduğu Gökkafes'e ait tarihsel akış diyagramı oluşturulmuştur.

Bu diyagram detaylı bir şekilde incelendiğinde birbiri ardına gelişen olayların inşaat sürecine nasıl yön verdiği, aktörlerin sürece etkileri görecektir (Şekil 4.1). Ancak Gökkafes yapısı tez kapsamında bu tarihsel akış diyagramı üzerinden incelenmemiştir. Çünkü bu iç içe geçmiş karmaşık olaylar silsilesi yasal-yasadışı karşılaşmalar bağlamında bir yapının yapılmasını mümkün kılan etmenlerden birisi olarak algılanmaktadır ve bu sürece katkı sağlamaktan çekinilmiştir. Bilakis bu süreç içerisinde öne çıkan olaylar teker teker incelenmiş ve aktörler bağlamında değerlendirilmiştir.

4.2.1 Yapıdan önce 12 parselin durumu

Yapının üzerinde bulunduğu alan 1939 tarihli ve Henri Prost tarafından yapılan Beyoğlu Nazım Planına göre Taşkışla binası ile Dolmabahçe arasında kalan 755 ada daha geniş olarak ise 2 No'lu Park Alanı sınırları içinde kalmaktadır. 12 parselin durumu Prost planına uygun olarak 17.02.1954 tasdik tarihli plan örneğinde de gösterilmiştir. İmar ve İskan Bakanlığınca 06.12.1977'de onaylanan ve İstanbul Belediye Meclisinin uygun gördüğü 1/1000 ölçekli plan tadilatında 755 adadaki 2, 3, 4 parsellerinin bir kısmı, 6, 10, 14 ve 12 parsellerin önemli bir kısmı YEŞİL ALAN olarak gösterilmiştir (Tarihi ve Doğal Çevrenin Korunması Davalarında Bilirkişi Raporları, 2000).

İTÜ'nün konuya dâhil olması 26.10.1967 tarihli bir plan değişikliği ile olmuştur. Bu plana göre 755 ada 12 parselin de içinde bulunduğu alan İTÜ Lokal Alanı ve Yola ayrılmıştır. İTÜ Rektörlüğünün 04.01.1983 tarihli yazısında bu alanla ilgili istimlâk kararından vazgeçildiği belirtilmiştir (a.g.e.).

4.2.2 2 No'lu park alanının turizm merkezi ilan edilmesi

IV. Kalkınma Planınının 823. maddesinde⁴ belirtilen “*Turizm sektöründe, öncelikle fiziksel planları kesinleşmiş bölgelerde, kitle turizmine ve dış turizme dönük nitelik taşıyan büyük ölçekli yatırımlar yabancı sermaye politikası çerçevesinde özendirilecektir*” yabancı sermayenin yurda çekilmesi için kullanılacak yöntemlerden bir tanesi turizm yatırımlarıdır. Ancak bu yatırımlar maddede belirtildiği gibi turizm bölgesi ilan edilmiş ve planları hazır olan bölgeler içindir. Bugünkü Ritz Carlton otelin bulunduğu Gümüşsuyu vadisi ise 1983 yılında Turizm Merkezi değil Boğaziçi'ne eşdeğer korunması gereken YEŞİL ALAN konumundadır. Bu alanda bir turizm işletmesi yapılmak istenirse alanın statüsü değiştirilmeli ve yeni plan çalışmaları yapılması gerekmektedir.

Diğer yandan Süzer Turizm A.Ş. 24.05.1983 tarihinde 12 parselde 400 veya 600 yataklı bir otel yatırımı için Devlet Planlama Teşkilatına başvuruda bulunmuştur. Bu başvuru sırasında Süzer Turizm A.Ş. parselin henüz sahibi değildir. DPT bu başvuru ile çok ilgilenmiş ve kısa sürede olumlu görüş bildirmiştir. (Şekil 4.2)

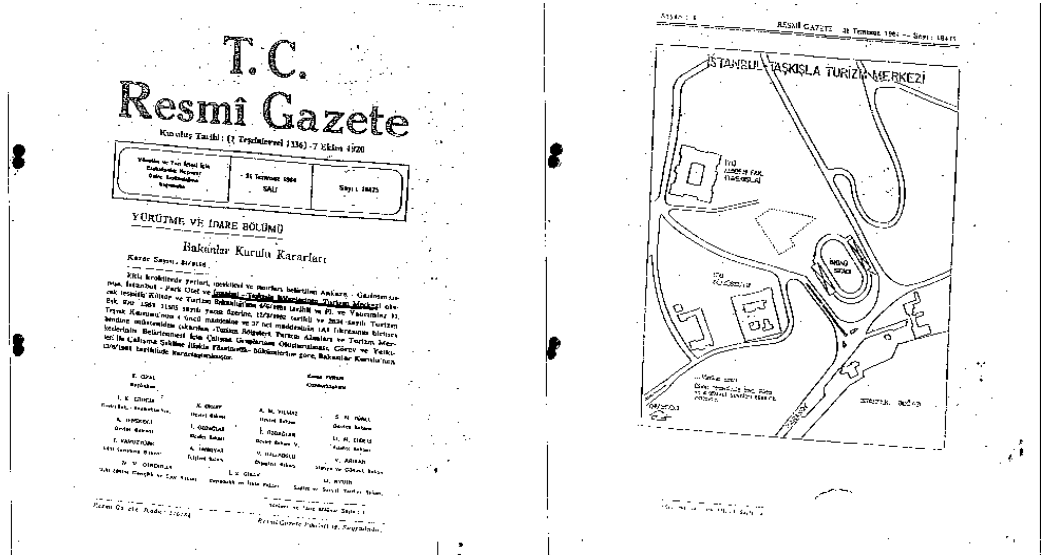
⁴ IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı, ikinci kesim, üçüncü bölümün üçüncü kısım, sekizinci ana başlık olan Yabancı Sermaye Politikası altında 823. Madde

12 parsel Süzer Turizm A.Ş.'ye geçmiştir ancak statüsü hala turizm alanı değildir. 23.05.1984 tarihinde bu alanın turizm merkezi ilan edilmesi için 9 bakanlık, DPT, Çevre Müsteşarlığı temsilcileri ve Genelkurmay Başkanlığı temsilcisi⁵ ile Turizm Merkezleri için Bakanlıklararası komisyon toplanmıştır. Bu komisyonda alınan kararla alan Turizm Merkezi ilan edilmiştir. Ancak hemen duyurulmamıştır. Çünkü komisyonda bir karşıt görüş vardı. Bu karşıt görüş Genelkurmay Temsilcisine aittir:

“Hızla artan İstanbul nüfus yoğunluğuna paralel olarak YEŞİL ALANLAR’a büyük ihtiyaç duyulmasına karşın adı geçen tarihi kışla önünde oluşturulacak betonlaşmanın önüne geçilmesinin zorunlu olacağı değerlendirilmektedir. Bu nedenle, Boğaziçi alanında olduğu gibi belirtilen yerde de tarihi değerlerin korunması ve yeşil alanın muhafazası bakımından konunun yeniden gözden geçirilmesi uygun mütalaa edilmektedir.” (a.g.e.)

Darbeden sonraki ilk genel seçimin(1983) sonucunda Anavatan Partisi tek parti olarak hükümete gelmiştir ve Turgut Özal başbakan olmuştur. Bu güçlü tek parti hükümetinin kurulmasından hemen sonra 31 Temmuz 1984’te Turgut Özal başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulunda bu alan 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’na atıfla Bakanlıklararası komisyondaki olumsuz görüş dikkate alınmadan Taşkışla Turizm Merkezi ilan edilmiştir. (Şekil 4.4)

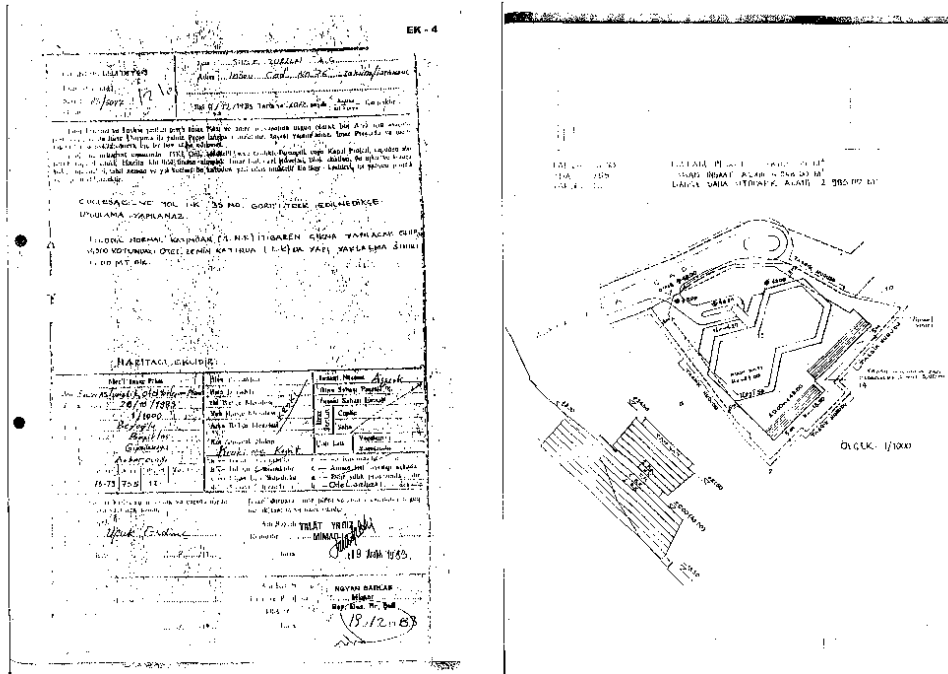
Şekil 4.4 : Bakanlar Kurulu kararı (Resmi Gazete)

⁵ 1980-1983 yılları arasında darbe sonrası hükümeti kuran ve kendisi de bir asker olan Bülent Ulusu başbakanlık yapmıştır. 1983 genel seçimlerine Milli Güvenlik Komisyonunun izin verdiği 3 parti katılmıştır ve Turgut Özal başbakan olmuştur.

4.2.3 Yapının imar koşulları

12 parselin Süzer Plaza'ya geçmesinden sonra 19.12.1983 tarihli 1/1000 ölçekli Mevzi İmar Planında (Turistik Otel Yerleşim Planı) yapının krokisindeki bilgiler şöyledir:

- Arsa içinde kalan Culdesac ve yol terk edilmedikçe uygulama yapılamaz
- toplam inşaat alanı: 48.000 m2, taban inşaat alanı: 4.948 m2, bahçe saha otopark alanı: 2.983 m2
- KAKS: 2,5
- Yapı Yüksekliği: +24,50 m, bodrum kat adedi serbest (Şekil 4.5)

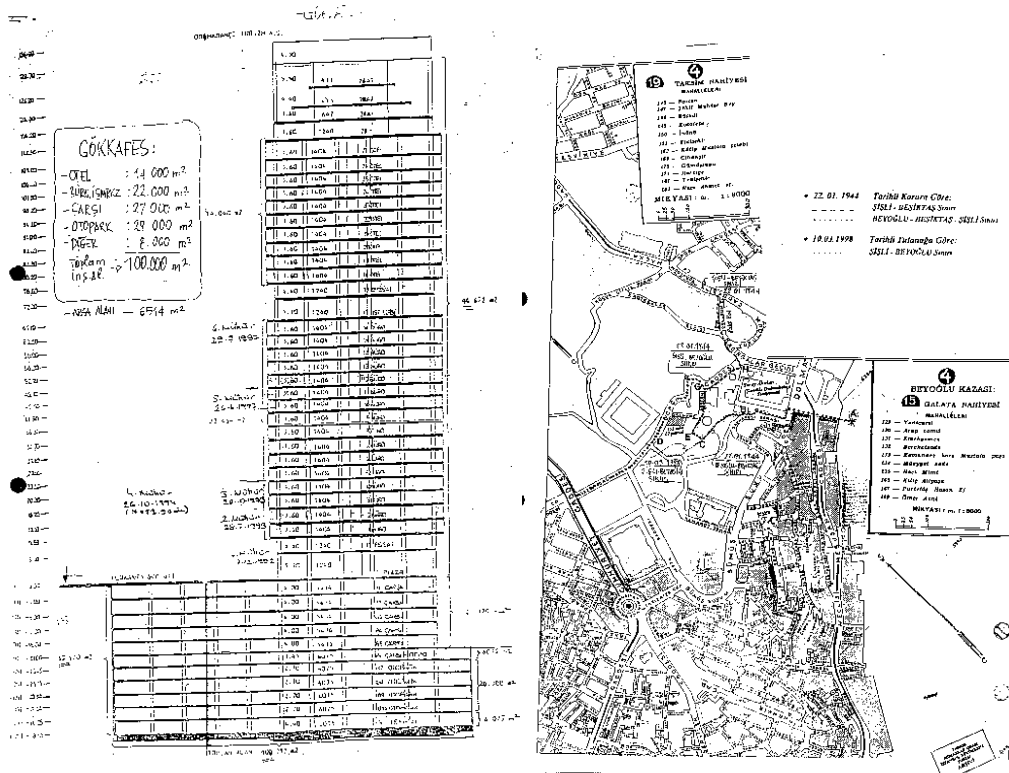

Şekil 4.5 : Turistik Otel Yerleşim Planı (Mevzi İmar Planı)

Bu tarihten sonra Süzer Plaza için Beyoğlu Belediyesinden 1984,1987 ve 1989 tarihlerinde plan tadilatı istenmiştir. Ancak her talep ardından belediye 1983 onaylı mevzi imar planındaki şartları tekrar kabul etmiştir. Ancak 1989 yılında Süzer Turizm A.Ş. son onaylanan planın iptal edilmesi için dava açmıştır, gerekçesi ise turizm alanlarının plan yapım ve onay yetkisinin belediyelerde değil de Turizm Bakanlığında olmasıdır. Bu dava sonucunda plan iptal edilir. Bu gelişme ardından 1990 yılında Turizm Bakanlığınca Kaks:6,0; yapı yüksekliği serbest, bodrum kat adedi serbest şartlarının geçerli olduğu bir plan onaylanır. Ardından 1992 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca bu alan için 1/5000'lik Nazım Planı yapılır ve

onaylanır. Bu plandaki yapılaşma şartları ise 83 yılındaki planda olduğu gibi yapı yüksekliği 24,50m olarak gösterilir. Bu planın iptali için açılan dava da yine yetkinin Turizm Bakanlığında olduğu gerekçesiyle iptal edilir. 1997 yılında ise 1/1000'lik plan da dayanağı olan 1/5000'lik plan iptal edildiği için Danıştay tarafından iptal edilir. Yapı üzerinde yükseldiği alana ilişkin onanmış bir plan olmadığı için plansız bir alandır ve dolayısıyla da ruhsatsız bir inşaat durumundadır. Tüm bu dava süreçlerinde yapının inşaaata devam ettiği bilinmektedir (a.g.e.).

Süzer Turizm A.Ş.'nin daha önce yapılamasını istediği plan tadilatı 10.09.1998 tarihinde 1/1000 ölçekli bir planla bakanlık tarafından onaylanır. Bu plana göre yapı emsal dışı kalan katlar haricinde 25 adet normal katlı olarak görünmektedir. Çatı saçak kotu 99.70m, çatı üst kotu ise 120.75m'dir. Bu tarihe kadar Beyoğlu Belediyesi tarafından inşaaata pek çok kereler mühür vurulmuş ve yapı tatil tutanakları hazırlanmıştır. Tüm bu sürecin birbirine geçtiği bir anda Şişli Belediyesi arsaya ait kararların kendisine ait olduğunu iddia etmiştir. Bu konu Beyoğlu Belediyesi ve Şişli Belediyesi arasında bir dava ile neticelenmiştir. Dava neticesinde 10.03.1998 tarihinde 12 parsel Şişli Belediyesi Hudutlarına alınmıştır. (Şekil 4.6)

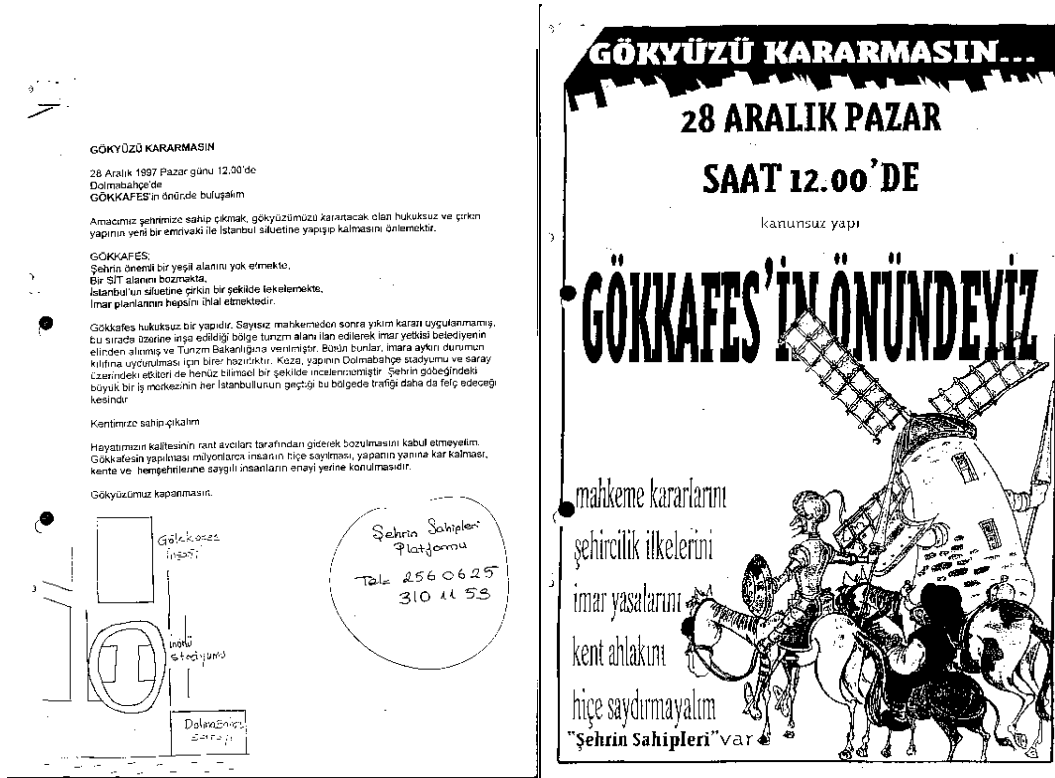
Şekil 4.6 : 1998 yılı onaylı plan tadilatı ve sınır değişikliği kararı

4.3 Kamuoyunda Gökkafe (Süzer Plaza)

Gökkafe binası yapımı sırasında ve inşaatı bittikten sonra basında çok yer almış bir yapıdır. Bazı haberlerde ağır bir üslupla eleştirilirken, bazı haberlerde destek verici ifadeler kullanılmıştır. Bazı haberlerde ise sürecin başından beri meydana gelen olayları anlatır süreç analizleri yer almaktadır. Bu haberlerle kamuoyu haberdar edilmekte ve bazen de protesto gösterilerine çağırılmaktadır.

4.3.1 Gökkafe'ye karşı düzenlenen gösteriler

Gökkafe'ye karşı düzenlenen ilk gösteri *Gökyüzü Kararmasının* isimlidir. Bu gösteri 28.12.1997 tarihinde bir sivil toplum kuruluşu olan Şehrin Sahipleri Platformu önderliğinde düzenlenmiştir (Şekil 4.7).

Şekil 4.7 : Gökyüzü Kararmasının

İkinci gösteri ise 25 Ekim 1998 tarihli *Gökkafe'ye Karşı Hukuk Zinciri* isimli gösteridir. Bu gösteri ilkinde göre çok daha geniş kitlelere ulaşabilmiştir. Halk gazeteler aracılığı ile gösteriye çağırılmıştır (Şekil 4.8). Bu gösteriye aralarında Şehrin Sahipleri Platformu, DİSK, KESK ve Mimarlar Odası'nın da bulunduğu 13 sivil toplum kuruluşu ile Beyoğlu Belediyesinden temsilciler katılmıştır.

Şekil 4.8 : Gökkafes'e karşı hukuk zinciri (16.10.1998 Milliyet)

Bu gösteride 2000 kişi el ele tutuşarak Gökkafes'in etrafında 1 km'lik bir zincir oluşturmuştur (Gökkafes İstemiyoruz, 1998). Toplumun her kesiminden insanın katıldığı gösteride sinema oyuncusu Müjde Ar ve Füsun Demirel gibi ünlü simalar da yer almıştır. Bunların yanı sıra o günkü Mimarlar Odası Başkanı Oktay Ekinci, ÖDP Genel Başkanı Ufuk Uras, İnsani Yerleşimler Derneği Başkanı Korhan Gümüş de gösteriye katılmıştır. Gazeteler tarafından oldukça ilgi gören bu olay gösteriden sonraki günlerde de sıkça manşetlere taşınmıştır (Şekil 4.9).

Şekil 4.9 : Gösteriye katılanların görüntüleri (26.10.1998 Yeni Yüzyıl)

Gökkafes'in üzerinde bulunduğu arsanın tapu kaydında bulunan yapı yapılamaz şerhinin Süzer Holding'e devri sırasında tapu müdürlüğünde görevli memurlar tarafından mahkeme kararı olmaksızın silindiğinin ortaya çıkması üzerine İTÜ, Büyükşehir Belediyesi ve Hazine olayı mahkemeye taşımıştır. Dava sonucu mahkeme arsaya yapı yapılamaz kararını vermiştir. Kararın uygulanmaması üzerine 12.11.2004 günü aralarında 32 sivil toplum kuruluşundan temsilcilerin de bulunduğu topluluk Gökkafes'in önünde "Hukuka Saygı" eylemi yapmıştır.

Tüm bu eylemlere karşın yapı hala ayakta ve işletilmeye devam edilmektedir.

4.3.2 Süzer Plaza'nın savunması

Süzer Plaza yapımı sırasında yaşanan ve hukuki davalara da konu olan olayların kamuoyuna basın yoluyla yansması karşısında kendi savunmasını çeşitli yollarla yapmıştır. Bunlardan bir tanesi Mimarlar Odası Kütüphanesi'nin arşivinde bulunan tarihsiz, başlıksız ve kimin hazırladığının bilgisi bulunmayan bir kitapçıktır. Bu kitapçık bilgisayar ortamında hazırlanmış birkaç sayfanın bir yazardan çıktı alınarak bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu yapıyla kitapçığın oluşturulmasında profesyonel bir yardım alınmadığı anlaşılmaktadır. Kitapçık "Süzer Plaza Bir Yargı Abidesidir" ifadesi ile başlamaktadır. Hakkında açılan tüm davalardan haklı taraf olarak çıktığı ve tüm karşı çabalara rağmen ayakta duran bir yapı olduğu anlatılmaktadır ve Süzer Plaza'nın ülke ekonomisine getireceği katkılar sıralanmaktadır. Kitapçığın ilerleyen sayfalarında Süzer Plaza'nın tapusu, ruhsatı ve kısmi turizm işletme belgesi gibi yapının yasallığını kanıtlayan belgelerin fotokopileri bulunmaktadır. Yine kitapçıkta 1983 yılına dayanan yapının izin süreçlerini gösterir belgelerin fotokopileri bulunmaktadır. Bunlar arasında 1983 tarihli Mevzi İmar Planı ve Taşkışla bölgesinin turizm merkezi ilan edildiği Bakanlar Kurulu Kararı'nın da kopyaları yer almaktadır. Kitapçıkta resmi belgelerin yanında basında Süzer Plaza hakkında över nitelikte çıkan haberlerin de kopyaları bulunmaktadır. Bu kitapçığın bir sayfasında ise "Tarih Tekerrürden İbarettir" başlıklı bir yazı dikkati çekmektedir. Bu yazıda Eiffel Kulesi'nin inşasından sonra Paris'teki mimarlar, ressam, heykeltıraşlar ve yazarlar tarafından beğenilmediği çeşitli alıntılarla anlatılmakta ve aydın kesimin kuleye karşı düzenlediği protestolardan ve imza kampanyalarından dem vurmaktadır.

Diğer savunma yazıları Dolmabahçe Turizm A.Ş. tarafından gazetelerdeki yazılara karşılık olarak yayınlanmıştır. Bunlardan bir kaç Gökkafe inşaatını sık sık gündeme getiren Oktay Ekinci ve Perihan Mağden'in dinlendiğinin ortaya çıkması üzerine iddiaların yalanlandığı bir basın açıklamasıdır ve bir başkası yapının inşaatının durdurulmasından sonra gece saatlerinde inşaatta kaynak yapılması sırasında ortaya çıkan ışıkların görülmesi üzerine basında çıkan yazılara verilen cevap niteliğindeki açıklamadır. Bu basın açıklamaları oldukça fazladır. Dolmabahçe Turizm A.Ş. 11 Mayıs 1999 tarihli Radikal gazetesi yazısında bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“İnşaatla başladığımız günden bu yana geçen 16 yıl içinde mücadelemizi her zaman hukuksal platformda sürdürerek binayı tamamladık. Binamız aleyhine yazı yazan her gazeteciye basın özgürlüğüne saygı sınırları içinde açıklamalar gönderdik, bir kısmını da ziyaret ederek gerçekleri yüz yüze anlatmaya çalıştık, hukuksal doğruları gösteren belgeleri sunduk”

Bu basın açıklamalarında bir örnek ise Şekil 4.10'daki gibidir. 25.10.1998 tarihli yazı “SEVGİLİ İSTANBULLU’LAR” hitabıyla başlamaktadır. Yayınlandığı güne kadar yapı hakkında ortaya atılmış iddialar arasında en sivriyenlere toplu cevap verme niyetindedir. Arsanın turizm merkezi olduğu, tapudaki şerh konusu ve sınır değişikliği bu konular arasındadır. Açıklama İstanbul halkının ve aydınlarının yapıya sahip çıkması temennisi ile sonlanmaktadır.

4.3.3 Basından Süzer Plaza’ya destek

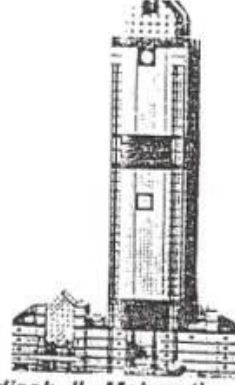
Süzer Plaza'nın izin ve inşaat süreçlerine karşı duran kişilerin ve kuruluşların yanında destek çıkanlar da olmuştur. Bu yapıya destek veren aktörlerden bir tanesi de basındır. Günlük gazetelerde çıkan Süzer Plaza'yı över nitelikteki haberler ile toplumun hafızasında belirli bir algı oluşturulduğu söylenebilir. Diğer yandan bu destek içerikli haberlerin ve yazıların sürekli dava konusu olan binaya dair getirilen eleştirilerle birlikte tez ve antitez olarak karşıt görüşleri kamuoyuna birlikte sunduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz.

25.10.1998

SEVGİLİ İSTANBULLU'LAR,

Gümüşsuyun'da yapılan ve bazı kesimlerce Gökkafe adı yakıştırılan binamız için çok şey yazıldı, çok şey söylendi. Ancak, hepsi iyiyi yaptırmamaya, güzeli engellemeye yönelik olduğundan gerçekleri öğrenmeniz amacıyla aşağıdaki açıklamanın yapılmasını kamuoyuna saygımızın gereği olarak görüyoruz.

- Binamızın alanı Turizm Merkezidir. Turizm Bakanlığının yaptığı plana uygun inşaat yapılmaktadır.
- Diğer turistik tesisler gibi kamu malına değil, bedeli ödenerek alınmış kendi mülkümüze yapılmaktadır.
- Belediyelerin yaptığı bütün haksız engellemeler yargı kararlarıyla kaldırılmıştır. Ancak engelleme çabaları haklılığımıza rağmen sürdürülmeye çalışılmaktadır.

- Parselimizde kesinlikle irtifak yoktur. Sadece 1824 yılında Padişah II. Mahmut'un bu bölgede (Dolmabahçe'den Mecidiye Kışlası'na kadar) askeri alan olması sebebiyle binalar yapılmasını yasaklayan tahşiyeye notu vardır. Oysa ortada ne padişah kaldı, ne de bölgede kışla. Söz konusu yerde aradan geçen 175 yılda binlerce bina yapıldı ve şehir merkezi oldu. 1984 yılında da bu bölge Bakanlar Kurulu kararıyla, Cumhurbaşkanı'nın da onayıyla Turizm Merkezi ilan edildi. Öyleyse 175 yıllık Padişah yasaklarına neden sığınma ihtiyacı duyuluyor, yoksa başka özlemler mi var ?

- 9 Kasım 1997'deki sınır tesbiti müracaatımız üzerine Vilayet 4 ay içerisinde cevap vermeyince, açılan dava üzerinde Valilik 10 Mart 1998 tarihinde, içinde Beyoğlu Belediyesi Harita Şefi ve Mühendislerinin de bulunduğu 8 kişilik bir teknik heyete Toprak üstü uygulaması yaptırmıştır. Yapılan incelemede 8 kişilik tüm teknik heyet parselin Şişli İlçe sınırları dahilinde olduğunu tesbit etmiştir. Bu rapor üzerine Vilayet, parselin Şişli'de olduğuna ilişkin işlemleri yürürlüğe koymuştur.

- Binamızın mimarı dünyanın en ünlü mimarlarından bir Türk olarak kıvanç duyduğumuz Sayın Doruk PAMİR'dir. Sayın Doruk PAMİR Projeyi İstanbul silüetine en uygun, kentin, güzelliğini arttıracak, ince, zarif, minarelere öykünen, çevreyle uyumlu bir sanat yapısı olarak tasarlamıştır.

- Tamamlandığında bugün karşı çıkanların bile övüneceği, İstanbul'un simgesi bir yapı olacaktır.

- Haklının, iyinin, güzelin, doğrunun yanında olmanız, kent güzelliğini ve ülkenin ekonomik girdilerini arttıracak binamıza İstanbul halkı ve aydınları olarak sahip çıkmanız dileğiyle.

Sevgi ve Saygılarımızla,

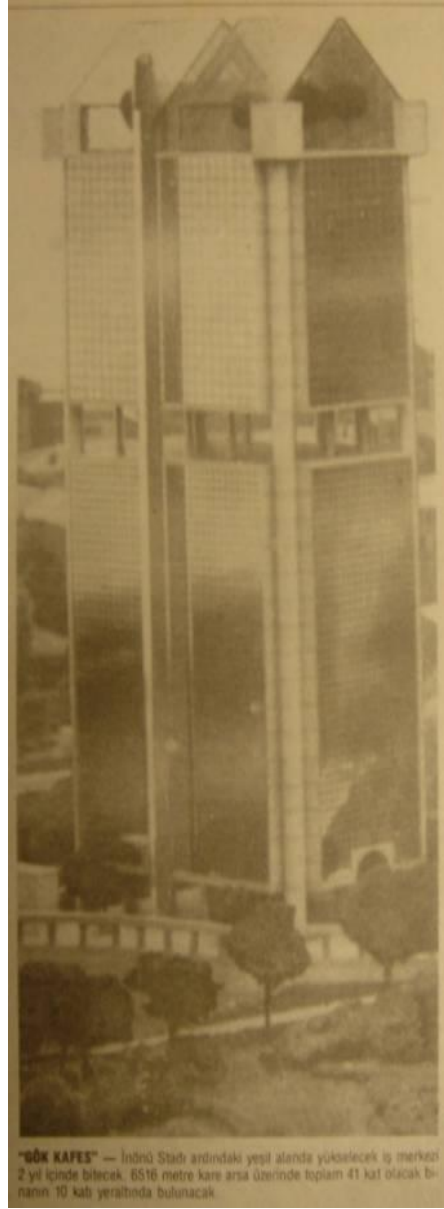
Şekil 4.10 : 25.10.1998 tarihli Dolmabahçe Turizm A.Ş. ye ait basın açıklaması

“Taksim Oteli Para Bekliyor” başlıklı haberde yapının inşa edileceği arsanın turizm merkezi ilan edildiğini ancak inşaatı başlamazsa yatırım belgesinin iptal edilme ihtimalinin olduğuna vurgu yapılmaktadır. Haberde 1985 yılı itibarıyla yapılması planlanan yapının o güne kadar arsanın temini ve inşaat izni çıkmasına ilişkin genel bilgiler verilirken yatırımcılara çağrıda bulunulduğu rahatlıkla düşünülebilir. Yapılması planlanan yapıya ait maketin resminin hemen altına düşülen bir dipnotta büyük harflerle yazılmış olan “*Dalan da ortak*” ibaresi ise sanki bu yatırımın bir teminatı niteliğindedir (Şekil 4.11).

Şekil 4.11 : 30.03.1985 Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi'nin “İstanbul'un Çehresi Değişiyor: Yeditepeli Şehre Dev Merkezler” başlığıyla manşetten verdiği haberde Ritz Carlton ile birlikte içinde PERPA ve Dünya Ticaret Merkezi'nin de bulunduğu İstanbul'daki diğer turizm merkezlerinde inşa edilecek yapılardan İstanbul'un çehresini değiştirecek yapılar olarak bahsetmektedir. Haberin detayında Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın bu yapıları “*İstanbul Belediyesi'nin sigortaları*” olarak gördüğü ifade edilmektedir. İstanbul'un çehresini değiştirecek bu yapıların inşaat süreçleri ve nitelikleri hakkında genel bilgiler verilirken İstanbul ekonomisine getireceği katkılara dikkat çekilmektedir (Şekil 4.12).

Şekil 4.12 : 02.07.1988 Cumhuriyet Gazetesi

Gökkafes'in inşaat sürecinin davalara sıkça konu olduğu, ama diğer yandan da bu dava süreçlerine karşılık inşaatın tüm hızıyla devam ettiği 1997 ve 1998 yılları oldukça önemli yıllardır. Çünkü bu yıllarda yapı her yönüyle basın yoluyla gündemde kalmış ve hakkında pek çok haber yapılmıştır. Hatta köşe yazarları arasında atışma haline dönüşmüş köşe yazıları da bu yıllarda çıkmıştır. İşte bu gazete köşesinden birbirine cevaben yazılan yazıların başlangıcı Hıncal Uluç'un 20 Ekim 1998 tarihinde Gökkafes'in etrafında oluşturulacak Hukuk Zincirine karşı görüşünü ifade ettiği yazıdır. Uluç bu yazısında New York'un silüetinden, Paris Defans'ından ve Eiffel Kulesinden örnekler vererek Gökkafes'in İstanbul'un çağdaş silüetini oluşturacağını savunmaktadır. "Haliç'in karşı tarafı, çağdaş İstanbul'dur. Burada

gökdelenler yükselir ve onlar 20. Yüzyılın silüetini oluştururlar, eskinin tam karşısında. “ ifadesiyle bu savımı dile getirmektedir. Gökkafe’sin de bu perspektifle beraber “*eski/ yeni birleşimi o harika mimarisiyle*” İstanbul’un Eiffel Kulesi olma potansiyeli taşıdığını ifade etmektedir. Gökkafe’s’e karşı çıkan kesimi de Eiffel Kulesi’ne karşı çıkanlara benzeterek eleştirmektedir. Uluç yazı dilinden ve kullandığı hitaplardan anlaşıldığı üzere Gökkafe’s inşaatına tam destek verdiğini göstermektedir (Şekil 4.13).

Şekil 4.13 : 20.10.1998 Sabah Gazetesi

Yine Gökkafe’s’e karşı Hukuk Zinciri eyleminden hemen bir gün sonra Cumhuriyet Bayramı kutlamalarından bir görüntü Hürriyet Gazetesine yansımıştır. Haberin detayında Cumhuriyet’in yetmiş beşinci yıl dönümü kutlamalarına denk gelen bu kutlamanın ne kadar coşkulu geçtiğini ve yüz binlerce kişinin bu kutlamalara katıldığını ifade edilmektedir. “Türkiye laiktir laik kalacak” sloganlarıyla kalabalık toplulukların yetmiş beşinci yılı coşkuyla kutladığı anlatılmaktadır. Yetmiş beşinci yıl kutlamalarını konu eden haberin görseli ise havai fişek gösterisi ile birlikte Gökkafe’s inşaatının yer aldığı İstanbul’un modern silüetininin vurgulanmak istendiğini düşündürmektedir (Şekil 4.14).

Şekil 4.14 : 31.10.1998 Hürriyet Gazetesi

Avrupa Konseyi'nin Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlamasını tavsiye etmesi üzerine yapılan haberde kullanılmış fotoğrafta Dolmabahçe Camisi, Gökkafe ve Türk Bayrağı yan yana sırayla görülmektedir. Haberin detayında bu fotoğrafın aslında Amerikan haber ajansı tarafından Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne tanıtmak için kullanıldığı ifade edilmektedir. Fotoğraf bu bakış açısıyla incelendiğinde Türkiye'nin modern yüzünü ifade etmek için kullanıldığı düşünülmektedir. Avrupa Birliğine ilk defa bir Müslüman ülkenin üyeliği söz konusu olduğundan cami ile birlikte bir gökdelenin kadraja birlikte alınması manidar hale gelmektedir (Şekil 4.15).

Şekil 4.15 : 08.10.2004 Hürriyet Gazetesi

İstanbul'da 2001 yılında meydana gelen terörist saldırıları ve ekonomik gerileme üzerine Ritz Carlton Hotel Company Başkanı Simon F. Cooper ile yapılan söyleşi haber konusu olmuştur. Haberde Gökkafe binasında yer alan Ritz Carlton Oteli'nin terör olayları sebebiyle tam kapasiteyle çalışmadığına vurgu yapılmaktadır. Ancak bu şartlara rağmen Cooper İstanbul'un tarihine vurgu yaparak geleceğinden umutlu olduğunu dile getirmektedir ve hükümetin bunu daha da cazipleştirmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Yazının diğer bölümlerinde Ritz Carlton oteller zincirinin dünya çapındaki başarılarından bahseder bir tanıtım yazısı ve İstanbul'un geleceğine dair turizm perspektifleri sunulmaktadır (Şekil 4.16).

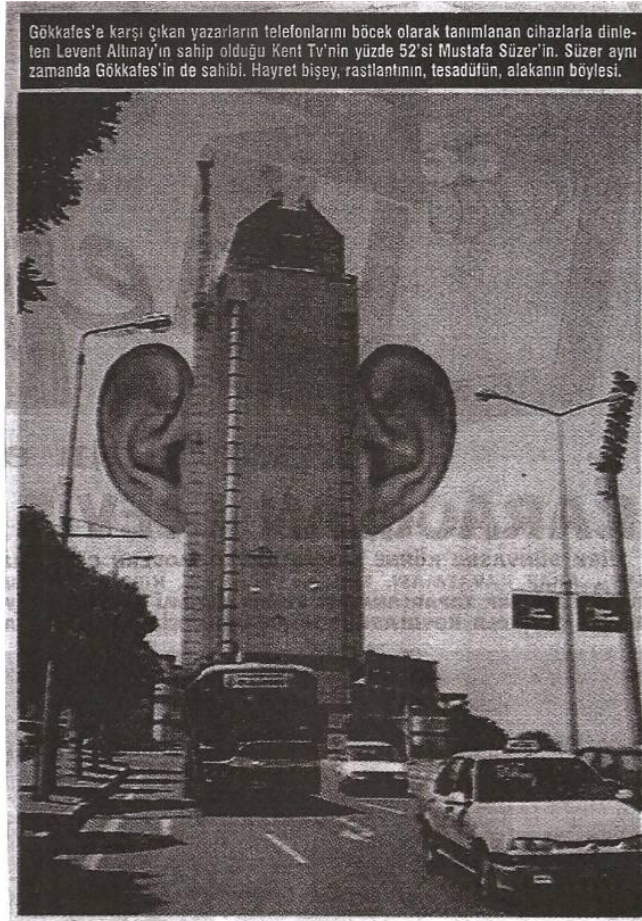
Şekil 4.16 : 07.11.2004 Hürriyet Gazetesi

4.3.4 Karikatürlere konu olan gökdelen

Gökkafe yapısı birçok mimari yapıya göre basında belki de en çok yer almış yapıdır. Bu yapı hakkında çıkan haberler ve yazılardan bazıları destekler niteliktedir, bazıları ise eleştirel niteliktedir. Bu iki farklı bakış açısı bazı zamanlarda karşılıklı atışmalara dönüşmüştür. Köşe yazılarında yer alan bu atışmalar, karşılıklı fikir ifadelerinin tansiyonu en yükselten örnekleridir. Ancak Gökkafe'yi konu alan diğer köşe yazılarında da çeşitli yazarlar tarafından kullanılan yazı dili genellikle yüksek doz gerilim taşımaktadır. Söz konusu yapının işletildiği ve dolayısıyla tüm tartışmalara dışarıdan bakma imkânı sağlayan bu zaman diliminden süreç incelendiğinde; karşılıklı gerilimi tırmandıran bu ifade biçimi adeta berrak bir tartışma ortamının önünü kapatan bir yöntem olarak algılanmaktadır. Özellikle süreç boyunca meydana gelen ilginç olaylar da hep bu tarzla kamuoyuna sunulduğundan süreç içerisindeki önemli olaylarla önemsiz olaylar arasındaki fark da kapanmaktadır. Bu noktada karikatürler devreye girmektedir. Karikatürler doğası gereği eleştirel bir formatta olduğundan esprili dili ile süreç içerisinde sivrilmiş olayları daha net algılamak imkânı sunmaktadır.

Gökkafes karikatürlere sıklıkla konu olmuş bir yapıdır. Bu bağlamda bu karikatürlerden iki tanesi seçilmiş ve örnek olarak incelenmiştir.

Bu karikatürlerden ilki 1999 yılında Gökkafes hakkında yazdıkları yazılarla önemli bir mücadele sürdüren o zaman ki TMMOB Mimarlar Odası Başkanı ve Cumhuriyet Gazetesi yazarı Oktay Ekinci ve Radikal Gazetesi yazarı Perihan Mağden'in telefonlarının dinlendiğinin ortaya çıkması üzerine Lemna Dergisi'nde çıkmış bir karikatürdür. Karikatürün üst kısmında yer alan kısa yazıda dinleme olayıyla ilgili detay bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilere göre Ekinci'nin ve Mağden'in telefonlarını dinleten Levent Altınay'ın⁶ sahip olduğu Kent TV'nin %52'si Süzer Holding'in de sahibi olan Mustafa Süzer'e ait. Bu haberin gündeme gelmesiyle basında çıkan pek çok haberde dinlemeler Gökkafes yapısı ile bağdaştırılmıştır. Karikatürde de yapıya iki kulak eklenerek olay hafızalara görsel olarak kazınmıştır (Şekil 4.17).

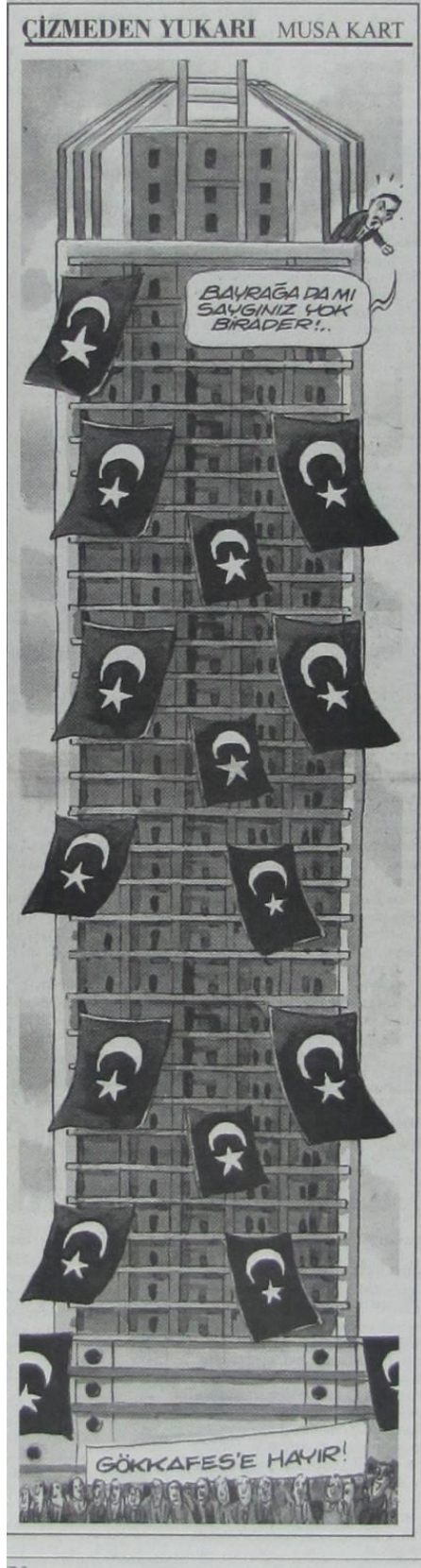

Şekil 4.17 : 22.05.1999 Lemna Dergisi

⁶ Levent Altınay Biri Bizi Gözetliyor (BBG) ve Gelinim Olur musun isimli medyada çok yankı uyandıran, varlığı sosyologlar ve psikologlar tarafından çokça tartışılmış programların yapımcı şirketi Senkron TV'nin sahibidir.

İkinci karikatür ise 1998 Ekim'inde yapılan Gökkafe'si İstemiyoruz gösterisinde yaşanan bir olayı eleştirmektedir. O dönem gecekonduların yıkımında insanların yıkımların önüne geçmek için yapıya Türk Bayrağı asma'sı bilindik bir olaydır. Gökkafe's önünde gerçekleştirilen gösteri sırasında da Gökkafe's inşaatının üzerinde büyük ebatlı Türk Bayrakları görülmüştür. Musa Kart'a ait olan bu karikatürde bu olay esprili bir şekilde ele alınmaktadır. Karikatürde göze çarpanlar "Gökkafe's'e hayır!" pankartıyla yapının dibinde toplanmış kalabalık ve inşaatın üzerine asılmış çok sayıda Türk bayrağıdır. Yapının üzerinde ise Mustafa Süzer olduğu tahmin edilen bir çizgi karakter "Bayrağı da mı saygınız yok birader!" diyerek aşağıdaki kalabalığa seslenmektedir (Şekil 4.18).

Gökkafe's olayını eleştiren karikatürlerin hepsinin aynı özellikte olduğu söylenemez. Bazı karikatürler de basında yer alan genel gerilimli dili devam ettirmiştir. Ancak öne çıkan bu iki örnek bu tarzın dışında kalmıştır ve atışmalı/yüceltici haberlerde, köşe yazılarında gözden kaçan noktaları gözler önüne sermiştir.

Şekil 4.18 : 01.11.1998 Cumhuriyet Gazetesi

4.3.5 Gazete okurlarından protesto

Gökkafes olayında genellikle eleştirel yazıların yer aldığı Cumhuriyet Gazetesi'nde 27.10.1998 tarihinde yayınlanan tam sayfa Süzer Plaza savunmasının yer alması neticesinde Cumhuriyet Gazetesi okuru da süreçte bir aktör olarak yerini almıştır. Şekil 4.19'da Cumhuriyet Gazetesi'ne gelen mektuplarda kullanılan sitemkar dil dikkat çekmektedir. Okurlar gazetenin tam sayfa Süzer Plaza ilanından birkaç gün önce gerçekleştirilen "Gökkafes'i İstemiyoruz" mitingine sessiz kalmasını da eleştirmekte ve gazetenin maddi sıkıntılar yaşayıp yaşamadığını sorgulamaktadır. Bu protesto mektuplarını yazarların büyük bir çoğunluğunun mimar olması ise başka bir önemli noktadır.

Genel Yayın Yönetmeni
Cumhuriyet Gazetesi
Cağaloğlu-İSTANBUL

38 yaşımdayım . 15 yaşından bu yana Cumhuriyet gazetesi okuyorum.

"GÖKKAFES" eylemi öncesi ve sonrası basında ilk defa bir ambargo delinmişken, kendi gazetemdeki bu sessizliği anlamış değilim.

25 Ekim 1998'de yapılan Gökkafes İçin Hukuk Zinciri eylemi Cumhuriyet gazetesinde sadece küçük bir haber olarak geçirilmiştir.

27 Ekim 1998'de ise tam sayfa SÜZER'in ilanını çıkarmış olması düşündürücüdür.

Bir Cumhuriyet okuru olarak, yaklaşımınızı protesto ediyorum.

C.Sami YILMAZTÜRK
Mimar

(YAZI İŞLERİ MÜDÜRLÜĞÜ
DİKKATİNE)

Bugün gazetenizde yer alan ve aslında savunma amacıyla verilen GÖKKAFES ilanı ve ilanda yer alan fotoğraf bir suçun ve suç ortaklarının duyurusudur.

Fotoğraf bir "YESİL ALAN"ın ne hale getirildiğinin görüntüsünü veriyor : bu halyle bir suç duyurusudur. Yazı ise GÖKKAFES suçunun suç ortaklarının duyurusudur.

Suçluların açıklıkla ilanı hep isterdik. Bu ilan ; başta KEREM EVREN ve TURGUT ÖZAL olmak üzere İstanbul 'a bu ihaneti yapan suçluları açıklamıştır.

Saygılarımla,
Erdal AKTULGA
Mimarlar Odası
İst. Büyükkent Şb.
II. Bşk.

27 Ekim 1998

Sayın HİKMET ÇETİNKAYA ve
İBRAHİM YILDIZ dikkatine A C İ L

GÖKKAFES EYLEMİ ÖNCESİ VE
SONRASINDA SESSİZ KALMANIZ
KABULLENEMİYORUM.

BİR DE,
BUGÜNKÜ GÖKKAFES İLANINA
ANLAM VEREMİYORUM.

HABER UÇURSAYDINIZ,
ELİMİZDEN GELENI YAPARDIK.

Anlayışınıza güvenerek, bu tepkimi
30 yıllık okur olarak göstermeye hakkım
olduğuna inanıyorum.

Şener Özler
Mimar

Sevgili Cumhuriyet Gazetesi Yöneticilerine,

Ben 42 yaşında Cumhuriyet okurluğumu babasından devralmış bir okuyucunuzum.

27.10.1998 tarihinde 3.sayfada Gökkafesçilerin tam sayfa renkli ilanını görünce bu yazıyı yazma ihtiyacı duydum. Gazetede ki ilanlara karşı olduğumu sanmayın ancak 26.10.,1998 tarihinde gazetede çıkan Gökkafes haberinizin boyutu ve içeriğinden sonra 27.10.98 tarihindeki ilan boyutu Gazetemizin finansman konusundaki açmazının göstergesi olabilir. Öyle ise, lütfen siz de diğer gazeteler gibi tencere tabak promosyonlarına başlayın . Çünkü promosyonlar bile böyle bir ilandan daha masum kalabilir.

Cumhuriyet okurluğum devam edecektir.

Saygılar sunam

ŞENER MACİT

Şekil 4.19 : Cumhuriyet Gazetesi'ni protesto eden okurların mektupları

4.4 Mimari Tasarım

Öncelikle Gökkafes ismiyle ünlenen binanın mimari tasarım ölçütleri çerçevesinde sorgulanmasının oldukça zor olduğunu söylemek gerekir. Çünkü bu yapı kamuoyu önünde hep ontolojik sorgulamalarla yer almıştır. Gökkafes'in yapım aşamasında yasaların ve planların çarpıtıldığı yönünde getirilen eleştiriler ya da yapının Türkiye'nin gelişmişliğini simgelediği düşünüldüğünden inşa edilmesi gerektiği yönündeki destekler herkesin hafızasında hâlihazırda belirli önyargılar oluşturmuş durumdadır. Gökkafes'in içinde bulunduğu koşullar çerçevesinde yapılmasının etik olmadığını düşünenler için yapı mimari görüntüsünden öte bir hukuksuzluk anıtıdır. Diğer yandan ise yapıyı destekleyenler için Türkiye'nin gelişmesinin göstergesi bir gökdelen projesidir. Yapının bu tezin alan çalışması niteliğinde olması tam da bu sebepten ileri gelmektedir. Ancak yapının gösterge değeri yanında mimari üretim süreçleri de oldukça önem taşımaktadır. Türkiye'deki yasal-yasadışı ilişkilerin ve üretim süreçlerinin iç içe geçtiği mimarlık ortamında mimar ve işveren ilişkilerinin tartışılması gerekmektedir. Tam da bu noktada Gökkafes yapısının bu tartışmaya ışık tutacağı düşünülmektedir.

Mimari tasarım tartışmasını sağlıklı bir şekilde yapabilmek için Gökkafes yapısıyla belirli bir mesafe kurulması gerekmektedir. Çünkü mimari özelliklerin görülebilmesi için her ne kadar zor ise de ontolojik süreçlerin olabildiğince dışarıda tutulması gerekir. Sorgulama sırasında bu mesafeyi korumak adına üç temel nokta üzerinden yapıya yaklaşılacaktır. Bunlar; müellif mimarın genel tasarım yaklaşımı, yapı ölçeğinde mimari özellikler ve kentsel ölçekte simgesel değerlerdir.

4.4.1 Doruk Pamir'in tasarım yaklaşımı

Yapının mimarı Doruk Pamir 30 Nisan 1938'de İstanbul'da doğmuştur. Mimarlık ile küçük yaşta gittiği bir mimarlık sergisinde tanışmıştır. Bu vesile ile doğan maket merakı uçak maketi yapımına kadar ulaşmış ve lise yıllarında mühendis olma isteğine dönüşmüştür. Liseyi sınıf birincisi olarak bitirdikten sonra Cornell Üniversitesi Mühendislik bölümüne kabul edilmiştir. Ancak çeşitli nedenlerle yurtdışına çıkamadığından Ankara'da o sene öğrenci almaya başlayan Orta Doğu Teknoloji Enstitüsü(ODTÜ) Mimarlık Bölümünde eğitimine başlamıştır (Yücel, 1992). Mimarlık bölümünü 1 numaralı diploma ile tamamlamıştır. Mezuniyetin hemen ardından Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde mimarlık yüksek lisansı,

Harvard Üniversitesi'nde kentsel tasarım yüksek lisansını tamamlamıştır. Üniversitelerde öğretmenlik de yapmış olan Pamir pek çok ulusal ve uluslararası yarışmaya katılmış ve dereceler kazanmıştır.

Amerika'da eğitim ve öğrenim hayatının bir kısmını geçiren Pamir önemli mimarlarla birebir tanışma ve çalışma fırsatı bulmuştur. Kurduğu bu ilişkiler tasarım anlayışını kuşkusuz etkilemiştir. Özkan bu etkileşimi şu şekilde ifade etmektedir (Özkan, 1992):

“Doruk'un önemli niteliklerinden biri yorulmaz mücadeleciliği ve vazgeçirilemez inadıdır. İş ve dostluk pahasına sürdürdüğü bu ödün vermezliğin kaynağı olmasa bile, pekiştirilmesi, sanırım, Amerika'daki hocası ve dostu Serge Chermayeff'tir. Tasarım değerlerinde her türlü yapaylık ve bezemeden uzaklığı Cambridge'de yanında çalıştığı Walter Gropius ve onun tasarım grubu olan The Architects Collaborative(TAC)'den kaynaklanmaktadır. TAC geç-çağdaş akımının 1960'larda belki de en duru örneklerini vermiş mimarlık firmalarından biriydi. Genel mekân örgütlemesinde düşüncesini etkileyenler arasında, 1960'ların sonlarında etkinlik kazanan Louis Kahn'ın hizmet alanları ile hizmet edilen alanların yatay ve düşey ortamlarda açıkça ayrılması ilkeleri içinde değerlendirilebilir. Ama yalın, duru, düzenli bir biçimde temiz tanımlanmış şeffaf ve sağır yüzeyler ve yapının bütününden kaynaklanan oranlar dizgesinin varlığı ile belki de dolaylı olarak etkilendiği mimar I.M.Pei'dir. Mario Botta ile olabilecek anıştırmalarda benzerlik olsa bile, nedensellik söz konusu değildir. Küçük ölçekte ve benzeşim gösteren yapıların çoğu Botta'nın kendi sentezini uluslararası mimarlık kamuoyuna sunmasından çok öncedir.”

Pamir Amerika'daki eğitimi ve Türkiye'deki öğretim görevliliği süresince bir yandan da meslek hayatını sürdürmüştür. ODTÜ'de asistan iken Kemal Aran ile katıldıkları Mersin Sahil Şeridi Mevzii İmar Planı yarışmasında birinci geldikten sonra projenin uygulanması için Stüdyo 14'ü kurmuştur. Doruk Pamir bugüne değin meslek hayatını bu ofisin çatısı altında sürdürmektedir.

Pamir'in mimari tasarım anlayışını anlamak adına şimdiye kadar yaptığı bazı projelere bakmak gerekir. Pek çok büyük ölçekli projeye imza atmış olan Pamir'in yapılarının hepsi hayata geçmemiştir, ancak bu projeler uluslararası yarışmalarda dereceler almış projelerdir (Şekil 4.20).

P.S.U. MİMARLIK VE MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ EK BİNASI
STATE COLLAGE, PA, ABD/1985

BAHÇEŞEHİR TERAS EVLER
İSTANBUL / 1987

BAHÇEŞEHİR KENT VİLLALARI
İSTANBUL / 1991

GENÇLİK SPOR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ANKARA / 1984

BAKÜ OTEL
BAKÜ, AZERBAJCAN / 1998

NOVOKİROVSKY TİCARET MERKEZİ
MOSKOVA, RUSYA / 2000

Şekil 4.20 : Doruk Pamir'in projeleri (Hollein, 2006)

Pamir mimarisinin temel özelliğini teşkil eden ana eksen Modernizm kavramında odaklanıyor. Meslek yaşamının değişik evreleri –daha ayrıntılı ve dikkatli bir analizde- belirli farklılıklar içerseler de, bu evreler arasında ciddi bir süreklilik izleniyor ve Modernizm bu sürekliliğin harcını oluşturuyor. Bu Modernizm yer yer –ve önemli ölçüde- teknolojik ifadelerle dışa vuruluyor. Bazen de mimar, Modernizm sonrasında çoğulcu ifadeciliğinden etkilenerek tarihsel ve yerel göndermelere

başvurmaktan çekinmiyor. Ancak, mimari kurgusunun temelini Pamir hep net ve belirleyici bir rasyonalizme dayanmaktan hiçbir zaman uzak kalmadı ve bu rasyonalizmi Modernizmin rasyonalizm anlayışı oldu (Yücel, 1992).

Genel olarak modern mimarinin özellikle konstrüktivizme ait yanlarıyla tasarım anlayışını geliştiren Doruk Pamir genel olarak tüm yapılarında kararlı bir tasarım anlayışı göstermiş olsa da Postmodern etkilerle bazı farklılıklara da gitmiştir. Bu durumu Bozdoğan şu ifadelerle dile getirmektedir: “ODTÜ’nün mimari kültürünü oluşturan güçlü formlar ve geometriler, teknolojinin estetize edilmesi ve özellikle de bariz bir Louis Kahn etkisi Doruk Pamir’in de en belirleyici mimari kimliği olarak karşımıza çıkıyor (yuvarlak pencereler, servis kuleleri, bazen bunaltıcı bulabileceğimiz bir geometri tahakkümü)... 1980’lerden başlayarak Postmodern kültürün Doruk Pamir’in mimarlığına da sızdığını, hatta belki hep varolmuş fakat daha önceleri tarifsiz bir Modernist etik tarafından bastırılmış olan form oyunlarının açığa çıktığını görüyoruz... Diğer yandan İngiliz ampirik mimarlığının en güçlü söylemini oluşturan high-tech de Doruk Pamir’in 1980’lerdeki çalışmalarında daha öne çıkmış, uzay çerçeveleri, perfore çelik kirişler, yansıtıcı cam cepheler vb.den oluşan bir dil...”(Bozdoğan, 1992).

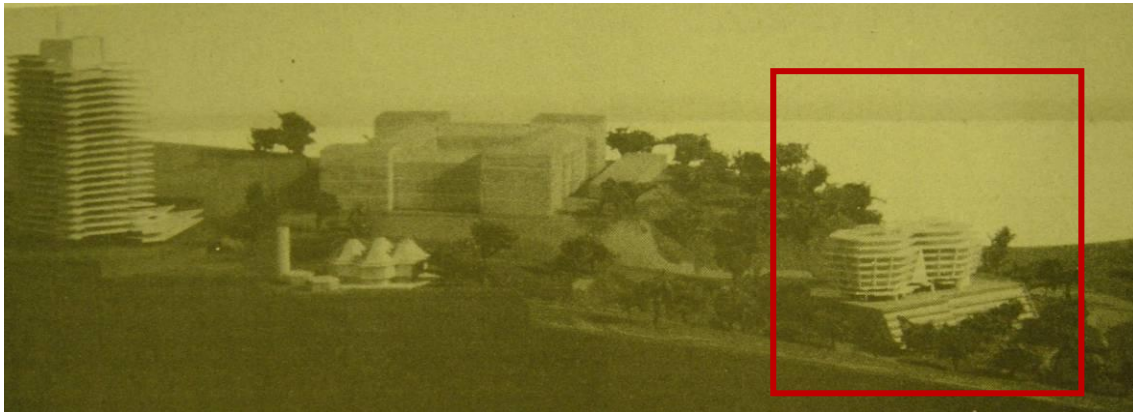
Doruk Pamir tasarım yaklaşım felsefesini kendi ifadeleri ile şöyle ifade etmektedir: “Bu soruyu cevaplandırmak benim için çok zor. Çünkü, benim Le Corbusier’in beş prensibi ya da F.L.Wright’ın öğretileri gibi, her yapıda uyguladığım bir paket felsefem yok. Her konunun içinde bulunduğu ortam, zaman veya özel koşullar bizi olaya bir şekilde yaklaştırıyor. Tabii ki, bunların arasında biçimsel veya davranış olarak beraberlikler var. Ancak, bu benim değil, sizlerin karar vereceğiniz bir konu” (Akçay, Özbay, 1990).

Doruk Pamir’in aldığı mimarlık eğitimi, gerek ders aldığı hocaların etkisi gerekse dönemin mimarlık anlayışının etkisi düşünüldüğünde tam anlamıyla modern mimarlık öğretilerini kapsamaktadır. Nitekim mimarın öğrencilik yıllarında ve öğrencilikten hemen sonraki yıllarda yaptığı Avrupa ve Amerika seyahatlerinde etkilendiği yapılar da modernizmin simgesi haline gelmiş yapılardır. Moderniteden etkilenen bu genç mimarın tasarım anlayışı meslek hayatının ilk yıllarında tasarladığı yapılara da yansımıştır. Ancak 80’den sonra tasarladığı yapılarda postmodernizmin etkileri yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Geometrik öğelerin bir arada kullanılması, yerel motiflerin tasarımlarda yer almaya başlaması ve işlevsiz strüktür öğelerinin görsel

amaçlı kullanılması postmodernist duruşun en öne çıkan göstergeleridir. Pamir'in yapılarında öne çıkan bir başka önemli etken ise high-tech diye nitelendirebileceğimiz malzeme kullanımlarıdır. Bu malzemeleri kullanımı da yine kendi tarzında geleneksel özelliklere bürünmüştür. Onun tasarımında çelik kirişler bir kafes görüntüsüne dönüşürken, yansıtıcı cam cephelerde kahverengi tonlardaki camlarla cephede yatay şeritler oluşturarak cami cephelerindeki küfeki taşının renk tonlamasını yakalamıştır. Doruk Pamir yapılarında öne çıkan bir başka nokta ise mimarın yapının köşelerine olan yaklaşımıdır. Köşeleri geometrik formlarla boşaltan mimar, bu noktaları yapının belki de en dikkat çeken noktası haline getirmektedir. Pamir mimarlığında yuvarlak pencereler önemli bir yer teşkil etmektedir. Mimarın kendisi de bir yazısında Kahn mimarlığından oldukça etkilendiğini ifade etmektedir. Yuvarlak pencereler bu etkilenmenin vücuda gelmiş hali olarak nitelendirilebilir.

4.4.2 Gökkafes'in mimari özellikleri

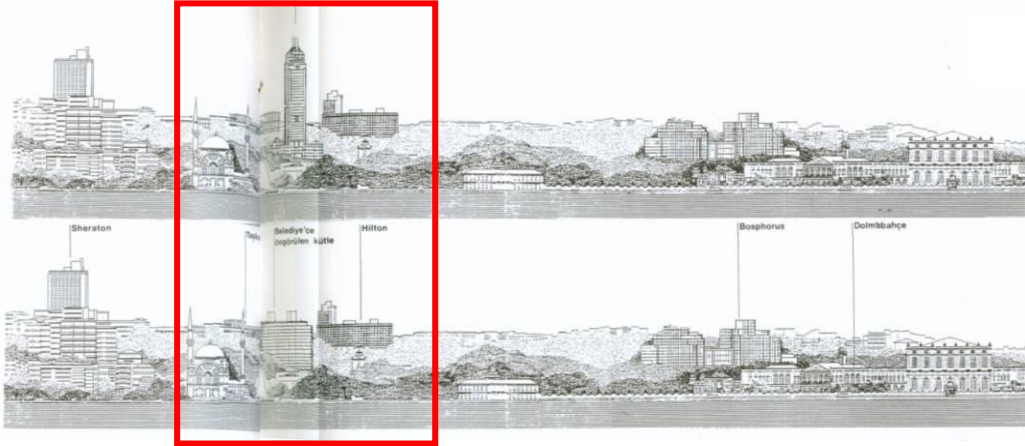
Süzer Plaza için bugün bilinen halinden farklı olarak tasarım aşamasında Sedad Hakkı Eldem'den bir proje önerisi alınmıştır (Şekil 4.21). Bu öneride yapı 12 katlı olup, Taşkılla subasman seviyesini geçmemektedir. Özkan'a göre bu projeden çeşitli nedenlerle vazgeçilmiş, ancak öngördüğü bütün parseli kullanabilen ve sıfır kotu olarak kabullenen 49,50 gabarisi üzerine 24,50 yüksekliği geçmeyen yapılaşma düzeni içinde yurtdışından da katılımlarla altı proje daha geliştirilmiştir. Projenin yapımını üstlenen STFA Yapı Yatırımları A.Ş. Doruk Pamir'in sahibi olduğu Stüdyo 14'ten de bir öneri istemiştir (2006).

Şekil 4.21 : Sedad Hakkı Eldem'in ilk tasarımı (30.03.1985 Cumhuriyet Gazetesi)

Bu gelişmeyle 1988 tarihi itibariyle Süzer Plaza olayı Doruk Pamir cephesinde başlamış bulunmaktadır. Bu tarihten sonra önceki tasarımlarda 12 katlı olan bir kütleden, gökdelen tasarımına nasıl ulaşıldığına Pamir'in kendi ifadeleri açıklık getirmektedir:

“... 24.50 yüksekliğin arkasındaki mantığı sorgulamaya başladık. Yanıt, bu yüksekliğin Taşkışla'nın subasman kotuna tekabül ettiği ve dolayısıyla bu tarihi yapıya ve görünümüne “saygılı” olduğu idi. Ancak ufak tefek bir irdeleme sonucu bu kulağa hoş gelen kıstasın görme açıları ele alındığında gerçekte duygusal bir martaval olduğu ortaya çıkıyordu. Zira proje alanı ile Taşkışla dik bir yamaçta yer aldığından, bütün alana yayılan bir yapılaşma ne kadar alçak olursa olsun Dolmabahçe ve Boğaz'dan tarihi yapının neredeyse tüm görünümüne engel oluyordu. Bu nedenle oraya yaygın ve masif bir kütle yerine, taban alanı sınırlı bir kule yapı, Taşkışla'nın görünümünü en az zedeleyen bir tutum, bize çok daha mantıklı geldi. Böylece işveren ve belediyeye ikinci bir seçenek sunduk. İlk başlarda her iki merci de buna karşı çıktılar, ancak sabırla ve birazcık da inatla kabul ettirdik (Özkan, 2006).” (Şekil 4.22)

Şekil 4.22 : Pamir'in önceki yapılaşma koşullarıyla bir gökdelen yapısını karşılaştırarak etüt ettiği boğaz silueti çalışması (Bozdoğan, 1992)

Gökkafes yapısının isim babası da olan Doruk Pamir alana yüksek bir yapı yapmaya karar verdikten sonra Belediyeye ve işverene düşüncesini kabul ettirmek için belirttiğini pek çok söyleşide dile getirmiştir. Doruk Pamir'e göre bu alana yapılacak yapının yüksek bir kule olmasının geçerli bir başka nedeni ise “Sıra Gökkafes'te mi?” isimli makalede şu şekilde ifade edilmektedir: “Bizim yaptığımız proje yüzde yirmilik bir alana yerleşiyor. Aksi durumda arazinin yüzde 80-90'ına yerleşiyor. Bizim yaptığımız proje ile çok daha fazla alanın önü açık kalıyor” (1994).

Şekil 4.23 : Doruk Pamir'e ait önceki tasarımın karşılaştırmalı yapılaşma etüt çalışması (Url-2)

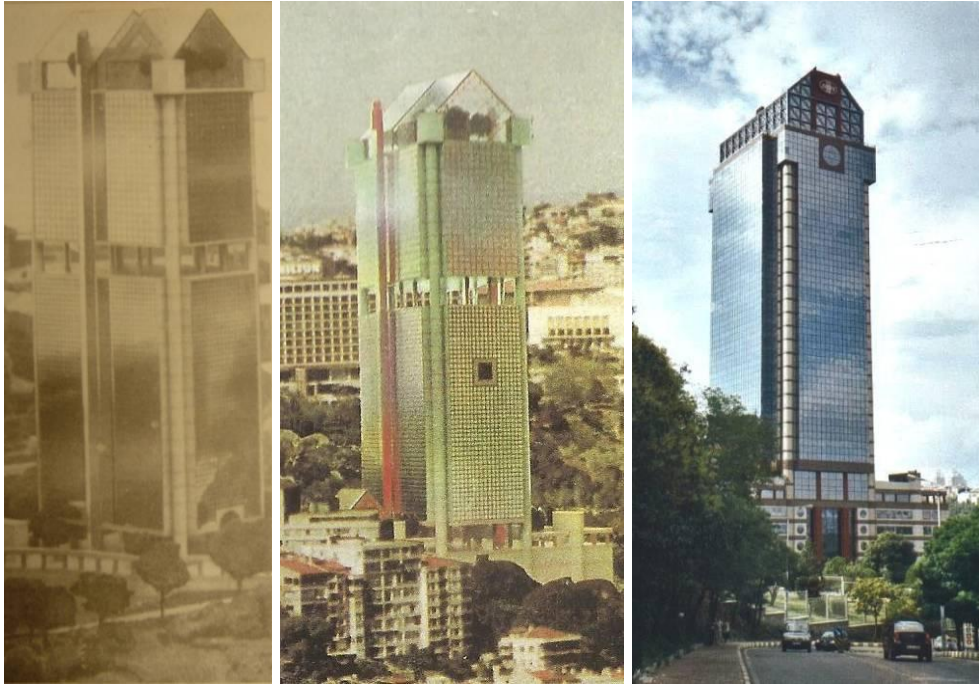
Pamir'e göre yapının gökdelen olması gerekliliğinin bu iki önemli nedeni kendi etüt çalışmalarına dayanmaktadır (Şekil 4.23). Teorikte Gökkafes'ten önce önerilen yapı silüette çok daha kötü bir görüntü oluşturmakta ve varsayılanın aksine Taşkışla'nın önünü tamamen kapatmaktadır. Tasarlanan gökdelen ile daha ince-uzun bir yapılaşma ile Taşkışla'nın arkada kalan cephesinin bir kısmının önü boşaltılmaktadır. Yine Pamir'in çalışmalarına göre; Gökkafes'ten önceki tasarımın alan kullanımı da oldukça problemlidir. Taban alanındaki kullanım alanları daha küçük oturumlu yüksek bir yapıda çözüldüğünde Yeşil Alan özelliği bulunan bir bölgeye daha uyumlu bir yapılaşma olacağı düşünülmüştür.

Müellif mimar alana Şekil 4.22'de de görülen kütle yerine bir gökdelen yapısının yapılmasının çok daha iyi olduğunu savunmaktadır. Bu savunmasını çevreye hiçbir referans vermeyen bir kutu görünümündeki kütleyle gökdelen arasında seçim yapılması zorunluluğu penceresinden bakarak kuvvetlendirmektedir. Teorikte alana yapılacak yapılar sonsuz çeşitliliktedir. Nitekim Sedat Eldem'in tasarladığı ilk yapı çevreyle çok daha uyumlu, zamanın tasarım anlayışını yansıtır özellikle ve yapının en yüksek noktası yapılaşma kurallarına uygun olarak gerçekten Taşkışla'nın subasman kotunun altında olduğu bir yapıdır. Süzer Turizm A.Ş.'nin bu ilk tasarımdan sonra yabancı mimarlardan gelen tasarım önerileriyle Şekil 4.21'de görülen çevreye referans vermeden, Taşkışla'nın subasman kotunun altında bitmesi gereken yapı yüksekliğinin tartışmalara yol açacak şekilde hesaplanmasıyla oluşturulan tasarıma ulaşılmış olması bu süreçteki en sıkıntılı noktadır. Pamir'in sürece tam da bu noktada dâhil olması ve subasman kotunu sorgular bir yaklaşımda bulunması bir mimar tarafından geliştirilmesi gereken bir duruştur. Ancak bu sorgulamanın ardından “ya önceki masif kütle olacaktı ya da gökdelen olacaktı”

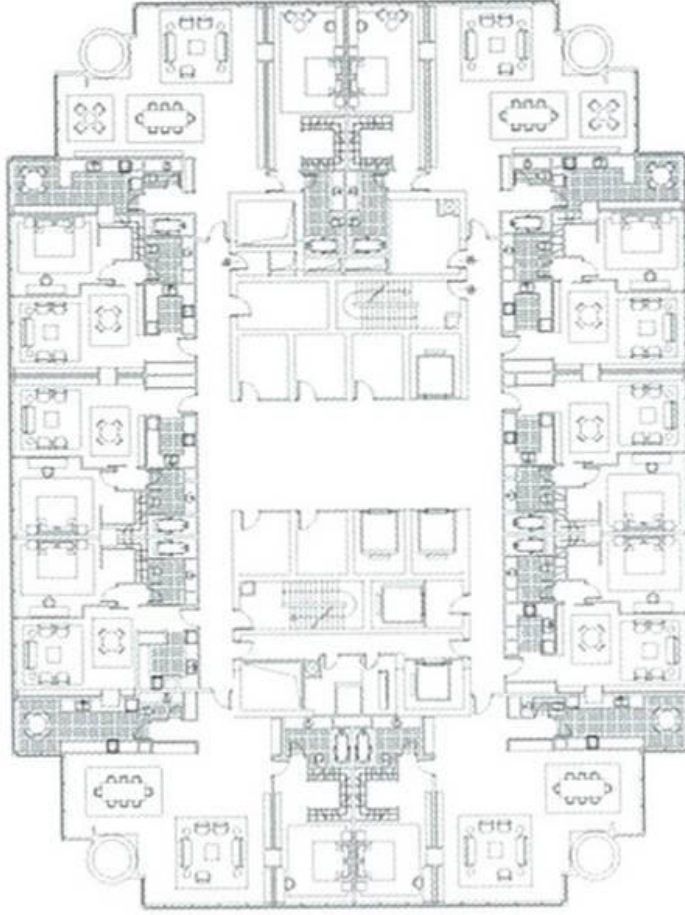
çerçevesiyle bir gökdelen projesi önerisinin getirilmesi tam da sürecin sıkıntılı doğasına uygun bir adımdır.

Çeşitli karar mercileri tarafından yapının gökdelen olmasına karar verildikten sonra, Pamir aralarında küçük farklılıklar olan, ana hatlarıyla birbirine benzeyen çeşitli öneriler geliştirmiştir (Şekil 4.24).

Yapı bugünkü hali ile 6500 m² parsel üzerinde, KAKS:6 yapılaşma koşuluyla yapılmış, 120,75m yüksekliğinde; 11 bodrum kat, zemin kat, 25 normal kat, 3 çatı katı olmak üzere toplam 40 kat ve 267 bağımsız bölümden oluşan bir gökdeldendir (Köktürk, 2010). Tasarımında Doruk Pamir’le birlikte Ercüment Gümrük ve Murat İltter’in imzası bulunmaktadır. Yapıda çarşı, ofisler, otel ve residence işlevli mekânlar bulunmaktadır. Yapının 1999 yılına ait deprem dayanıklılığı raporuna göre; giriş katı altındaki 11 katta otopark, otele ait servis katları, tesisat daireleri, alışveriş merkezi ve ofis katları bulunmaktadır. Giriş katı otel lobisi ve resepsiyon, giriş üstü 12 katı oteldir. 13. kat otele ait apart dairelerdir, kafesin içindeki en üst dört kat ise yine apart daireler için tasarlanmıştır. Yapı betonarme sistemle taşınmaktadır. Binanın tepesindeki çelik konstrüksiyonlu kafes sistem içerisinde özel apart daireleri barındırmaktadır. Yapının tip daire kat planlarında toplamda 10 bölüm bulunmaktadır (Şekil 4.25).

Şekil 4.24 : Gökkafeş’in farklı tasarım önerileri

Şekil 4.25 : Tip daire kat planları (Hollein, 2006)

Yapının tasarımında dikkati çeken unsurlar, cepheyi kaplayan yansıtıcı camlar, köşelerdeki daire kesitli yapı boyunca yükselen sütunlar ve yapının tepesindeki uzay kafes sistemle taşınmış adeta bir kubbeyi andıran alınlıklı küttedir. Tasarımcı köşelerde uzanan sütunlardaki kahverengi tonunda çok sayıdaki yatay şeridi geleneksel yapılarda kullanılan küfeki ve tuğla arasındaki kontrastı yakalamak adına kullandığını birçok yerde ifade etmiştir. Yine tasarımcının genel tasarım yaklaşımında var olan köşeleri boşaltma eğilimini Gökkafes yapısında bu sütunlarla gerçekleştirdiği görülmektedir. Müellif mimarın neredeyse diğer tüm yapılarında gördüğümüz uzay kafes sistemin görsel bir eleman olarak kullanılması bu yapıda belki de doruğa çıkmıştır. Yapının tamamının oranları ile bir sütunu andırdığı düşünülürse; kafes bölümü de metaforik olarak yapıyı taçlandırın sütun başlığına denk gelmektedir. Diğer yandan bu bölümdeki çelik elemanların bir araya geliş biçimi bazı yerel motifleri de andırmaktadır. Nitekim Yücel'in çalışmalarında Pamir ile Amerikalı bir mimarın Gökkafes üzerine yaptıkları bir tartışmada buna benzer bir değinme bulunmaktadır. Bu anekdot Pamir'in ağzından şu şekilde aktarılmaktadır:

“Ön proje üstünde çalışırken bir Amerikalı mimar dostumla tartışıyorduk. Adam, “yahu, bu bina ancak bir Türk gökdeleni olur” dedi. Tabii, ne kastettiyse! Ben bu yargıya bilinçli olarak yaptığımız renkli bantlardan vardığını sandım ve sordum. “ha, o da var; ama esas neden çelik kafesler, bana kuvvetle bir eski İstanbul evini anımsatıyor” dedi.” (1992)

Gökkafes’in tasarımı tam anlamıyla postmodern özellikler taşımaktadır. Geometrik öğelerin işlevsel gereklilikler olmadan görsel olarak bir araya gelmesi bunun en önemli göstergesidir. Nitekim kulenin dört köşesinde boylu boyunca yükselen sütunlar bunu kanıtlar niteliktedir. Yapının bitiştirindeki kafes bölümü ise her yönüyle mimari anlamda bir postmodern göstergedir. Bu bölümün beşik çatıya benzer bir formda olmasının hiçbir işlevsel gerekliliği bulunmamaktadır. Yine dış katmanlarının soyulup konstrüksiyonun ortaya çıkarılması formdaki işleve bağlı olmayan tutumu katmerlendirmektedir.

Postmodern bir gökdelen olarak nitelendirebileceğimiz yapı çevresiyle kurduğu ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda ise daha çok modern bir anlayış taşımaktadır. Çünkü postmodern dönem, modern dönemde ortaya çıkan toplumun yapılardan yabancılaştırılmasına karşıt olarak kamusal alan söylemleriyle kavramsallaştırılmıştır. Gökkafes yapısını bu gözle inceleyecek olursak yapının kamusal anlamında çevresiyle kurduğu ilişki oldukça sıkıntılıdır. Özellikle yapının kaidesi niteliğindeki kuleden daha geniş olan kısmı çevreye hiçbir referans vermeden arsanın sınırlarını takip eden bir kutu niteliğindedir. Yapının zemin kotta kurduğu bu sıkıntılı ilişkiyi Yüreklî “İstanbul: ya 0.00 kotunda olanlar” isimli makalesinde açık bir şekilde özetlemektedir; otellerin daha fazla yer kazanmak adına zemin kotu ile hiç ilişki kurmadan Neufert çözümleriyle tasarımlar yapması kaldırımdaki insanla ilişkiyi olanaksızlaştırmaktadır. Bu durumda deniz manzaralı niteliksiz cepheler oluşmaktadır. Bu türden cephe etkileşimlerinin insan ölçeğinde insanla ilişki kurar vaziyette düzenlenmesi hem kente bir değer katmış olurdu hem de yapı işletmecisi bundan ekonomik gelir sağlardı (2004).

Bu noktada böyle bir alana gökdelen yapılmış olmasının tekrar sorgulanması gündeme gelmektedir. Çünkü meslek pratiği içinden bir mimar olarak Dündaralp’e göre gökdelenler gökyüzü ile ilişkisi kuvvetli ancak zeminle ilişkisi sorunlu yapılardır. Bu yapıların formları teknolojik kısıtlardan dolayı tipolojik olmak

zorundadırlar ve yapıldığı çevreyle ilişki kuramamasının yanında trafik vb. altyapı problemlerini de beraberinde getirir (2011).

Diğer yandan Pamir'in ifadelerine göre şu anki mevcut yapı onun tasarımından daha farklı olarak inşa edilmiştir. Pamir'in pek çok kere dile getirdiği üzere kendisinin tasarladığı yapı zemin kotla ilişki kuran ve kamusal özellikler taşıyan bir yapıdır ve kule kısmı da daha incedir. Bu noktada yasal-yasadışı karşılaşmalar kavramı devreye girmektedir. Yapının yasal sınırlarının nerede bittiği yasadışı kısımlarının nerede başladığı tam olarak kestirilemediği için varolan yapının ne kadarının mimara ait olduğu da anlaşılamamaktadır.

Yasal-yasadışı karşılaşmalar bağlamında ele alınan yapı sürecin başından itibaren her aşamasıyla tartışmalıdır. Yeşil alan niteliğindeki bir alana yapı yapılması, üzerinde şerh bulunan bir arsaya yapı yapılması, yapının sürekli değişen yapılaşma koşulları, yapının yapıldığı arsanın bulunduğu belediyenin sınırların değiştirilmesiyle değişmesi ve yapının yıkılmaktan kurtulması gibi olaylar bu tartışmanın merkezindedir. Normal şartlar altında yeşil alan niteliğindeki bir alana yapı yapmak yasadışıdır, bu sebepten dolayı da imkansızdır. Ama buradaki yapının ruhsatı vardır, bu da yapının yasal bir statüde olduğunu göstermektedir. Yani yasadışı bir durum bir şekilde yasal hale gelmiştir. Yasadışı olan bir durumun bir şekilde yasal hale getirilmesi ise yasal durumu ya da yasadışı durumu sorgulanır hale getirir ve yasayı özellikle de bu örnekte olduğu gibi imar planlarını tartışmaya açar.

Bu yasal-yasadışı süreçlerin iç içe geçtiği yapım sürecinin tamamlanmasından sonra bugünkü haliyle yapıyı mimari sorgulamalardan geçirmek ise oldukça zorlaşmaktadır. Yapının tasarımı değerlendirilecek olursa yapının bitmiş halinin mimarın tasarladığından farklı olması bu değerlendirmeyi sağlıklılaştırmaktadır. Yapının kategorisi değerlendirildiğinde yine anlaşılamayacak işlevlerin bir araya geldiği görülecektir.

Yapı bu haliyle yasal-yasadışı karşılaşmaların bir doğal sonucu olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir ve İstanbul kentleşmesi içerisinde yalnız da kalmamaktadır. Hatta bu kategori içerisinde benzer yapılara nazaran belki de en tanınanı ve hafızalarda yer etmiş olanıdır. Yapı bu haliyle 1980 sonrası ortamının kentleşme eğilimlerini ve mimarlık ortamını hatırlatır niteliğiyle tarihte yerini almıştır.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Dünya'daki kentleşme örnekleri arasında küresel bir kent olarak İstanbul'un kentleşmesi de tıpkı diğerleri gibi kendine hastır. Bu karakteristiği ortaya koyan iç içe geçmiş unsurlar bütünüdür. İşte bu unsurlardan bir tanesi bu tez çalışmasında çerçevesi çizilmiş yasal-yasadışı karşılaşmalardır.

Yasal-yasadışı karşılaşmalar kavramı İstanbul için kurucu özelliكتedir. 1950'lerde kısmen başlamış 1980'lerden sonra ise palazlanarak kentleşmenin her katmanına yayılmış olan yasadışı yapılaşma pratiği İstanbul kentinin oldukça büyük bir kısmını kurmuştur. Ancak bu yasadışılık her zaman saf bir yasaya uygunsuzluk olarak tanımlanamaz. Örneğin kente yeni göç eden grupların barınma ihtiyacını karşılamak için nitelihsiz ve ucuz olan gecekondu yapıları imar planlarına göre yasadışı kalmaktadır, ancak bir yanılla da kent içinde bulunan konutlara yerleşmeye maddi gücü yetmeyen kalabalıkların barınma ihtiyacını karşıladığından tamamen de gayriahlaki değildir. Diğer yandan bir orman arazisine kapalı bir lüks konut sitesinin yapılması hem kent yasalarına aykırıdır hem de gayriahlakidir. Ancak bu yapılar yasal statüde bulunmaktadır. Bu iki uç örnek arasından konuya bakıldığında kent planları karşısında yasal olanla yasadışı olanın arasındaki sınırın kalktığı ve bu iki durumun iç içe geçtiği görülmektedir.

Yasal-yasadışı karşılaşmalar konusuna uç örnekler üzerinden baktığımızda ilk izlenimle bu kavramın negatif bir kavram olduğu sonucuna varılabilir. Ancak bu kavram içerisinde potansiyelleri de barındırmaktadır. Şöyleki; yayın organları tarafından gündeme getirilen yasal-yasadışı karşılaşmalar bağlamındaki uç örnekler toplumun hafızasında yer etmektedir ve yasa kavramını sorgulanır hale getirmektedir. Bu algıyla insanlar çevrelerini imar planlarına çok da bağlı kalmadan dönüştürmeye başlamaktadır. Bu da kentte yeni girdiler oluşturmaktadır. Özellikle İstanbul'un kendine has kentleşme karakteristiğini bu türden beklenmedik mekansal karşılaşmaların büyük oranda oluşturduğu söylenebilir. Diğer yandan kentin sürekli büyüyen ve dönüşen dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda var olan donmuş

kent planlarının kentin yeni ihtiyaçlarına cevap veremeyeceği durumlarda yasal-yasadışı karşılaşmalar kavramı potansiyel oluşturmaktadır.

Yasal-yasadışı karşılaşmaları barındıran yapılaşma biçimlerinin en uç örneklerden önemsiz yapılaşma ölçeklerine kadar toplumun hemen her katmanına yayılmış bir eğilim olduğu bu çerçeveden bakıldığında açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu noktadan sonra bir kavramsallaştırma olarak görülen yasal-yasadışı karşılaştırmalar görüngüsü İstanbul'da bir kentleşme imkanına dönüşmektedir. Yasanın ve yasadışının bu kadar iç içe geçtiği ve her kent yasasının sorgulanabilir ve değiştirilebilir hale geldiği bu noktada yasal-yasadışı karşılaşmaları barındıran yapıların kenlerde yer alması bir istisnadan ziyade bir imkan statüsüne erişmektedir. Bu da İstanbul kentleşmesinde bir tarz olarak yerini almaktadır.

Yasal-yasadışı karşılaşmalar kavramının bir yapı üzerinden incelenmesiyle görülmüştür ki, bu türden yapıları anlamak için sadece imar planları ve dava dosyalarını incelemek yeterli olmamaktadır. Süreç içerisinde yer alan aktörler ve aktörlerin rolleri de hikâyeyi okumakta başat rol oynamaktadır. Aktörlerin bazı noktalarda nasıl dirsek temasında bulunduğu ya da rollerini bir anda nasıl değiştirdikleri oldukça ilginç görüntüler olarak ortaya çıkmaktadır. Aslında yasal süreçlerle birlikte aktörlerin süreç içerisindeki rolleri yasal-yasadışı karşılaşmaları barındıran yapılaşmayı mümkün kılan diğer bir önemli etmendir.

Tezin mimari tasarım alanında yapılmış bir çalışma olduğu göz önünde bulundurulursa bazı yan amaçları da vardır. Mimarın yasal-yasadışı karşılaşmalar bağlamında aldığı rol ve bunun tasarlanan yapıya nasıl yansıdığı tartışmaya açılması bu tezin yan amaçlarından bir tanesidir.

Gökkafes örneği üzerinden gidildiğinde aktörlerin birbirleriyle çatıştıkları süreçte mimarın rolünün ne olduğu tartışılması gereken bir konudur. Bu süreçte mimar yasal-yasadışı karşılaşmaların potansiyellerini kullanarak işvereni ve dolayısıyla yönetsel mekanizmaları zorlayarak kente artı bir değer katabilirdi. Ancak bu örnekte görülmüştür ki, Gökkafes olayındaki durum biraz daha farklı gerçekleşmiştir. Pamir'in ifadelerine göre gökdelen yapma fikri kendisine aittir. Ancak şu anda mevcut yapıya bakıldığında Pamir'in tasarımından daha farklı bir yapının ortaya çıktığı bilinmektedir. Mimar burada yasal-yasadışı karşılaşmaların potansiyelini kullanmayı denemiştir. Ancak görülmektedir ki güçlü bir siyasi aktör olan Süzer

karşısında bu amacına tam olarak ulaşamamıştır. Hatta alana gökdelen yapılması gerektiği konusundaki savlarının hepsi bizatihi şu anki mevcut bitmiş yapının kendisi tarafından çürütülmüştür.

Çalışmanın sonucu ortaya koymuştur ki, İstanbul kenti zamanda dondurulmuş imar planlarıyla ve yasalarıyla yönetilemeyecek kadar dinamik bir kentleşme karakteristiğine sahiptir. Kentin daha dinamik ve geleceğe dair belki de ütopyik denilebilecek bazı önermeleri içerisinde barındıran farklı nitelikte planlara ihtiyacı vardır. Diğer yandan bu planlar temsili demokrasinin içine girdiği açmazlar ile birlikte düşünülmeli ve azami toplumsal mütabakat sağlanabilecek katılımcı yöntemlerle hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akçay, B., Özbay, H.,** 1990, Çağdaş Mimarlık Akımları ve Türkiye Mimarlığı Sempozyumu, *Mimarlık*, 28. Sayı, 1990/1, s.29-58.
- Altın, E.,** 2003a, İstanbul 1900-1950, Boyut Yayınları, İstanbul.
- Altın, E.,** 2003b, İstanbul 1950-2003, Boyut Yayınları, İstanbul.
- Aykut, P.,** 1999, Dolmabahçe Sarayı'na İlişkin Arşiv Belgelerinin Mekan Kullanımı Açısından Değerlendirilmesi (1853-1914), *Doktora Tezi İ.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Batur, A.,** 1998, 1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 209-234.
- Bilgin, İ.,** 1995, Modernizmin Şehirdeki İzleri, *Defter*, Bahar: 23.sayı, s.85-103.
- Bilgin, İ.,** 1998, Modernleşmenin Ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyet'in İmarı, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.255-272.
- Bilsel, F., C.,** 2010a, İstanbul Avrupa Ciheti Nazım Planı: 1937, Bilsel, F., C., Pinon, P., (editörler), *İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyetin Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması 1936-1951*, Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul.
- Bilsel, F., C.,** 2010b, Serbest Sahalar: Parklar, Geziler, Meydanlar, Bilsel, F., C., Pinon, P., (editörler), *İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyetin Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması 1936-1951*, Suna Ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul.
- Biol, N.,** 2008, Abdurrahman Hancı Yapılar/Projeler 1945-2000, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Bozdoğan, S.,** 1987, Chronology Of Works 1931-1986, *Sedad Eldem Architect In Turkey*, Bozdoğan, S., Özkan S., Yenal, E., Consept Media, New York, s.145-156.
- Bozdoğan, S.,** 1992, Doruk Pamir'in Mimarlığında Profesyonellik Anti-Popülizm ve Modernist Etik Üzerine Düşünceler, *Arredamento Mimarlık*, 42. Sayı, 1992/11, s.90-95.
- Cumhuriyet Devrinde İstanbul**, 1949, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Dündaralp, B.,** 2011, Düşey Kentsellik, Dündaralp'in AA İstanbul Visiting School Konferansı kapsamında gerçekleştirilen Düşey Kentsellik panelinde yaptığı konuşmadan alıntılanmıştır, İstanbul.
- Ekinci, O.,** 1994, İstanbul'u Sarsan On Yıl 1983-1993, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

- Ekinci, O.**, 1995, Dünden Bugüne İstanbul Dosyaları, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Ekinci, O.**, 1998, Kaçak Yapılaşma Ve Arazi Spekülasyonu, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 191-199.
- Gökkafes İstemiyoruz**, 1998, Ekim 26, *Hürriyet*, İstanbul
- Güner, S.**, 2011. Kişisel görüşme.
- Gürsel, S.**, 2003, 1980'li Yıllar ve Sonrası, Cumhuriyet Ansiklopedisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.804-807.
- Güzelleşen İstanbul**, 1943, Maarif Matbaası, İstanbul.
- Hançerlioğlu, O.**, 1993, Felsefe Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hasol, D.**, 1997, Yağma Var, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Hasol, D.**, 2007, Elveda İnönü Gezisi, Yapı Dergisi, Mayıs 2007, sayı: 306, 9 Mart 2010 tarihinde http://www.doganhasol.net/Articles/elveda-inonu-gezisi_10565.html web adresinden alıntılanmıştır.
- Hollein, H.**, 2006, Doruk Pamir Yapılar Projeler 1963 2005, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Işık, O.**, 1995, 1980 Sonrası Türkiye'de Kent ve Kentleşme, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, Cilt:13, s.782-801.
- Keyder, Ç.**, 1999, Arka Plan, *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*, Metis Yayınları, İstanbul, s.9-40.
- Kıray, M., B.**, 1998, Kentleşme Yazıları, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Köktürk, E.**, 2010, Kentsel Rantlar Üzerine 3 Öykü, *Mühendislikte, Mimarlıkta ve Planlamada Ölçü*, Temmuz 2010, s.43-53.
- Kuban, D.**, 1998, 1950'lerde İstanbul'da Menderes İmarı, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 80-83.
- Kurtuluş, H.**, 2005, Bir Ütopya Olarak Bahçeşehir, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, s.77-126.
- Kurtuluş, H., Türkün, A.**, 2005, Giriş, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, s.9-24.
- Kuruyazıcı, H.**, 1998, Cumhuriyet'in İstanbul'daki Simgesi Taksim Cumhuriyet Meydanı, Sey, Y., (editör), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.89-98.
- Lepik, A.**, 2008, Skyscrapers, Prestel, Munich.
- Mimarlar Odası Genel Merkezi**, 2010, *İmar Planlama Süreci ve Mimarlar Odası'nın Yaklaşımı Raporu*, 8 Ocak 2011 tarihinde <http://www.mimarlarodasi.org.tr/index.cfm?sayfa=Belge&Sub=basin&RecID=2299> web adresinden alıntılanmıştır.
- Mortas A., Sayar Z.**, 1948, Arkitekt, Onuncu Yıl Yayın, İstanbul, s.5-9.
- Öktem, B.**, 2005, Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Hattı, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, s.25-76.

- Özdemir, M., A.**, 2005, Kentsel Dönüşüm Sürecinde Eski Bir Gecekondu Mahallesi: Karafilköy Kentlere Vurulan “Neşter”ler, *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, s.187-238.
- Özkan, S.**, 1992, Doruk Pamir-Kent Ölçeği Üzerine, *Arredamento Mimarlık*, 42. Sayı, 1992/11, s.87-90.
- Özkan, S.**, 2006, Söyleşi: Doruk Pamir-Suha Özkan, *Doruk Pamir Yapılar Projeler 1963 2005*, Hollein, H., (editör), Yayıncılık, İstanbul, s.11-36.
- Schmitt, C.**, 2005, Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm, çev: Zeybekoğlu, E., Dost Kitabevi, İstanbul (orginal çalışma 1922 yılında basılmıştır).
- Sıra Gökkafes’te mi**, 1994, Yapı, 146. Sayı, 1994/1, s.7.
- Sönmez, F., U.**, 2011, Kentin Genetik Şifresinde Kıvrık Bir Kod/ Fragman İstanbul Seksenler, *Betonart*, Kış: 29.sayı, s.56-58.
- Şenel, A.**, 2002, Yaratıcı Metropol: Düzen ve Düzensizliğin Sınırında, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şentürer, A.**, 2004, Estetikte, Tasarımda, Eğitimde, Mimarlıkta Eleştirel Yaklaşım, Yapı Yayın, İstanbul.
- Şenyapılı, T.**, 1998, Cumhuriyet’in 75. Yılı, Gecekondu’nun 50. Yılı, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.345-354.
- Tanyeli, U.**, 2004, İstanbul 1900-2000 Konutu Ve Modernleşmeyi Metropolden Okumak, Ofset Yapımevi, İstanbul.
- Tapan, M.**, 1998, İstanbul’un Kentsel Planlamasının Tarihsel Gelişimi Ve Planlama Eylemleri, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 75-88.
- Tarihi ve Doğal Çevrenin Korunması Davalarında Bilirkişi Raporları**, 2000, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi.
- Tekeli, İ.**, 1998, Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.1-24.
- Tekeli, İ.**, 2001, Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi, Ankara.
- Tekeli, İ.**, 2005, *Türkiye’de Kent Planlaması Düşüncesinin Gelişimi*, Mimar Yunus Aran anısına XXII. Konferans 2005, 6 Ocak 2011 tarihinde <http://www.yunusaran.org/t%C3%BCrkiyede-kent-planlamas%C4%B1-d%C3%BC%C5%9F%C3%BCncesinin-geli%C5%9Fimi-web-adresinden-alıntılanmıştır>.
- Tekeli, İ.**, 2008, Bir Plancı/Araştırmacının Yöntem ve Ötesine İlişkin Arayışları, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Şubat 1, 2011 tarihinde <http://www.flfsdergisi.com/sayi6/1-25.pdf> web adresinden alıntılanmıştır.

- Tekeli, İ.**, 2009, Türkiye’de Kent Tarihçiliği, *İstanbul Kesişimler Şehri*, makale Urban Age İstanbul 2009 Konferansı gazetesinde yayınlanmıştır. 20 Mayıs, 2011 tarihinde http://www.urban-age.net/publications/newspapers/istanbul/articles/07_IlhanTekeli/en_GB/ web adresinden alıntılanmıştır.
- Turgut, S., R.**, 2004, İstanbul’un Yönetimi : Bir Kent Planlama Yönetimi Denemesi, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Türkiye’de Kentleşme Komisyonu 1971 Raporu**, 1971, Türkiye’de Kentleşme, Güzel İstanbul Matbaası, İstanbul.
- Url-1** <<http://arkiv.arkitera.com/y1394-istanbul-belediyesi-harbiye-iki-nolu-park-gazinosu.html>>, alındığı tarih 14.03.2011.
- Url-2** <<http://www.arkitera.com/diyalog.php?action=displaySession&ID=19&year=2002&aID=123>>, alındığı tarih 14.03.2011.
- Yavuz, F.**, 1998, Ankara’nın İmarı ve Şehirciliğimiz, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 46-53.
- Yıldız, F.**, 1999, İmar Bilgisi: Planlama-Uygulama-Mevzuat, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Yücel, A.**, 1992, Atilla Yücel ve Doruk Pamir ile Doruk Pamir Üzerine, *Arredamento Mimarlık*, 42. Sayı, 1992/11, s.81-86.
- Yürekli, F., Yürekli, H.**, 2004, Mimarlık Bir Entelektüel Enerji Alanı, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad : Seda Kaplan
Doğum Yeri ve Tarihi : İstanbul, 1984
E-Posta : sk.sedakaplan@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2008, İTÜ, Mimarlık, Mimarlık